

Bruddstykker ¹

(Litteratur fra 1900-tallet)

Kompetansemål:

- * Å presentere viktige temaer og uttryksmåter i sentrale samtidstekster og sammenligne dem med framstillinger i klassiske verk fra norsk litteraturarv: kjærlighet og kjønnsroller, makt og motmakt, løgn og sannhet, oppbrudd og ansvar
- * Å formidle skriftlig egne leseerfaringer og leseopplevelser basert på tolkning og refleksjon
- * Å lese noen utdrag fra norsk ungdomslitteratur og sammenligne dem med noen klassiske tekster og sakpregede tekster fra vår tid
- * Å fordype seg i et selvvalgt forfatterskap
- * Å bruke ulike lesestrategier

I dette kapitlet skal du lese om norsk litteratur på 1900-tallet. Du vil møte utvalgte tekster og forfattere fra den epoken som kalles nyrealismen (se side 13), og forfattere som skrev før og etter den andre verdenskrigen. I tillegg kan du lese utvalgte tekster av forfattere som skriver for ungdom i dag, og som kanskje er opptatt av noen av de samme spørsmålene.

Per Krohg: *Komposisjon med flere bakgrunner* (100,5 x 81 cm), 1919

Et stort øyeblikk!

Kong Haakon går i land på norsk jord i 1905. I armkroken sitter kronprins Olav.

Halfdan Strøm: *Kong Haakon på norsk grund 1905* (175 x 155 cm), 1930

Hundreårsfrimerket «Fremtidsbyen»
Posten Norge AS

Til hundreårsmarkeringen ble det gitt ut fire frimerkeserier. En av seriene hadde et motiv som så bakover på unionsoppløsningen, en annen framover på Norge om 100 år – og begge var det barn som hadde tegnet. De to frimerkene fra 15. april var resultatet av en konkurranse i samarbeid mellom Posten Norge, Barnekunstmuseet, Verdens Gang og NORGE-2005 AS.»

www.hundrearsmarkeringen.no
(oversatt til bokmål)

Bruk en søkemotor på Internett og finn ut hvordan unionsoppløsningsjubileet ble feiret der du bor.

Norge 100 år

Fra 100-årsmarkeringen i 2005. Flere tusen mennesker var samlet til feiring ved Rådhuskaia i Oslo.

100 år som selvstendig nasjon

I 2005 markerte Norge at hundre år var gått siden oppløsningen av unionen med Sverige. Jubileet ble feiret med en lang rekke arrangementer over hele landet.

***

7. juni 1905 vedtar Stortinget at unionen med Sverige er oppløst. Svenskene protesterer høylytt, og mange vil gå til krig. Heldigvis blir det aldri noe av. Stortinget ber den danske prinsen Carl, som senere tok navnet Haakon 7., om å bli konge i Norge. I november 1905 går den nye kongefamilien i land i Kristiania.

Byene og industrien vokser

Mot slutten av 1800-tallet øker folketallet raskt, og bønder, husmenn og tjenestemenn strømmer inn til byene for å få arbeid i industrien. Byene vokser, og nye fabrikker dukker opp overalt.

Arbeidsplassene i fabrikkene er ofte usunne og helsefarlige, og arbeiderne har lange arbeidsdager og lave lønninger. Boligene er gjerne små og i dårlig stand, og det er trangt om plassen.

Det er heller ikke uvanlig at svært unge gutter og jenter fra arbeiderklassen må arbeide for å holde familien i live. Arbeidet er slitsomt, og det lille de tjener, går til mat og klær. Etter hvert blir barnarbeidet forbudt ved lov.

Kampen mellom fabrikkere og arbeidere

Norge er nå et selvstendig land og i forandring fra bondesamfunn til industrisamfunn. Nye samfunnsklasser vokser fram: industriarbeiderne og industrielleierne. På slutten av 1800-tallet tilspisser kampen seg mellom arbeidere og fabrikkere. Arbeiderne krever at de skal få mer igjen for det umenneskelige slitet i fabrikkene, og stiller seg spørsmålet hvorfor fabrikkere skal skumme fløten og bli rike på deres bekostning.

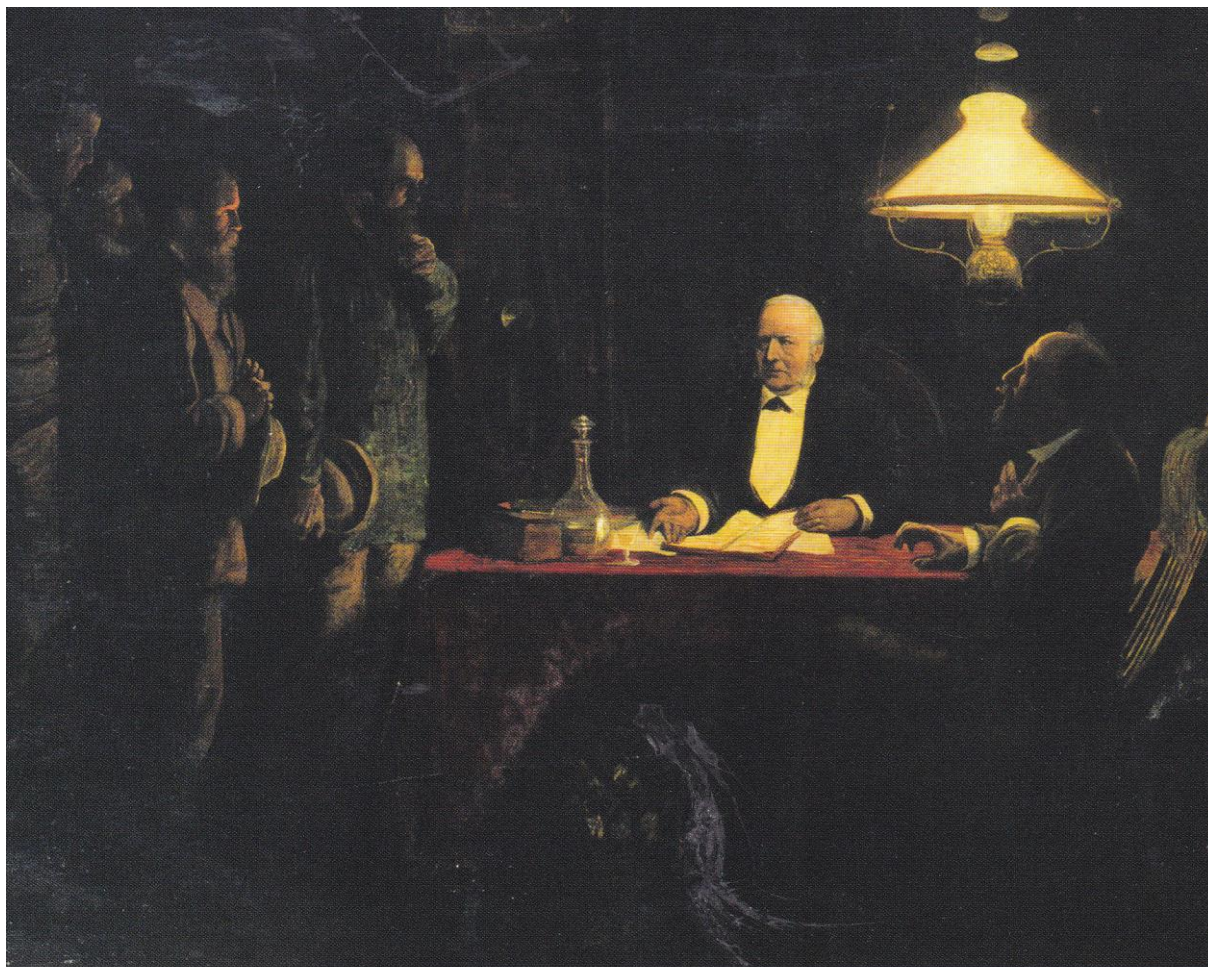
Etter hvert begynner industriarbeiderne å organisere seg for å få gjennomslag for kravene sine om bedre arbeidsforhold og høyere lønn. Det Norske Arbeiderparti blir stiftet i 1887 og Landsorganisasjonen i Norge (LO) i 1899.

Mange av kravene blir etter hvert innfridd. I 1915 kommer loven om ti timers arbeidsdag. Åttetimersdagen og retten til en ukes ferie med lønn blir innført i 1919. Arbeiderne får også rett til å motta penger fra staten når de blir syke.

Wilhelm Peters: *Hjula veveri* (olje på lerret), 1887.
Barna var med i arbeidet fra de var ganske små.

Theodor Kittelsen: *Streik* (104 x 147 cm), 1879. På denne tiden var ikke arbeidernes rettigheter slik som i dag.

Et hardt liv

Arbeidere ved Kværner Brug, ca. 1870.
Arbeidsdagen var ofte på 12 timers økter.
Oslo museum, Bymuseet
Foto: Ole Tobias Olsen

Fra østkanten i Kristiania, Aurskoggata 15
på Kampen, 1899. Det var trangt om plassen.
Oslo museum, Bymuseet

Nyrealismen

I første halvdel av 1900-tallet oppstår det nye tendenser i litteraturen. Ofte blir denne epoken kalt *nyrealismen*. Som realistene og naturalistene i 1880-årene blir forfatterne igjen opptatt av å skildre virkeligheten slik den er for vanlige mennesker.

Forfatterne er nå spesielt opptatt av enkeltmenneskets forhold til familien, slekten og samfunnet. Diskusjonen om samvittighet, moral og verdier blir viktig. Bjørnson, Ibsen, Kielland og Lie hadde kritisert livsløgn og hykleri innenfor borgerskapet. De hadde også kritisert datidens skolesystem og kvinnens stilling i ekteskapet. Kritikken gjorde sitt til at det ble satt spørsmålsteget ved mange gamle verdier. For nyrealistene er det viktig å *bevare* noen av de gamle verdiene, enten det er fra bygdemiljøer eller fra arbeidermiljøer i byene.

Nyrealistene skriver romaner om vanlige menneskers hverdag. Handlingen i disse romanene spenner gjerne over flere generasjoner og beskriver hvordan en familie, en slekt eller et lite samfunn utvikler seg. Mange mennesker flyttet fra bygdene til byene og fikk arbeid på fabrikker. Den harde hverdagen for vanlige industriarbeidere blir skildret med innlevelse og forståelse. Samtidig blir det viktig for mange å stille spørsmålet: Hvor er røttene mine? Dermed oppstår den såkalte *heimstaddiktningen*, der forfatterne skriver om sitt eget hjemsted og om menneskene som levde der tidligere.

Flere av nyrealistene skriver også *historiske romaner*.

Etter den første verdenskrigen skriver noen forfattere det vi kan kalle *psykologiske romaner*. De legger vekt på personenes indre tanker og følelser. Mye av tankene i disse fortellingene er preget av sterke erfaringer og opplevelser fra krigen og nøden i mellomkrigstiden.

Temaene i litteraturen fra denne perioden er like aktuelle i dag. Forfatterne skriver om mennesker som er glade i hverandre, men som ikke kan få hverandre, om en hard hverdag det er vanskelig å komme vekk fra. De skriver om å ta ansvar for andres og sitt eget liv og for verden rundt seg.

To av forfatterne fra denne perioden, *Oskar Braaten* og *Sigrund Undset*, skriver romaner om vanlige folks hverdag. Oskar Braaten skriver om industriarbeidernes liv på østkanten i Kristiania. Sigrund Undset skriver historiske romaner i flere bind. Hun er opptatt av kvinnerollen i samfunnet, noe hun tar opp i flere samtidsromaner.

Dagfin Werenskiold:
Småbrukerfamilie
(137 x 155 cm), 1925

HISTORISK ROMAN en roman som tar utgangspunkt i en historisk periode

Oslodikteren og arbeidernes røst: Oskar Braaten, her portrettert av Eivind Engebretsen i 1930 (olje på lerret, 109 x 73 cm)

Oskar Braaten (1881–1939)

Oskar Braaten ble født på Sagene i Kristiania. Som mange andre reiste faren hans til Amerika for å søke lykken. Han forlot familien, og moren måtte forsørge de to barna, Oskar og Hanna Matilde. Moren arbeidet i en fabrikk hele dagen, og barna måtte greie seg selv. Selv om familien levde under trange kår, var moren flink til å finne løsninger på hvordan de skulle skaffe mat, klær og brensel.

Østkantens dikter

Oskar Braaten begynte sin forfatterkarriere som landsmålsdikter og debuterte med novellen *Dømd* i 1903. I 1910 ga han ut *Kring fabrikken*, en samling fortellinger. Året etter gjorde han stor suksess med skuespillet *Ungen*.

Oskar Braaten forlot etter hvert landsmålet og ble kjent for å være østkantens dikter. Han var den første som skildret arbeidernes liv i leiegårdene og fabrikkene rundt Akerselva. Oskar Braaten følte sterk sympati med arbeidsfolk og fabrikkjenter, de grå gatene og ungene som lekte i bakgårder og blant søppelkasser. «Lausunger», fyll og vold var en del av livet, og ingen kunne skildre dette miljøet bedre enn Oskar Braaten. Selv om han skrev om taperne, gjorde han det ofte med mye humor, forståelse og varm innlevelse. Når han skrev, la han mye arbeid i å få fram østkantdialektens personlige og friske stil. Replikkene måtte være ekte, slik at personene og handlingsforløpet ble så realistisk som mulig.

Livet langs Akerselva

Bildet er tatt fra Vaterlands bro mot Hausmanns bro. Hvordan ser det ut i dette området av Oslo i dag? Prøv å finne det ut.

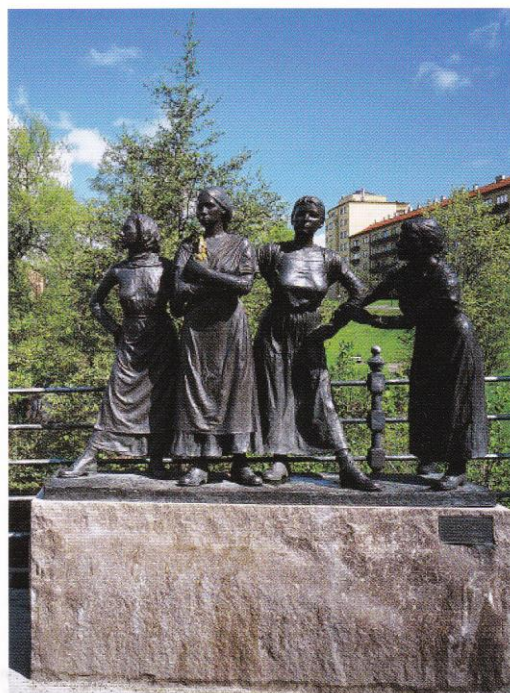
Oslo museum, Bymuseet/Foto: Theodor Kielland-Torkildsen

Oskar Braatens hovedverk ble romanen *Ulvehiet* (1919). Her skildrer han arbeiderbarnas opplevelser på Kristianias østkant. Det handler om alkoholiserte foreldre, en hard hverdag og ungdommens drøm om å komme seg bort fra de fattige arbeiderstrøkene. Boka forteller om den unge gutten Jonny, som kommer flyttende med moren sin til leiegården som blir kalt *Ulvehiet*. Jonny og moren er fattige og har blitt nødt til å flytte fordi moren ikke klarte å betale husleien der de bodde tidligere. Leiligheten i *Ulvehiet* er trang og mørk. Jonny føler seg ensom og forlatt i den mørke bygården, men finner seg til slutt godt til rette etter å ha møtt Matilde, som bor i et rom i den samme leiligheten. Matilde er storbyjente og bakgårdsjente og lærer gradvis Jonny hvordan han skal overleve i de nye omgivelsene. Hun er vant til bakgårdslivet og vet alltid hva hun skal gjøre for å klare seg i det tøffe miljøet.

Enkelte hevder at Oskar Braaten har lagt mye av seg selv i hovedpersonen Jonny. I likhet med Oskar Braaten bor også Jonny alene med moren sin, som jobber på fabrikken. Skildringer av miljø og personer er hentet fra virkeligheten.

Fabrikkjentene, skulptur laget av Ellen Jacobsen. Den er plassert på Sagene ved Mølla i Oslo.

«Gråbeingård»

Det var vanlig at fabrikkarbeiderne på østkanten i Oslo bodde i slike leiegårder.

 Oskar Braaten: *Ulvehiet* (utdrag)

XIV

JONNYS MOR ER BLID IGJEN, hun steller enda omhyggeligere for ham enn før, kaffekjelen putrer på komfyren til ham om morgenen, maten står på bordet inne hos ham om kvelden, mora går alltid om ham og pusler og steller. – Jonny er grå og trett, han setter seg til å døse når han er ferdig med maten, han er svart under øynene, han blir magrere dag for dag. – Det er *mi* skyld! tenker mora, jeg har vært for hard mot 'n, jeg skulle ikke ha hørt på a Matilde, hu har nok bare skrønt meg full! Hun har ikke ro verken natt eller dag. Bare jeg kunne finne en måte å gjøre det godt igjen på! tenker hun. – Offer skal jeg gå her og være sint på denna frøkna, når *han* er glad i a? Skulle ikke jeg bare takke til at han får den han bryr seg om? Er det riktig å gå her og bare tenke på seg sjøl? At *hu* er for fin for meg, det veit jeg, at hu kommer til å se ned på meg, det veit jeg, men gjør *det* no, bare hu er snill mot 'n Jonny? Jeg kan fløtta et sted for meg sjøl, jeg finner alltid et høl jeg kan krype inn i, jeg vil ikke være i veien for noen av dom!

– Skal du ikke *gå* en tur? sier hun en kveld da Jonny sitter og halvblunder. – Du har jo ikke vært ute en kveld hele uka, Jonny! – Jonny bare vrir seg på stolen, snur seg litt *fra* henne: Er det *den* låta nå? mumler han. Jeg syntes jeg hørte at du hadde så vondt av disse turene mine! – Jeg bare vil deg væl, jeg, Jonny! sier mora. – Jeg har ingenting imot at du treffer a Gunhilde, om det er *det* du trur! – La meg få lov å sitte i fred! sier Jonny.

– Jonny sitter ikke lenge stille etter at mora er gått, han er blitt nervøs og urolig av sutringen hennes, han tar på seg og går sin vanlige runde. I huset til Gunhilde er det mørkt i alle vinduer, han går et stykke videre og snur seg og ser nedover gata. Da kvekker han i og svinger hastig rundt hjørnet, han rømmer inn i nærmeste port. Ta det med ro, ta det med ro! sier han til seg selv. Å er det du skjelver for, du

Kunstneren Odd Haakensveen har laget denne illustrasjonen til Oskar Braatens roman *Ulvehiet*.

må da vel begripe at det ikke var a Gunhilde, jeg trur du er tulle! Du innbiller deg vel ikke at *hu* går arm i arm med mannfolk seint på kvelden, trur du *hu* lar noen kysse seg midt på åpne gata? Han stikker hodet forsiktig ut og speider nedover, han trekker seg inn i porten igjen. – Der ser du! sier han. Det *var* ikke henne, det er jo ikke et liv å se! Nei, det var bare ei tøs som hadde fått tak på en fyr, kanskje det er hu Matilde, det kunne ligne *henne*!

Jonny står i porten, han tenner en ny pipe, han røker den helt ut. Han våger seg lenger fram, til slutt står han ute på fortauet med den ødslige gata foran seg. – Jeg undres om hu Gunhilde er kommen hjem fra Modum? tenker han. – Å nei, hu er visst ikke det, det er så dødt og stilt overalt der inne, de to gamlingene ligger nok og sover aleine i hele huset! Jeg tror jeg vil

gå inn og titte inn av vinduet hennes Gunhilde!

Jonny smyger inn porten. Det vesle gårdsrommet er mørkt og stilt, vinduene er svarte. – Å nei, hu er ikke kommen! tenker Jonny. Jeg vil stå ei stønn utenfor vinduet hennes, jeg vil innbille meg at hu ligger i den pene senga si og drømmer om *meg*! Han tar et par skritt mot vinduet, men stanser og stirrer omkring seg, ferdig til sprang. – Hva var det han hørte, var det ikke noen som hvisket?

Jonny står stiv og stirrer inn i mørket, der borte i det ene hjørnet står et lysthus, det er der inne det hvisker, han skimter noe som rører seg, to som sitter tett sammen på en benk. Gunhilde! hvisker det. Ja, det blir hvisket mere, men Jonny hører det ikke, han er alt ute på gata, traver fort av sted som han pleier. Men et stykke bortenfor Ulvehiet stanser han. – Jøss, å er det jeg strener slik av gårde for? tenker han. Det var da bare to gode gamle venner jeg så! Min tosk jeg er! Jeg skulle ha gått bort til dom og snakka til dom. Bry dere ikke om meg! skulle jeg ha sagt! Bare driv på! Når dere er ferdige, så kanskje du stikker inn etter gitarèn din du, Gunhilde! Og så synger du en pen, kristelig sang for oss! Den derre om rene hvite engler. –

– Da Jonny kommer hjem, sitter Matilde på kjøkkenet, men hun sover ikke, hun sitter i fulle klær, hun har hatten på hodet. Hun nikker til Jonny da han kommer, men han ser henne ikke, han går forbi henne, han stiller seg ved kjøkkenbenken med ryggen til henne, han stirrer ut i mørket. – Jeg tenkte å be om å få ligge på kjøkkengolvet her i natt! sier Matilde. – Hu Konstanse har ikke plass til meg lenger, hu har forlova seg og trenger hele bakværelset sitt sjøl nå! Jonny svarer ikke. – Jeg skal gå til fru Farmann i morra! sier Matilde, jeg får nok lov å ligge hos henne til jeg får losji, og til uka begynner jeg på bryggeriet, sier hun. – Jonny hører ikke, han rører seg ikke, han bare står der og stirrer. – Nei, nei! tenker Matilde, hun ser på ryggen hans. Jeg skulle ha lyst til å gi deg et spark i baken så du våkna! tenker hun.

Før skal jeg legge meg i kjellern, før jeg skal tigge *deg* om no! Hun tar et skritt mot døra, men da har hun Jonny etter seg, han går like innpå henne og griper henne i armen: Ikke no tøys! sier han. Du har ingenting å gjøra ute nå! Du bad jo om å få lov til å ligge! – Jeg kan ligge i kjellern! trasser Matilde. Slepp meg! – Nei, du skal ligge i stua! sier Jonny, han slipper henne ikke, nei, han griper henne med begge hendene. Du skal ligge i stua, Matilde, du skal ligge i *mi* seng, du skal ligge mjukt og varmt i *mine* sengklær, *jeg* vil ligge på kjøkkengolvet! – Slepp meg! sier Matilde! – Veit hu mor at du er her? hvisker Jonny. – Nei, hu hadde visst sovna da jeg kom, døra hennes var stengt! hvisker Matilde tilbake. – Men nå slepper du! Jeg vil gå, hører du! – Ja, ja, så gjør som du sjøl vil da! sier Jonny, han slipper henne, han går bort til kjøkkenbenken igjen. Matilde står igjen i gangen. Hun ser mot gangdøra. Hun ser på Jonny. – Så går hun på tærne inn i kjøkkenet igjen og glir ned på brøddunken. – Var det ikke du som skulle i kjellern? sier Jonny. – Tøysekoppen! sier Matilde, hun river av seg hatten og knapper opp kåpa. – Å gud, jeg er så sulten! sier hun. Har du et halvt støkke mat til meg, Jonny? – Du får reise deg og se etter i dunken! sier Jonny. – Jøss, det ligger jo et helt brød der! stråler Matilde. – Ja, bare ta og stapp det i deg! sier Jonny. Se her har du smør! Og kaffe er det på kjelen, men han er kald. Skal jeg fyre på komfyren og varme 'n til deg? – Skøynen! sier Matilde. Å nei, jeg kan nå legge på et par pinner sjøl, jeg skal nok få varme, det er ikke første gangen jeg legger i *den* komfyren! – Det blir vel ikke den siste heller! sier Jonny. – Hun sitter på huk foran komfyren og blåser på vedflisene: – Å sa du? smiler hun. Jeg syns jeg hørte no som hosta! – Jeg sa det, ja! sier Jonny. Men nå får du være litt rolig med deg! Det er vel ikke akkurat nødvendig å vekke a mor!

– Matilde har flyttet hjem dit hun hører til, hun ligger ved den samme veggen hun alltid har ligget ved, øynene hennes smiler mot det samme taket og de samme veggene de har smilt mot fra de lærte å smile. Så hyggelig det er her!

Ida Lorentzen: *Rom med utsikt* (98 x 130 cm), 1987

tenker Matilde. Der ved bordet sitter 'n Jonny, han er trøtt, han gjesper, han vil snart legge seg. – Jonny! smiler Matilde. – Å er det! sier Jonny, du må ikke forstyrre meg, jeg sitter jo og leser! – Jeg synes det er så liddeli koselig her i stua vår! sier Matilde. Og så alle de pene møblene! – Ja, bare vi kan greie å beholde dom! sier Jonny. – Bare vi ikke blir nødt til å selge dom en vakker dag! – Du da! sier Matilde, hun ligger litt og tenker. – Men det gjør da ingenting *det* heller! sier hun om en stund. Vi kan jo ligge på golvet, vi kan jo sitte i vindusposten å spise, Jonny! – Jonny svarer ikke, han leser videre. Matilde ser på ham, hun smiler. – Nå vil jeg gjøra 'n orntlig glad! tenker hun. – Jonny! sier hun, sett deg her på sengekanten, Jonny! Det er no jeg vil si deg! – Jonny setter seg borttil henne, han tar den handa hun gir ham. Ikke se på meg! sier Matilde, se på lampa, ellers får jeg ikke fram det jeg har å si! – Å er det? sier Jonny, han gjør som hun ber ham. – Fort deg nå! – Det er bare det at det ikke er sant! hvisker Matilde. – Å er det som ikke er sant? sier Jonny, han glemmer lampa, han ser rett på henne. – Det er ikke sant at jeg *er* slik! hvisker Matilde. – Åssen *slik*? sier Jonny. – Au, du klemmer handa mi! sier Matilde. – Åssen *slik*? sier Jonny, han bøyer seg mot henne. – Slik du veit! hvisker Matilde. Jeg – jeg –, irsj, ikke se på meg da vell!

hun gjemmer ansiktet. Jonny sitter der, han retter seg, han slipper handa hennes. – Du mener at – ja, at du ikke skal ha – små? sier han. Det var bare løgn det du sa til a mor? – Ja! sier Matilde, nå slenger hun bort teppet fra ansiktet igjen, det smiler og lyser imot ham. Er du ikke glad for det? sier hun. Nå kan jeg slite ved siden av deg, vi går ut om morran begge to, du går til lageret, jeg går til bryggeriet, vi tjener penger som gras, vi skal kjøpe så mye møbler at vi ikke kan komma fram for møbler, er du ikke glad, Jonny? – Jo, du kan da skjøne jeg er glad! sier Jonny, han sitter og stirrer tungt fram for seg. –

– Matilde sover, men Jonny ligger våken, han ligger og stirrer i mørket. Ute har det tatt til å storme, vinden uler i pipa, det synger om gatehjørnene. Jonny ligger og lytter, han blir søvning av de stadige stormkastene, han lukker øynene. Kanskje jeg sovner likevel! tenker han. Det blåser sterkere og sterkere, et tungt drønn smeller så Jonny kvekker og reiser seg på albuen. – Det var porten som blåste igjen! tenker Jonny. Det var lokket til likkista mi som smalt i! – Jeg kommer aldri ut av Ulvehiet! – ■

Oskar Braaten-klassiker

Oskar Braatens skuespill *Ungen* så dagens lys i 1911. Her presenterte forfatteren for første gang den enslige moren og sønnen, skikkelser som senere gikk igjen i forfatterskapet hans. Hovedpersonen, Milja, har trekk fra Oskar Braatens egen mor, som var innflytter til Sagene i Oslo og husmannsjente fra Ullensaker.

Julius og Milja arbeider begge på fabrikken og er kjæresten helt til Petrina dukker opp på arenaen. Julius lar seg forhekse av den upålitelige jenta, som får ham til å drikke og stjele. Milja sitter snart alene tilbake med skammen – og en «lausunge».

Barnet blir plassert hos Hønse-Lovisa mens Milja er på fabrikken. Men en lege kaster sine øyne på Miljas unge. Han leter nemlig etter adoptivbarn til rike vestkantfolk ...

Filmklassikeren *Ungen* fra 1938 er bygd over Oskar Braatens drama. Norsk spillefilm fra 1938.

Forfatteren *Janne Teller* (f. 1964) er dansk. Hun debuterte med romanen *Odins ø* i 1999. Her kan du lese et utdrag av ungdomsboka *Intet* fra 2000. (Første del av utdraget er lest inn på spor 9 på CD-en. Resten av utdraget er lest inn på læreverkets nettsted www.frasagatilcd.no.) Du møter den unge gutten Pierre Anthon, som ikke lenger har noen tro på fremtiden.

«Det er ingenting som betyr noe, det har jeg visst lenge. Så det er ingen vits i å gjøre noe,

det har jeg nettopp funnet ut ...» sier Pierre Anthon en dag og slutter brått skolen. Han setter seg i et plommetre ved skoleveien og bombarderer resten av klassen med sine depressive betraktninger.

De andre i klassen føler at Pierre Anthon tar fra dem livsgleden og framtidshåpet, og bestemmer seg for virkelig å vise Pierre Anthon hva som betyr noe. For å bevise det må hver av dem ofre noe kjært og legge det på «haugen av betydning». Den som har ofret, kan bestemme hva nestemann skal ofre.

Janne Teller: *Intet* (utdrag)

XIII

JEG KAN NÆSTEN IKKE fortælle hvad det var Sofie skulle aflevere. Det var noget kun en dreng kunne finde på, og det var så ækelt og væmmeligt at næsten alle vi andre gik i forbøn for hende. Selv sagde Sofie ikke så meget, bare nej og nej og nej og rystede og rystede på hovedet og også lidt over hele kroppen.

Store Hans var nådesløs.

Og vi måtte selvfølgelig medgive ham at vi

andre havde været ubøjelige, da han skulle aflevere den neongule cykel.

Det var ikke det samme, sagde vi.

«Hvordan kan I vide at min neongule cykel ikke betyder det samme for mig som Sofies uskyldighed for hende?»

Det kunne vi ikke.

Så selv om vi nok havde vores fornemmelser, blev det til sidst aftalt at det var store Hans der skulle hjelpe hende af med den, den følgende aften i det nedlagte savværk. Fire af drengene skulle blive tilbage for at hjelpe til, hvis det blev nødvendigt. Vi andre ville blive sendt hjem, så vi ikke fandt på at komme hende til undsætning.

Det blev en meget grim dag i skolen.

Sofie sad ligbleg på sin stol og sagde ikke et ord, ikke engang da nogle af pigerne forsøgte at trøste hende. Vi andre turde til sidst heller ikke sige noget af frygt for det der skulle ske med Sofie, og det var næsten værre end når vi lavede ballade, for så megen stilhed havde Eskildsen aldrig før mødt i vores klasse i en og samme time. Han var lige ved at få mistanke og begyndte at snakke om at vores klasse dog havde opført sig meget mærkeligt lige siden begyndelsen af dette skoleår. Han havde ret, men slog det heldigvis ikke sammen med Pierre

SAVVÆRK sagbruk

GRIM her: dårlig, lei

Anthons tomme plads. Var han begyndt at snakke om Pierre Anthon, er jeg ikke sikker på vi kunne have holdt masken.

Mens Eskildsen snakkede og snakkede om vores mærkelige opførsel siden august, vendte jeg hovedet og kiggede på Sofie. Jeg tror ikke jeg ville have bebrejdet hende, hvis hun havde sladret i netop dette øjeblik. Det gjorde hun ikke. Hun sad fuldstændig stille, hvid i hovedet som lille Emils kiste må have været da den var ny, og alligevel rolig og nærmest fattet som jeg forestillede mig en helgen gå i døden.

Jeg kom til at tænke på begyndelsen, og på hvordan Pierre Anthon stadig råbte efter os oppe fra blommetræet om morgenen og eftermiddagen når vi kom forbi Tæringvej 25. Det var ikke bare os der var ved at blive skøre af det. Det lød også som om han selv ville blive tosset i hovedet, hvis ikke vi snart fik ham ned.

«Chimpanser har næsten præcis samme hjerne og DNA som os,» havde han råbt i går og svunget sig i blommetræets grene. «Det er overhovedet ikke noget særligt at være menneske.» Og her til morgen, havde han sagt: «Der er seks milliarder mennesker på jorden. Det er for mange, men i år 2025 vil der være otteoghalv milliarder. Det bedste vi kan gøre for verdens fremtid er at dø!»

Han måtte have fået al den viden fra aviserne. Jeg ved ikke hvad det skal gøre godt for, at samle al den viden som andre har fundet ud af. Det er jo nok til at tage modet fra enhver som endnu ikke er voksen og har opdaget noget for sig selv. Men de voksne elsker at samle på viden, jo mere desto bedre, og så er det lige meget om det er andre menneskers viden og noget man kun kan læse sig til. Joh, Sofie gjorde ret i at bide tænderne sammen. Der var trods alt noget ved noget, også selv om dette noget var noget man skulle af med.

Jeg ved ikke præcis hvad der skete den aften hvor store Hans hjalp Sofie med at aflevere uskyldigheden. Næste dag var der bare en lille smule blod og noget slim på et ternet lommetørklæde der lå øverst oppe på dyngen af be-

tydning, og Sofie gik lidt mærkeligt som om hun havde ondt når hun flyttede benene. Ikke desto mindre var det Sofie der så stolt og utilnærmelig ud, mens store Hans løb rundt som om han prøvede at gøre hende tilpas.

«Han vil nok gerne gøre det igen,» hviskede Gerda ind i mit øre og fnes og havde fuldstændig glemt at hun ellers ikke talte til mig på grund af det med Oscarlille.

Jeg svarede ikke, men prøvede senere at få ud af Sofie hvad der var sket, og hvordan det havde været.

Hun ville ikke fortælle mig noget. Gik bare rundt og så ud som om hun havde opdaget en hemmelighed som ganske vist var aldeles forfærdelig, men som trods alt havde givet hende nøglen til noget af stor betydning.

Stor betydning? Større betydning? Størst betydning?

Der var kun tre tilbage til vi kunne vise dyngen af betydning til Pierre Anthon hvis han ville love aldrig mere at sidde i blommetræet og råbe efter os: fromme Kaj, smukke Rosa og Jan-Johan.

Sofie valgte fromme Kaj. Han skulle aflevere Jesus på korset.

XIV

Jesus på korset var ikke bare fromme Kajs gudalmægtige, han var også det helligste i Tæring Kirke, og Tæring Kirke var i forvejen det helligste der fandtes i Tæring by. Således var Jesus på korset det allerhelligste nogen af os kunne forestille os – hvis vi altså troede på den slags. Og måske var han det uanset hvad vi troede.

Jesus på korset var en statue der hang på væggen lige bag alteret og gjorde de små børn bange og de gamle rørte, med det hængende hoved med tornekrone og bloddråberne der blev til ædle strømme ned langs det hellige

BLOMMETRÆ plommetre

FNES fniste

TOSSET gal

BANGE redd

TERNET rutet

ansigt der var forvredet i smerte og guddommelighed, og sømmene i hænderne og fødderne ind mod korset der var lavet af rosentræ og noget så fint, efter hvad præsten sagde. Selv jeg, der insisterede på at Jesus og Vorherre ikke eksisterede og derfor ingen betydning havde, vidste at Jesus på rosentræskorset havde stor betydning. Særligt for fromme Kaj.

Han ville få brug for hjælp.

Hjælpen er din. Hjælpen er vor. Hjælpen er os.

Endnu en gang tog jeg kortene med ud til savværket, denne gang det sæt med klavnene bagpå. Og endnu en gang trak vi lod.

Denne gang blev det Rikke-Ursula, Jan-Johan, Richard og Maiken der trak de højeste kort og skulle hjælpe fromme Kaj, uagtet at fromme Kaj fastholdt at dette var noget man ikke kunne gøre og heller ikke måtte gøre. Han tøede dog lidt op da Jan-Johan sagde, at fromme Kaj jo kendte koden på hængelåsen, så han kunne komme og bede til sin Jesus på korset i savværket når som helst han ville. Og så, at vi selvfølgelig ville levere Jesus tilbage til kirken så snart vi var færdige med ham.

Jeg var ikke selv med, men det Rikke-Ursula uden seks blå fletninger fortalte mig mandag morgen i musiktimen med dæmpet stemme, mens de andre hørte Beehoven så de næsten overdøvede Rikke-Ursula, var at det ikke var gået så godt som det skulle.

Fromme Kaj havde ganske vist som aftalt gemt sig i kirken efter den sene søndagsgudstjeneste. Og da kirken var blevet stille og aflåst og alle var gået, var Rikke-Ursula, Jan-Johan, Richard og Maiken kommet og havde banket tre gange kort og tre gange langt, og fromme Kaj havde lukket dem ind. Men så var det at tingene begyndte at gå galt.

Først havde fromme Kaj givet sig til at græde.

Det var da de andre kravlede over bedepulten og gik om bag alteret, og han hulkede og bønfuldt dem så meget at de var nødt til at lade ham blive tilbage på den anden side. Og Maiken måtte blive der med ham, for at han ikke skulle stikke

af. Og det hjalp ikke, uanset hvor mange gange hun fortalte ham at hun endnu aldrig havde set Jesus og Vorherre i stjernekkerten, og det til trods hun havde ledt meget, og at det var det samme for alle de store astrofysikere i denne verden. Fromme Kaj holdt sig bare for ørerne og hylede så højt at han ikke kunne høre hvad hun sagde, så Maiken holdt til sidst inde. Også lidt fordi hun var bange for at Fromme Kajs hyl skulle kunne opsnappes af nogen uden for kirken.

Jan-Johan og Richard havde imens forsøgt at løsne Jesus på rosenkorset.

Jesus sat imidlertid godt fast, og uanset hvor meget de asede med ham, gav han sig ikke. Så var Rikke-Ursula gået hen til Jesus. Og idet hun lagde hånden på Jesu fod med sømmet og blodet, var det som om hun brændte sig. Rikke-Ursula måtte indrømme at selv om hun ikke troede på det pjat, blev hun rigtig godt bange. Der var så mærkelig tomt og uendeligt inde i kirken, og med et var det som om Jesus-figuren blev levende. Ganske langsomt uden at de rørte ved ham, gled Jesus helt af sig selv med en krattende lyd ned ad væggen og ramte jorden med et bump og brækkede netop det ben som Rikke-Ursula havde rørt ved.

Det var noget af det mest uhyggelige Rikke-Ursula nogen sinde havde oplevet.

De var lige ved at løbe deres vej, men nu var de kommet så langt og kunne ikke lade Jesus ligge der og flyde på gulvet. Så selv om han var ufatteligt tung, fik de ved fælles hjælp løftet ham fri og slæbt hen til bedepulten og vippede ham over den. Det var ligesom unaturligt så tung Jesus var, og det var lige meget at fromme Kaj ikke ville, han var nødt til at hjælpe med at bære. Så nu var de fem om at bære, og alligevel kunne de knap slæbe Jesus ned til vejen og den ventende avisvogn.

FORVREDET forvrid

UAGTET selv om, trass i

DOG likevel

FLETNINGER fletter

GRÆDE gråte

LEDT lett

ASEDE slet, strevde

PJAT tøys, sprøyt

Klokken var halvotte, og det var mørkt, da de gikk gjennom gaderne med Jesus på rosenkorset i fromme Kajs avisvogn. Alligevel måtte de stoppe et par gange og gemme sig bag træer og hække for ikke at blive set af forbipasserende.

Fromme Kaj græd hele vejen gennem Tæring og ud til det nedlagte savværk og blev ved med at sige at det her kunne man ikke. Og Rikke-Ursula, der stadig brændte på hånden, var så småt ved at give ham ret. Og Maiken blev ved og ved med at gentage at hun aldrig havde set hverken Jesus eller Vorherre i stjerneikkerten, næsten som om hun i virkeligheden forsøgte at huske sig selv på det. Og selv Jan-Johan, der normalt ikke stod tilbage for noget, var nervøs og kort for hovedet og kunne ikke få turen overstået hurtigt nok. Kun Richard virkede uberørt, men det var lige indtil de nåede frem til savværket, og koden på låsen ikke virkede. Så gik han amok og råbte og skreg og sparkede til savværksdøren og dernæst til avisvognen, så Jesus på rosenkorset faldt ned og brækkede det andet ben.

Fromme Kaj blev helt hysterisk og sagde at det var blasfemi at brække Jesu ben, at nu kunne de ikke give Jesus på rosenkorset tilbage til kirken

når de havde overbevist Pierre Anthon om at Jesus var en del af betydningen, og at fromme Kaj aldrig ville kunne vise sig i kirken igen. Så havde Jan-Johan råbt at fromme Kaj skulle holde sin mund, for var det ikke netop Jesus der sagde, at alle syndere ville blive tilgivet hvis blot de troede på ham? Og det fik faktisk fromme Kaj til at holde mund og næsten smile igjen, og så fik de låsen til at virke, for de havde bare husket tallene galt.

Nu opstod der imidlertid et nyt problem.

Da de kom slæbende ind i savværket med Jesus på rosenkorset, var det Sørensens Askepot der gik amok.

Amok. Mere amok. Mokke, brokke, dumme hund!

Askepot gøede og gøede og bed efter dem hver gang de prøvede at bære Jesus hen til dyngen af betydning. Og til sidst havde de været nødt til at tage hjem og lade Jesus ligge i det mugne savsmuld midt på gulvet. ■

BLASFEMI gudsbespottelse

BLOT bare

OPPGAVE 1

- A Les utdraget fra *Ulvehiet*.
- B Var det noe du lurte på i teksten?
- C Hva handler teksten om? Samtal i gruppa.
- D Les utdraget fra *Intet*.
- E Var det noe du lurte på i teksten?
- F Hva handler dette utdraget om?
- G På hvilken måte kan vi si at de to tekstene handler om noe av det samme? Diskuter.
- H Hva lærte du da du arbeidet med disse to tekstene?

OPPGAVE 2

- A Lytt til spor 10 på CD-en, der Erik Melvold forteller om Oskar Braaten.
- B Gjenfortell det Erik Melvold sier.
- C Er det noen ord du ikke forsto?
- D Hva forteller Erik Melvold om arbeiderlitteratur?
- E Hva sier han om diktningen til Oskar Braaten?
- F Hva mener Erik Melvold er Oskar Braatens store styrke som romanforfatter?

Sigrid Undset (1882–1949)

Sigrid Undset ble født i 1882 i Kalundborg i Danmark. Hun var datteren til den norske arkeologen Ingvald Undset og danske Anna Charlotte Gyth. Da Sigrid Undset var to år gammel, flyttet familien til Kristiania. I selvbiografien *Elleve år* (1934) skildrer Sigrid Undset barndomsårene i Kristiania og tiden fram til hun ble elleve år. Dette året forandret livet hennes seg totalt. Faren døde.

Fra kontordame til forfatter

Etter farens død fikk familien det trangt økonomisk, og Sigrid Undset måtte ta seg jobb som kontordame. Egentlig ønsket hun å bli maler, men drømmen fikk vente. I ti år arbeidet hun på kontor. I fritiden skrev hun for seg selv, leste bøker og lengtet etter å komme seg ut av den ensformige tilværelsen.

I 1911 fikk Sigrid Undset gjennombruddet sitt med romanen *Jenny*. Hovedpersonen er Jenny, som er kunstmaler og lever i Roma. Hun er en ung og begavet kvinne med store drømmer, men vet ikke hva hun skal gjøre med livet sitt. Jenny stiller for store krav til kjærligheten.

Mor om dagen, forfatter om natten

Sigrid Undset dro til Roma, der hun møtte maleren Anders Svarstad. De giftet seg i 1912 og fikk tre barn sammen. Om dagen måtte Sigrid Undset stelle hus og barn, om natten skrev hun bøker. Det var en tøff periode, og ekteskapet ble mer og mer anstrengt. Ekteparet ble separert, og i 1919 flyttet Sigrid Undset til Bjerkebak ved Lillehammer, hennes nye hjem og dikterverksted.

Sigrid Undset som ung pike

Sigrid Undsets Roma

Vet du navnet på det store amfiteateret på bildet?

Bjerkebæk ved Lillehammer

Dette var Sigrid Undsets hjem og dikterverksted fra 1919. Husene ligger der den dag i dag.

På 125-årsdagen for Sigrid Undsets fødsel, 20. mai 2007, sto dronning Sonja for den offisielle åpningen av det nye publikumsbygget på stedet. Bjerkebæk ligger i Fåberg, rett utenfor bygrensen til Lillehammer.

Sigrid Undset fikk Nobels litteraturpris i 1928. Hvilke andre norske forfattere kjenner du til som har fått nobelprisen i litteratur?

PILEGRIMSGANG troende som valfarter til et hellig sted

Kristin Lavransdatter

På Bjerkebæk begynte Sigrid Undset å skrive den store historiske romantrilogien *Kristin Lavransdatter*, et mesterverk som skulle gjøre henne berømt. Trilogien besto av tre bøker: *Kransen* (1920), *Husfrue* (1921) og *Korset* (1922).

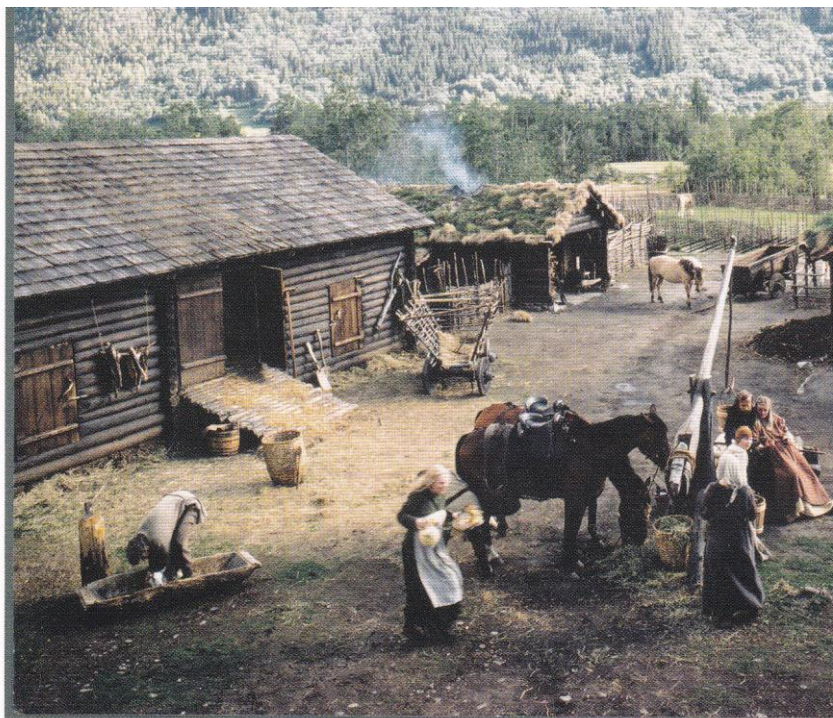
Handlingen er lagt til middelalderen i første halvdel av 1300-tallet i Norge. Vi følger Kristin fra hun er en liten jente til hun som voksen kvinne dør under svartedauden.

I *Kransen* skildres Kristins utvikling fram til hun er voksen. Faren har allerede bestemt at Kristin skal gifte seg med Simon Darre, men Kristin er hemmelig forelsket i en annen mann. Hun må ta en vanskelig avgjørelse: Skal hun følge sine egne lyster og kjærlighetslengsler, eller skal hun ta hensyn til hva faren og samfunnet mener er rett? Kristin velger det første. Hun trosser faren og gifter seg med Erlend Nikulaussøn. Men denne avgjørelsen gir henne sterk skyldfølelse. Hun har ikke bare trosset faren, men også Guds vilje. I bryllupet går hun gravid og bærer kransen, en brudekrone som er selve symbolet på uskyld.

I *Husfrue* og *Korset* skildres samlivet og kjærlighetskonfliktene mellom Kristin og Erlend. Erlend er ansvarsløs og kan aldri slå seg til ro i ekteskapet. Selv om hun føler bitterhet og nag til ham, ønsker hun å tilgi.

Da Erlend dør, bøyer Kristin seg for Gud og går i kloster for siste gang. Endelig føler hun fred. For å gjøre rett for sin Gud går hun pilegrimsgang til Nidaros. På veien treffer hun syke mennesker og blir selv smittet av pesten. Kristin ender sine dager i Nidaros.

Jørundgård

Gården ble bygd til innspillingen av filmen *Kristin Lavransdatter* (1995).

Foto: Norsk Filmstudio

Sigrid Undset: *Kristin Lavransdatter – Kransen* (utdrag)

VI

Kristin har gått i kloster for første gang i sitt liv og blitt nonne. Simon Darre, som Kristin er forlovet med, vet ikke at Kristin har hemmelige stevnemøter med Erlend Nikulausson.

[...]

ERLEND KOM TIL AFTENSANG i klosterkirken hver dag i en uke uten at Kristin fikk leilighet til å veksle et ord med ham. Hun syntes hun følte seg som en høk der sitter lenket på pinnen med hette over øynene.

LEILIGHET anledning

Fra filmen *Kristin Lavransdatter*, regissert av Liv Ullmann.

Elisabeth Matheson spilte Kristin, og Bjørn Skagestad spilte Erlend.

Foto: Norsk Filmstudio

Hun var også ulykkelig over hvert ord de hadde sagt hverandre ved det siste møtet – det skulle ikke vært slik. Det hjalp intet at hun sa til seg selv det var kommet så brått for dem begge, de hadde vel neppe visst hva de sa.

Men en ettermiddag i skumringen kom der til talestuen en vakker kone, som så ut som en bymanns hustru. Hun spurte etter Kristin Lavransdatter og sa hun var konen til en kledeshandler, hennes mann var nys kommet fra Danmark med noen vakre kåper; Åsmund Bjørgulfsson ville gi en til sin brordatter, og møen skulle gå med henne og velge den ut selv.

Kristin fikk lov til å gå med konen. Hun syntes det var ulikt farbroren å ville gi henne en kostbar gave, og underlig å sende en fremmed kone etter henne. Kvinnen var først fåmælt og svarte lite på Kristins spørsmål, men da de alt var nede i byen, sa den andre med ett:

«Jeg vil ikke narre deg, vakre barnet du er – jeg skal si det som det er, så får du selv råde deg. Det er ikke din farbror som har sendt meg, men en mann – du kan kanskje gjette navnet hans, og kan du det ikke, så skal du ikke gå med meg. Jeg har ingen mann og skal berge

meg og mine med det at jeg holder herberg og skjenker øl; da kan en ikke være for redd hverken for synden eller bysvennene – men jeg vil ikke låne hus til det at du skal bli sveket innen mine dørstokker.»

Kristin stanset, rød i ansiktet. Hun ble så underlig sår og skamfull for Erlends skyld. Konen sa:

«Jeg skal følge deg tilbake til klosteret, Kristin – men du får gi meg litt for umaken – ridderen lovet meg en stor lønn, han, men jeg har vært vakker en gang, jeg òg, og jeg ble sveket selv. Og så kan du gjerne minnes meg i din bønn i kveld – de kaller meg Brynhild Fluga.»

Kristin drog en ring av sin finger og gav konen:

«Det var vakkert gjort av deg, Brynhild – men er mannen min frende Erlend Nikulaussøn, så har jeg intet å frykte; han vil jeg skal forlike ham

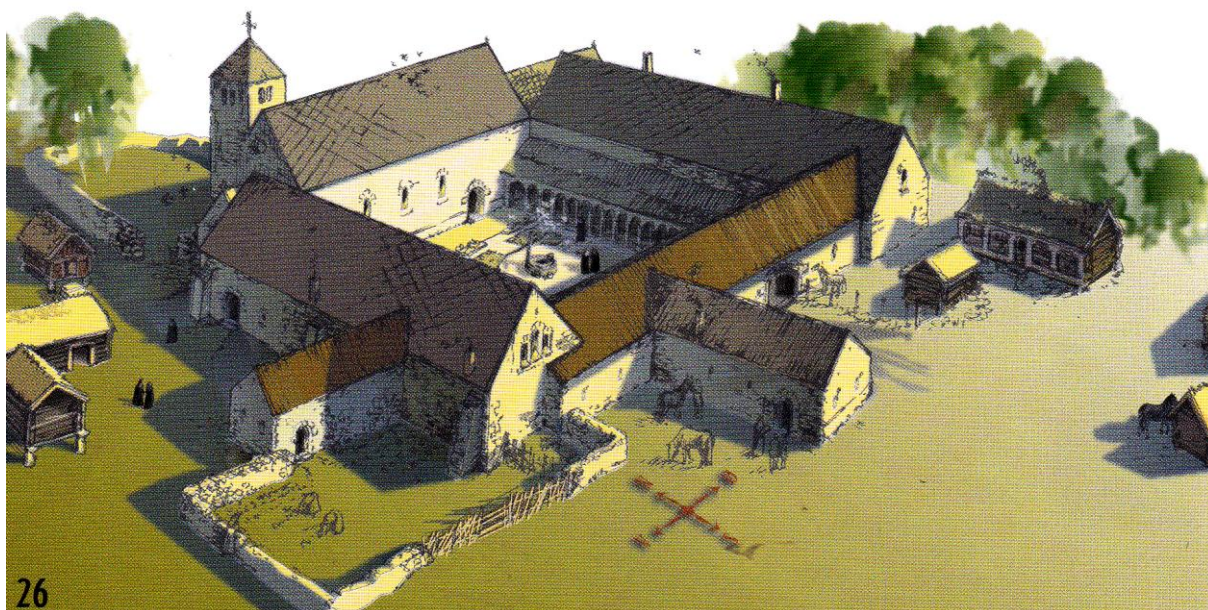
NYSS nylig, nettopp

UMAKE bry, besvær

FRENDE slektning

Å FORLIKE NOEN MED å forsone noen med, å gjøre noen enig med

Akvarell av Gimsøy kloster. Gimsøy kloster var det første nonneklosteret i Norge. Det lå på Klosterøya i Skien. Klosterøya ligger øverst i Skienselva, der de første slusene til Telemarkskanalen i dag ligger på nordsiden. Gjennom 400 år spilte Gimsøy kloster en sentral rolle både som religiøs senter og som handelssted. Illustrasjon: Jonny Andvik

med min farbror. Du kan være angerløs – men takk skal du ha for du ville vare meg ad.»

Brynhild Fluga snudde seg bort for å dølge et smil.

Hun førte Kristin gjennom veitene bak Klemenskirken og nordover mot elven. Her lå noen smågårder for seg selv nede på åbakken. De gikk inn mellom noen skigarder, og der kom Erlend mot dem. Han så seg om til alle sider, så tok han sin kappe av, slo den om Kristin og drog hetten ned over hennes åsyn.

«Hva synes du om dette rådet,» spurte han fort og sakte. «Tykkes deg jeg gjør meget galt – men jeg må tale med deg.»

«Det kan vel lite nytte for oss å tenke på hva som er rett og hva som er galt,» sa Kristin.

«Snakk ikke slik,» bad Erlend. «Jeg bærer skylden –. Kristin, jeg har lengtet etter deg hver en dag og hver en natt,» hvisket han tett inntil henne.

Der gikk en skjelve gjennom henne da hun et kort nu møtte hans øyne. Hun kjente seg brødefull fordi hun hadde tenkt på noe annet enn kjærligheten til ham når han så slik på henne.

Brynhild Fluga var gått i forveien. Erlend spurte, da de kom inn på gården:

«Vil du vi skal gå inn i stuen, eller skal vi tales ved oppe i loftet?»

«Som du vil,» svarte Kristin.

«Der er kaldt oppe,» sa Erlend sakte. «Vi må legge oss i sengen –» og Kristin nikkete bare.

Samme nu han hadde stengt døren bak dem, var hun i hans armer. Han bøyde henne hit og dit som en vånd, blindet henne og kvalte henne med kyss, mens han utålmodig rev begge kåpene av henne og slengte dem på gulvet. Så løftet han piken i den lyse klosterdrakt opp mot sin skulder og bar henne bort i sin seng. Skremt av hans voldsomhet og av sin egen plutselige attrå etter mannen, tok hun om ham og gjemte sitt ansikt ved hans hals.

Der var så kaldt i loftet at de kunne se sin egen ånde som en røk mot det lille lyset som stod på bordet. Men der var rikelig med tepper og skinn i sengen, øverst en stor bjørnefell, og

den drog de helt opp over ansiktene sine. Hun visste ikke hvor lenge hun hadde ligget foldet slik inne i armene hans, da Erlend sa:

«Nå må vi tale om det som skal sies, Kristin min – jeg tør snart ikke la deg bli her lenger.»

«Jeg tør bli her i hele natt om du vil det,» hvisket hun inn til ham.

Erlend klemte sitt kinn mot hennes:

«Da var jeg nok ikke din venn. Det er galt som det er, men i folkemunne skal du ikke komme for min skyld.»

Kristin svarte ikke – men det rørte seg sårt i henne: hun skjønnte ikke at han kunne si slikt, han som hadde fått henne hit til Brynhild Flugas gård – hun visste ikke hvordan hun kunne vite det, men hun forstod at det var intet godt sted. Og han hadde ventet at alt skulle gå som det var gått, for han hadde hatt et krus mjød stående innenfor sengetjeldet.

«Jeg har nok tenkt,» sa Erlend igjen, «at blir der ikke annet råd, så fikk jeg flytte deg bort med vold – inn til Sverige – fru Ingebjørg tok godt imot meg i høst og husket frendskapet mellom oss. Men nå svir jeg for syndene mine – jeg har rømt av landet før, vet du – og jeg vil ikke du skal nevnes som en annens like.»

«Ta meg hjem med deg til Husaby,» sa Kristin sakte. «Jeg orker ikke å gå skilt fra deg, og være mellom møene i klostret. Både dine frender og mine ville vel være så rimelige at de lot oss komme sammen og forlike oss med dem –»

Erlend knuget henne til seg og stønnet:

«Jeg kan ikke føre deg til Husaby, Kristin.»

«Hvorfor kan du ikke det?» spurte hun sakte.

«Eline kom dit i høst,» sa han om en stund. «Jeg får henne ikke flyttet ut av gården,» ble han heftig ved, «ikke uten jeg bærer henne med

Å DØLGE å skjule

VEIT smug

ÅBAKKE elvebakke

ÅSYN ansikt

BRØDEFULL skyldbetyngt

VÅND tynn, bøyelig kvist
(i poetisk betydning)

ATTRÅ begjær

FOLKEMUNNE sladder

MJØD drikk av gjæret honning
tilsatt vann

SENGETJELD sengeteppe

makt ut i sleden og kjører henne bort. Og jeg syntes ikke jeg kunne det – hun hadde tatt begge barna våre med hjem –»

Kristin kjente det som hun sank og sank. Med en stemme som var skjør av frykt, sa hun:

«Jeg trodde du var skilt fra henne, jeg –»

«Så trodde jeg også,» svarte Erlend kort. «Men hun hadde nok spurt ut i Østerdalen, der hun var, at jeg skulle tenke på giftermål. Du så den mannen jeg var sammen med i juleveitslen – det var min fosterfar, Bård Peterssøn av Hestnes. Jeg drog til ham da jeg kom fra Sverige, jeg var hos min frende Heming Alvssøn i Saltviken òg; jeg snakket med dem om at nå ville jeg giftes, og bad dem hjelpe meg. Det hadde Eline fått høre –.

Jeg bød henne kreve hva hun ville for seg og barna – men Sigurd, husbonden hennes, venter de ikke skal leve vinteren ut – og da kan ingen nekte oss å bo sammen –

– Jeg lå i stallen med Haftor og Ulv, og Eline lå i stuen i min seng. Jeg tenker svennene mine lo godt bak ryggen min –»

Kristin kunne ikke si et ord. Litt etter tok Erlend på igjen:

«Du vet, den dagen festemålet er drukket mellom oss to, må hun vel skjønne det nytter henne ikke – hun har ingen makt over meg mere –

– Men det er ille med barna. Jeg hadde ikke sett dem på et år – de er vakre – og lite kan jeg gjøre for å trygge deres kår. Det ville ikke hjulpet dem stort om jeg hadde kunnet gifte meg med moren.»

Tårene begynte å gli nedover Kristins kinn. Da sa Erlend:

«Hørte du det jeg sa at jeg hadde talt med frendene mine? Ja, de likte godt at jeg nå ville gifte meg. Så sa jeg, at det var deg jeg ville ha og ingen annen –»

«Syntes de ikke om det da,» spurte Kristin til slutt forsagt.

«Skjønner du ikke,» sa Erlend mørkt, «at de kunne ikke si mere enn en ting – de kan ikke og de vil ikke ride med meg til din far, før denne

handelen mellom deg og Simon Andressøn er løst opp igjen. Det er ikke blitt lettere for oss, Kristin, av det at du har drukket jul med Dyfrinsfolkene.»

Kristin gav seg helt over og gråt stille. Hun hadde nok følt at der var noe som var urett og uhederlig i hennes kjærlighet, og nå så hun at skylden var hennes.

Hun rystet av kulde da hun litt etter stod opp og Erlend kledde begge kåpene på henne. Det var helt mørkt ute nå, og Erlend fulgte henne til Klemens kirkegård; så brakte Brynhild henne resten av veien til Nonnesæter. ■

VEITSLE stort gjestebud

FESTEMÅL forlovelsesseremoni

OPPGAVE 3

- A Les utdraget fra *Kransen*.
- B Var det noe i teksten du lurte på? Skriv det ned og diskuter i gruppa.
- C Hva handler utdraget om?
- D Hvorfor må Kristin holde stevnemøtene med Erlend hemmelig?
- E Hva slags fortid har Erlend, og hvordan reagerer Kristin da hun får høre om den?
- F Nevn eksempler fra teksten som gir inntrykk av at handlingen foregår på begynnelsen av 1300-tallet.
- G Bruk en søkemotor på Internett. Finn noen faktaopplysninger om den politiske situasjonen i Norge på denne tiden.
- H Mye av handlingen i *Kransen* er lagt til Oslo. Finn ut mer om ruinparken i gamle Oslo: Mariakirken, Clementskirken, Ekebergåsen osv.
- I Søk på Internett eller på biblioteket og finn flere bøker som Sigrid Undset har skrevet.
- J Hva lærte dere ved å lese denne teksten? Diskuter i gruppa.

Poet i særklasse (utdrag)

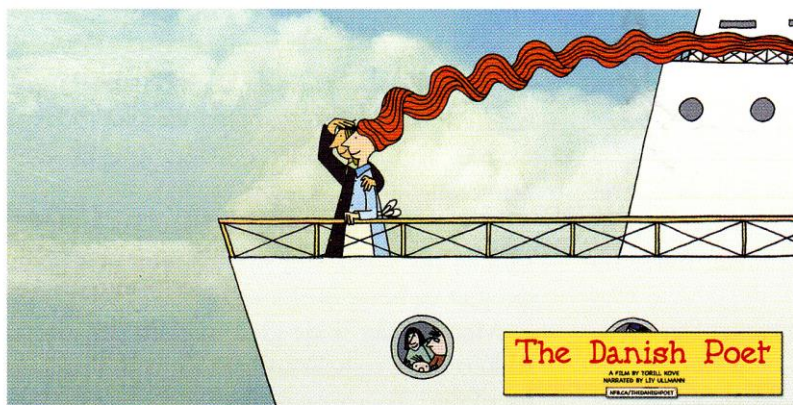
Animatør og barnebokforfatter Torill Kove har fått Oscar for kortfilmen «Den danske dikteren». Kombinasjonen av det personlige, historiske begivenheter og morsomme detaljer er oppskriften.

FINNES DET EN VIDUNDERKUR for danske poeter med skrivesperre? I Torill Koves Oscar-belønnede, animerte kortfilm «Den danske dikteren» treffer vi Kaspar, en dansk dikter som har mistet inspirasjon og skriveglede. For å vekke sin muse til live reiser han til Norge for å treffe sitt store forbilde: Sigrid Undset.

Da Kove fikk Oscar for kortfilmen natt til mandag, var hun nummer to i rekken av norske Oscar-vinnere. Den forrige kortfilmen hennes, «Min bestemor strøk kongens skjorter», ble også nominert til den gjeve prisen.

Hva er Koves oppskrift?

– Hun har en morsom strek, og hun er en morsom forteller. Hun har en personlig stil som skiller seg ut i massen av stadig mer masseproduserte animasjonsfilmer, sier Toril Simonsen, som er utenlandsansvarlig for kortfilm ved Norsk Filminstitutt.

Nær og personlig

Simonsen mener Koves kombinasjon av det nære og personlige med det store bildet er noe av det som fenger.

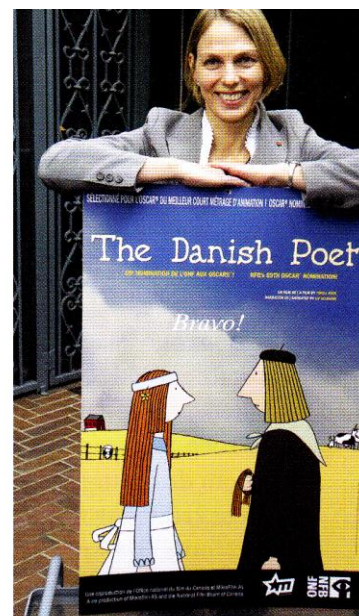
– Det er utrolig mange små detaljer som til tider er hysterisk morsomme, sier hun.

Simonsen mener filmen treffer voksne vel så godt som barn. Det er hele tiden noe ekstra i historien, som at fortellerstemmen Liv Ullmann forteller om at den danske dikteren leser «Kristin Lavransdatter» før han legger ut på reise.

– Det blir en ekstra dimensjon siden jeg vet at Ullmann har filmatisert det verket, forklarer hun.

[...] ■

Katrine Ree Holmøy, Klassekampen, 27. februar 2007

I 2007 fikk den norske regissøren og forfatteren Torill Kove en oscarpris for den animerte kortfilmen *Den danske dikteren*.

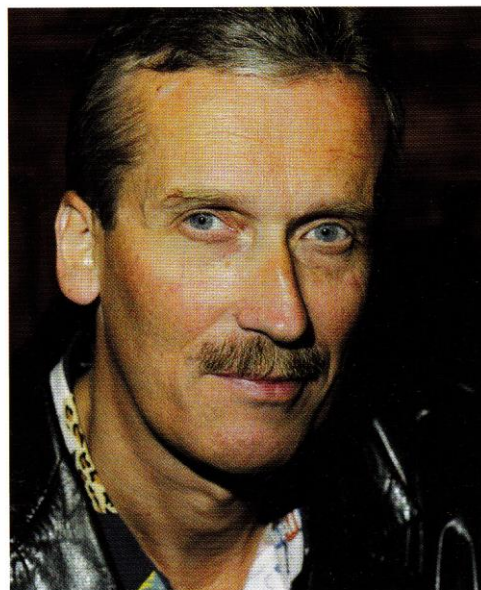
MUSE inspirasjon, eg. gudinne for en kunstart (fra gresk)

«The Danish Poet»
– Den danske dikteren

Mange nålevende norske ungdomsbokforfattere skriver om det å være forelsket og betatt av noen. Den norske forfatteren *Ragnar Hovland* (f. 1952) er en av dem. Ragnar Hovland er dramatiker, forfatter og oversetter. Han debuterte som forfatter i 1979 med romanen *Alltid fleire dagar*. Hovland skriver for barn, ungdom og voksne på nynorsk. Han har mottatt en rekke priser for forfatterskapet sitt.

Nedenfor følger et utdrag av ungdomsromanen *Mercedes*, hvor du kan lese om et møte mellom de to ungdommene Pål og Mercedes, som er sviktet av foreldrene sine. Sammen må de to finne en løsning på tilværelsen for å takle vanskelige situasjoner. Pål og Mercedes får et nært forhold til hverandre. ■

Ragnar Hovland (f. 1952)

Ragnar Hovland: Mercedes (utdrag)

Mercedes

HO SAT DER IKKJE.

Jau, ho sat der.

På same plass som sist, godt gøymd, i Kråa for dei Ulykkelege. Eg merka nok at hjartet mitt slo no også, men det var på ein annan måte. Ein ganske behageleg måte. Berre ho ikkje kom til å merke det.

Ho rynka på nasen som ein kanin. Det skulle vere velkomsthelsinga.

- Den store forretningsmannen, sa ho.
- Business er business, sa eg.
- Kor har du høyrtdet hen?
- Eg har lese det ein plass.

Eg var jo ein smule mett av napoleonskake og sjokolade, men ein hamburger var det alltid muleg å få i seg.

- Skal du ha noko? sa eg. – Eg spanderer.

Vi kallar det forretningslunsj.

– Er det det de kallar det? Då tar eg ein cheeseburger. Med smørsida opp-ned.

- Alt på?
- Og vel så det, du.

Underleg kor godt vi snakka saman. Om ho berre ikkje hadde hatt alt dette trøbbelet, som

ho no truleg venta at eg skulle hjelpe henne med. Men det kunne jo hende alt ville sjå betre ut når vi hadde fått i oss denne cheeseburgeren.

Ho såg ikkje på meg medan ho åt. Ikkje snakka ho heller. Og snakke med meg sjølv, det gjer eg berre inni meg.

Men ho såg ikkje glad ut. Vel, det gjorde sikkert ikkje eg heller. Og kva grunn skulle eg ha til det? To grunnar. Eg hadde nett snakka med mor, og sett at ho framleis gjekk levande omkring blant oss og tenkte på meg. Eg sat her saman med Mercedes, ei jente som var ganske okei å sitje saman med.

Men ho såg ikkje glad ut.

Og ikkje eg heller.

Og så vidare.

Og no var ho ferdig og såg opp.

– Eg har ikkje lyst til å prate her i denne steikelukta, sa ho. – Kan vi ikkje gå ein annan plass?

– Kor då? sa eg.

– Opp på Drakehaugen.

Eg kulsa alt ved tanken. Skulle vi vere ute

og prate? Men eg kunne jo ikkje seie nei til Mercedes. Eg måtte berre late som dette var kjempegreier.

Drakehaugen er eit lite og avdanka parkområde på ei slags høgde omtrent midt i byen. Det står nokre svarte og nakne tre der og eit par halvrotne benker.

Eg skufra snørestar av den første halvrotne benken vi kom til. Vi hadde ikkje sagt eit einaste ord på vegen opp. Iallfall ikkje det eg hadde høyr. Det hadde berre knirka i skorpe våre.

No sette vi oss. Det blei kaldt bak, nett slik eg hadde tenkt. Eg la hendene med vottane inn under rompa. Vanlegvis gjekk eg og ergra meg over at eg ikkje hadde hanskar, men no var eg glad eg hadde vottar.

– Er du redd for å dø?

Er eg kva? No kom det. Alt det eg minst av alt ville snakke om i denne verda.

Det var som Drakehaugen med eitt blei mørkare, som det blei vanskelegare å puste, som om dei gamle drakane som ein gong måtte ha budd her, og som haugen var oppkalla etter, no var vakna til liv att og låg og lurte bak snøfonnene.

– Eg veit ikkje, sa eg.

Mercedes snudde seg mot meg.

– Eg vil ha eit skikkeleg svar av deg. Eit slikt svar som det kan eg få av kven som helst.

Eg blei litt raud, endå så kaldt det var. Godt det var mørkt.

– Javel, eg er redd for å dø.

Visst var eg det. Det er difor eg ikkje vil snakke om slikt. Eg vil ikkje dø. Å leve er ikkje alltid så

svære greier, men eg vil då ikkje dø for det.

- Det var det eg tenkte.

Eg kjende meg litt snurt.

- Det er vel ikkje akkurat så uvanleg, sa eg.
- Nei, det er det det ikkje er.

Eg lurte på om Mercedes ikkje fraus, og om eg skulle føreslå for henne å sitje på vottane. Nei, ho hadde ingen vottar.

- Det er kaldt her, sa Mercedes. – Eg frys i ræva.
- Skal eg gni deg litt? sa eg.
- Det kan du godt.

Ho reiste seg, og eg gnei vottane opp og ned på den kalde rompa hennar. Eg kunne ikkje for det, men eg tykte det var litt godt å gni henne på rompa slik.

- Du kan få låne vottane mine å sitje på, sa eg.

Ho snudde seg og såg på meg. Det var som ho smilte litt. Men eg kunne jo ta feil.

- Du treng dei sjølv.
- Du kan få låne den eine.
- Den eine, då. Takk skal du ha.

Inga årsak, tenkte eg. Ein vott er ein vott. Det er ikkje noko stort.

Det kom eit lite sus gjennom trekronene, og litt snø dryste ned i halslinningen min. Takk for det, snø. Det var drakane. No låg dei borte i mørket og pusta, misunnelege som gamle bikkjer for at eg sat her på ein halvrotten og nedsnødd benk saman med ei jente.

- Korfor spurde du om det? sa eg.
- Om ka?
- Om eg var redd for å dø.
- Nei. Eg veit ikkje.
- Eg vil ha eit skikkeleg svar.

Ho såg på meg, og det var ikkje noko smil der no.

- Det er ofte eg ikkje synest det er bryet verdt, liksom. Alt saman.

Eg spurde ikkje meir. Eg målte avstanden bort til henne. Vi sat ganske nær. Og det *var* jo kaldt. Kaldt og mørkt. Og eg hadde fått snø nedetter ryggen.

Skulle eg leggje armen rundt henne?

Nei!

Ein gong til: Skulle eg leggje armen rundt henne.

Ja!

Eg la armen rundt skuldra hennar, og ho lente seg inntil meg. ■

OPPGAVE 4

- A Les utdraget fra *Mercedes*.
- B Hva lurte du på i teksten? Skriv det ned og ta det opp i gruppa.
- C Hva handler teksten om?
- D Finn likheter ved utdraget fra *Kransen* og utdraget fra *Mercedes*. Diskuter.

Fra filmen *Import Eksport*. Jan treffer Jasmin for første gang.
Filmen er regissert av Khalid Hussain.

«Import Eksport»

I romanen om Kristin Lavransdatter har faren bestemt at Kristin skal gifte seg med Simon Darre. Dette vil ikke Kristin; hun er forelsket i Erlend Nikulaussøn. Dette temaet er stadig aktuelt. Den norske filmen *Import Eksport* fra 2005 handler om den norske gutten Jan og den pakistanske jenta Jasmin som blir forelsket i hverandre. Problemet er bare at faren til Jasmin allerede har lovet henne bort til en annen mann fra Pakistan. Jasmin og Jan treffer hverandre i all hemmelighet og har som mål å prøve å overbevise faren til Jasmin om at hun ikke kan gifte seg med noen andre enn Jan.

OPPGAVE 5

- A Bruk en søkemotor på Internett og finn en anmeldelse av filmen *Import Eksport*.
- B Prøv å finne eksempler på andre filmer, både norske og utenlandske, som tar opp det samme temaet.
- C Hva lærte dere? Skriv ned noen punkter og diskuter med hverandre.

Ansvar for eget liv

Samtidig som Oskar Braaten forteller om arbeidermiljø i Kristiania på begynnelsen av 1900-tallet og Sigrud Undset skriver om oppvekst i middelalderen, skildrer andre forfattere barndom og oppvekst i småbymiljøer på begynnelsen av 1900-tallet. De beskriver hvordan det er å vokse opp i et miljø hvor alle er redde for å være annerledes, og hvor fantasi og drømmer undertrykkes.

Cora Sandel og *Aksel Sandemose* er to forfattere som skriver om det å overleve som barn og ungdom i et miljø hvor man føler at man ikke er verdt noe, og om drømmen om og kampen for å komme seg vekk og leve et annet liv.

Cora Sandel (1880–1974)

Cora Sandel het egentlig Sara Fabricius. Hun var to år eldre enn Sigrud Undset. Begge bestemte seg i ung alder for å bli kunstmaler, men endte opp som forfatter. De hadde begge en evne til å skrive om kvinners følelser og skjebne på en innlevende måte.

Da Sigrud Undset var 46 år, fikk hun nobelprisen i litteratur, og da Sara Fabricius var like gammel, debuterte hun med romanen *Alberte og Jakob* under pseudonymet *Cora Sandel*. Boka ble en stor suksess.

Cora Sandel (1880–1974) er en av norsk litteraturs klassikere.

En tøff hverdag

Sara Fabricius bodde i Kristiania til hun var tolv år gammel. I 1905 reiste hun til Paris for å bli maler. Malingen fikk hun ikke ordentlig tak på, men litt inntekter fikk hun ved å sende reportasjer og fortellinger til aviser hjemme i Norge.

Cora Sandel måtte gi opp malingen da hun fikk sitt første barn. Når hun hadde litt fri fra barnestell og husarbeid, skrev hun for seg selv. Harald Grieg i Gyldendal Norsk Forlag leste noe av det hun hadde skrevet, og spurte om hun kunne skrive en roman. Resultatet ble den kritikerroste romantrilogien *Alberte og Jakob* (1926), *Alberte og friheten* (1931) og *Bare Alberte* (1939).

Alberte og friheten

Historien om Alberte i Cora Sandels romantrilogi er historien om en kvinnes utvikling fram til det å bli forfatter. I den første boka, *Alberte og Jakob*, er handlingen lagt til slutten av 1800-tallet i et lite, nordnorsk embetsmiljø. Alberte og Jakob er søsken i en familie som så gjerne vil være «fine», men som lever i fattigdom. Foreldrene krangler mye, og ekteskapet er preget av mistillit og lite kjærlighet. Faren reagerer med å drikke i det skjulte, og moren trekker seg tilbake i taushet.

Alberte er innesluttet og engstelig og føler seg stygg og mindreverdige. Som mange andre lider Alberte under loven: «Du må ikke

tro du er noe.» Fordi familien har dårlig råd, må Alberte avslutte skolegangen og bli hjemme for å stelle huset. Foreldrene satser i stedet på broren Jacobs skolegang.

Albertes hverdag er grå og trist; det kalde forholdet mellom familiemedlemmene bryter henne ned. Men hun bærer på en hemmelig drøm om å skape noe, hun vil utrette noe viktig i livet. Hun drar til Paris for å bli maler. Hele tiden er hun usikker på evnene sine og føler seg ensom og forlatt. Fattigdommen sliter på kreftene.

Alberte blir gravid med en norsk kunstner, men forholdet er uten følelser. Senere treffer hun en annen mann som hun blir veldig forelsket i, og hun får etter hvert tro på seg selv som forfatter. Boka ender med et håp om at hun skal «få sagt litt sannhet» som forfatter.

I de to neste bøkene, *Alberte og friheten* og *Bare Alberte*, følger vi Alberte gjennom mange vanskelige år fram til hun skal prøve å få gitt ut sitt første manuskript. Alberte klarer langsomt å fri seg fra selvforakten og usikkerheten hun har fått med seg fra hjemmet og fra småbyen. Hun blir kunstner. Dermed blir *Alberte*-bøkene en roman om oppbrudd, et oppbrudd som også preget Cora Sandels eget liv.

I utdraget på neste side fra *Alberte og friheten* er Alberte på besøk hos venninnen sin, kunstneren Liesel.

Hans
Heyerdahl:
Atelierinterior
(51,5 x 55 cm),
1889

Cora Sandel: Alberte og friheten

(utdrag)

2

[...]

NÅR LIESEL AV OG TIL aldeles taper motet, er komplett talentløs og vil slutte å male, dukker det i talen hennes opp en rik kjøpmann, som går hjemme i fødebyen og vil gifte seg med henne og er hennes pårørendes kjepphest. Ham kan Alberte ikke med. Han smaker av dårlig roman og er uinteressant, er kanskje likefrem en innbilning og en fabel. Hun ønsker Liesel ville la være å komme med ham –

[...]

De *må* ikke ødelegge allting, Liesel – – – De må slutte med det og komme så langt at De stiller ut. Hvis De bare kunne la tingene Deres være, mens de ennå er gode – – –

Jeg *kjenner* farven, sier Liesel, hun presser de foldede hendene mot brystet og ser stort fremfor seg: jeg kjenner den rent fysisk, Albertchen, jeg får som et støt gjennom kroppen av den imellom, men – – hun lukker øynene, hodet synker forover på den bøyelige halsen: Det er *tegningen*. Plutselig ser jeg hvor gal den er. Jeg vil rette på det, *må* rette på det, og så blir allting galt. Jeg vet ikke hvordan det går til, det er som tvang. Jeg har intet virkelig talent – jeg har et lite talent, det er verre enn ingenting – – –

Nå er vi ved kjøpmannen, tenker Alberte. Hun tror på Liesels begavelse, som en tror på jorden under seg, går ut fra den som en given ting og tar ikke hennes anfektelser tragisk. Men Liesel går plutselig forbi henne ut på balkongen, lar dørene stå åpne etter seg og stiller seg der ute med begge hender på rekkverket. Litt efter snur hun seg med ryggen til det, støtter seg på det med albue. Hodet bøyer hun litt bakover, hun ser ned i Rue de L'Arrivée.

Som en mørk ramme om et lyst bilde står dørkarmen og de åpne dørene, med de forferdelig skitne gardinene klint mot rutene, omkring henne, alt av den solide gråhet som preger gater jernbanen går gjennom. Over

henne faller et streif fra den dalende solen i et vakkert skift av lys og skygge, modellerer frem et stykke av flettekransen rundt hodet, halsens spente sener, brystet som tvinges opp av stillingen, de hengende håndleddene. Et vinddrag fører skjørtet litt ut og til siden, svøper det halvt om Liesels ben. Den hengslete skikkelsen i medtatt, sort kjole får en plastisk tyngde den ikke har til daglig, håret en fremmed glans av metall. Liesel er plutselig monumental der ute mellom himmel og jord. Hun sier lavt på sitt korthugne fransk og henvendt til Rue de L'Arrivée: Mitt liv er ikke interessant.

Overrumplet lytter Alberte efter de små saktmodige ordene. Enten det nå kommer av at Liesel står der ute og er monumental eller ei, de vokser i tomrommet de har latt efter seg, blir orakelord, kaster et skarpt og uventet lys over fortid og fremtid. Et av de forferdende sekundene, da en ser sin egen eksistens og svimler litt av det, er plutselig der. Dypt i Alberte hugger det til: Ikke mitt heller, ikke mitt heller. Det går og går og er ikke interessant, som Liesel sier. Jeg vet ikke engang hvor jeg vil hen. Jeg er som en som har lagt fra land og lar seg drive uten styre – – –

En vond kulde kryper over henne, hjertet blir lite, hardt og hakkende som før i tiden hjemme, når hun hadde begått ugjerninger eller noe vondt foresto. Hun hører det frosne og tynne i sin egen stemme da hun sier: Det blir interessant, Liesel, det blir. Vent til De begynner å stille ut og kommer riktig i gang. Takk for te –

Hun knytter skoene og tar på seg, gjør seg rede til å gå, manner seg opp imens, søker frem av sinnet frihetsfølelsen, som imellom lik en lett rus kan gjøre gangen til enslags dans, minner seg selv om at en lander da av og til ved små gledens øer. Visst kommer de noensteds

KJEPHEST her: en idé man er svært opptatt av

ANFEKTELSE tvil

PLASTISK myk, bøyelig

WIE ALLES TRAGIKOMISCH IST Så tragikomisk alt er

hen, ikke bare Liesel, men også hun. Det er allerede store ting ikke å ligge landfast på et aldeles galt sted – og det dreier seg om livet, selve livet, det uerstattelige – – –

Skal De på aftenkursus, Liesel? Alberte håper halvt om halvt at Liesel i aften skal anse videre bestrebelse for unyttige. De kunne gå ut sammen, komme i latter sammen over ting, over seg selv til slutt. Er en bare så langt, lysner det med det samme – – –

Men Liesel skal på aftenkursus. Hun har betalt for det, hun synes – – –

Det er også en grunn, sier hun. Hun lar seg plutselig dumpe ned på sengen og ler oppgitt: *Wie alles tragikomisch ist, Albertchen.*

De kan så si. Alberte ler også, befriet. Hun kjenner med ett en stor takknemlighet ved tanken på hvor meget de har ledd bort sammen, hun og Liesel, gjennom årene – – – ■

OPPGAVE 6

- A Les utdraget fra *Alberte og friheten*.
- B Var det noen vanskelige ord i teksten?
- C Hva handler teksten om? Bruk noen av lese- og læringsstrategiene du har lært.
- D «Jeg er som en som har lagt fra land og lar seg drive uten styre,» tenker Alberte et sted i tekstutdraget. Hva tror du hun mener med det?
- E Hvor i teksten kommer det fram at Alberte ikke er fornøyd med livet hun har levd til nå?
- F Lag en digital presentasjon av forfatteren Cora Sandel. Bruk bilder og passende lydinnslag til illustrasjoner.
- G Hva lærte du om Cora Sandel ved å arbeide med denne oppgaven?

Magnhild Bruheim (f. 1951) er forfatter og frilansjournalist og har tidligere arbeidet som radio- og TV-journalist i NRK. Hun debuterte som forfatter i 1997. Handlingen i *Magnhild Bruheims* kriminalromaner er lagt til bygdemiljøer. *Ny melding*, som kom ut i 2003, er hennes første ungdomsroman.

I dette utdraget fra boka har hovedpersonen Kami forsvunnet. En kveld ringer Kami til venninnen sin, Bente, på vei hjem fra bussen, og da er hun sammen med en ukjent gutt. Etter det forsvinner Kami. Men Bente fortsetter å få meldinger fra henne. Men er det Kami som sender dem? Blir hun holdt fanget, eller har hun rømt frivillig? Bente må finne ut av mysteriet på egen hånd. Det fører henne til Oslo og opp i mange farlige situasjoner.

Magnhild Bruheim (f. 1951)

Magnhild Bruheim: Ny melding (utdrag)

6

«EG HAR BESTEMT MEG for å bryte med alt. Froydis er ein dust, vi kan ikkje lenger snakke saman. Ho har gjort ting som eg ikkje kan godta, og forstår ingenting. Og skolen, ein del av vennene og det heile, det er så dumt ... så fordummande. For ei tid sidan kom eg i kontakt med ein type som har mange nye idear om korleis livet bør levast. Han er med i ei gruppe som heiter Ny framtid. Eg har lært så utruleg mykje. Endeleg skjer det noko med livet mitt. Slik føler eg det. Du er den einaste som får vita dette. Fordi eg stoler på deg. Men du må lova å ikkje seia eit ord til andre. Sladrar du, så øydelegg du alt. Ja, verre enn det, du set livet mitt i fare!! Dette er dødsens alvor. Er du med, Bente? Vi er framleis bestevenninner, ikkje sant? Helsing frå K. NB! Viktig! Slett alle meldingane mellom oss.»

Bente las e-post-meldinga frå Kami fleire gonger. Skulle ho likevel tru at venninna frivillig hadde reist sin veg? Medan mora og politiet leitte fortvilt etter ein mann som kunne ha bortført henne. Avisene hadde skrive at den velvaksne mannen som hadde gått av bussen

samtidig med Kami, hadde meldt seg. Han hugsa å ha passert ei jente som snakka i mobiltelefonen. Kjenneteikna stemde på Kari-Marie. Det stod ingenting om at mannen var mistenkt. Politiet ønskte tips om alle personar og bilar som var observert i området på den tida. Den yngre mannen som også hadde vore med bussen, vart på nytt bedt om å melde seg. Elles hadde politiet tatt med seg PC-en frå Eiker for å sjekke om det fanst spor der.

Kanskje var det gjennom Internett Kami hadde kome i kontakt med denne gruppa, tenkte Bente. I så fall kunne kanskje politiet finne ut av det. Ho håpa i grunnen det. «Du set livet mitt i fare!» Kva betydde det? Ein trussel? I så fall måtte Kami på ein måte vera i fare likevel, sjølv om ho sa det var frivillig.

Ho skreiv tilbake: «Kjære Kami, eg blir redd. Kva meiner du med at livet ditt kan vera i fare? Du skriv jo at det er av eigen fri vilje du har reist. Eg seier ingenting, men det kan jo vera at politiet finn ut noko likevel. Dei har tatt PC-en heime hos deg. Kva er det Froydis har gjort, forresten?»

Bente sende meldinga og sveitta. Kva var det ho vart trekt inn i? Kanskje Kami måtte skrive under tvang? Kanskje stod det ein mann over henne med pistol. Ny framtid? Ho hadde aldri høyrte om ei gruppe med det namnet. Klokka var ti over to. Ho hadde venta heile formiddagen på å få ei stund for seg sjølv, slik at ho kunne kontakte venninna. Endeleg var alle ute av huset, men ho visste at Svein kunne vera tilbake kva tid som helst.

Det gjekk altfor lenge før det kom eit svar. Spent og nervøs opna ho meldinga.

«Eg har sett oppslaga om at eg er etterlyst. Hadde ikkje trudd det skulle bli slikt oppstyr. Skal likevel sende ein SMS til Frøydis og seia at alt er ok. Finne på ei forklaring. Meir kan eg ikkje gjera før alt har roa seg. Ho har forresten berre godt av å bli skremd. Kva ho har gjort? Fleire dumme ting. Mellom anna innleidd eit forhold til ein gift mann. Verre enn det. Han er far til ei av dei beste venninnene mine. Trur du det er moro? Kami.»

Bente såg vantru på skjermen. Las det siste ein gong til. Tenkte på den kvelden Frøydis hadde vore der. Var det mogleg?

Det var meir. Ei linje nedst. *«P.S. Veit forresten om deg og Stian. Men det har du kanskje skjont? Har venta på at du skulle fortelja det sjølv.»*

Det gjorde vondt ein eller annan stad i kroppen. Kva skulle ho svara?

Ho rakk ikkje å svara noko som helst. Ytterdøra gjekk opp, og eit par føter trampa inn i gangen. Nærma seg fellesrommet der ho sat. Bente skynda seg å skrive ei melding om at ho vart forstyrra og måtte avslutte.

«Alt heime?» sa Svein og stod i rommet. «Skal du bruke maskinen lenge?»

«Kan eg få vera i fred til eg er ferdig?» svarte ho, vend mot skjermen. Lynraskt fekk ho sletta meldingane som hadde gått mellom dei, deretter fjerna ho dei frå sletta element. Men ho hadde notert seg adressa som meldingane var sende frå.

Bente trekte seg inn på rommet og la seg på senga. Stirte på ein flekk i taket. Mest av alt kjende ho trong til å gråte. *«Veit forresten om deg og Stian.»* Ho og Kami hadde vore saman mange gonger etter den kvelden med Stian, og Kami hadde kanskje visst om det heile tida.

«Har venta på at du skulle fortelja det sjølv.» Men det hadde ikkje Bente gjort. Kva tenkte Kami om det? Var ho skuffa?

Bente var skuldig i ei av dødssyndene i venninneskap: svik. Ho hadde svikta venninna som stolte på henne. Ho burde ha bedt om unnskyldning, sagt at vennskapet til Kami var viktigare enn alt anna. Dessutan var ikkje Stian verd noko. Han hadde rett og slett ikkje snakka til henne etterpå.

Denne gongen måtte ho i alle fall vise at Kami kunne stole på henne. «Dødsens alvor.»

Torlaug frå politiet dukka opp da dei sat ved middagen. Ho bad om å få snakke med Bente.

«Dersom Kari-Marie Eiker har rømt, så må ho jo ha hatt nokon å rømme til,» sa ho da dei sat toeine på rommet til Bente. «Har du ein idé om kven det kunne vera?»

Frøydis hadde nettopp ringt politiet. Ho hadde fått ein SMS frå dottera, som melde at ho hadde det bra. Politidama grov og spurde. «Det er naturleg at ho snakka med venninna si om rømmingsplanar, er det ikkje?» Torlaug festa auga strengt på henne, som om ho mistenkte Bente for falsk forklaring. Det krøllete håret var samla i ein kort og stram hestehale. «Kva har de snakka om i det siste?»

«Ingenting spesielt.» Bente trekte på skuldrene.

«Fortalde ho at ho har hatt det vanskeleg heime?»

«Har Frøydis sagt det? Det var eg ikkje klar over.»

Torlaug overhørde spørsmålet. «Har ho kjærast?» spurde ho.

«Ikkje nå. Ikkje fast.»

«Kan ho ha vorte kjend med nokon nye i det siste? Gjennom Internett, kanskje? Chattegruppe? Kva har ho sagt til deg?»

«Det har ho ikkje nemnt for meg,» svarte Bente. Samtidig tenkte ho på den gruppa Kami hadde skrive om i e-posten. «Finn de ikkje ut slikt når de sjekkar PC-èn?»

«Det kan jo hende at ho har sletta alle

spor ... Dersom ho planla å rømme med nokon ...»

«Trur politiet at det er det som har hendt?»

«Vi må vurdere alle moglege alternativ.» Før ho gjekk, la ho til: «Dersom du skulle få telefon frå henne, eller SMS-ar, må du kontakte oss med det same. Vi kan spore opp kvar oppringinga kjem frå. Vi prøver nå å finne ut kvar meldinga til Frøydis Eiker vart send frå.»

Så snart politidama var ute av rommet, sende Bente ein SMS til Martine: «~~Vi må treffast. Ting vi må sjekke. Treng PC. Kan vi vera på rommet ditt?~~» Martine hadde eigen PC på rommet. Martine spurde foreldra og skreiv tilbake at det var greitt. Fullt så greitt var det ikkje for foreldra til Bente. Den eine innvendinga verre enn den andre. Det var laurdagskveld, og dei skulle vere saman heime. Ho hadde jo vore på fest kvelden før. Dei var engstelege etter det som hadde skjedd med Kari-Marie, og hadde lyst til å ha ein alvorsprat.

«Berre eit par timar,» bad Bente så pent ho kunne.

Etter litt smådrøfting gav dei seg, utruleg nok. «Ok, to timar,» sa mora. Ho såg på klokka. «Vi køyrer deg og hentar deg presis klokka åtte.»

Det var ein grei avtale for Bente. Foreldra hadde kanskje også ting dei burde snakke om.

«Far til ei av mine beste venninner...» ■

OPPGAVE 7

- A Les utdraget fra ungdomsromanen *Ny melding*.
- B Hva handler det om? Prøv om du kan gjenfortelle til en annen elev.
- C I innledningen til utdraget «hører» vi Kamis stemme. Hvilke likheter finner dere mellom henne og Alberte i Cora Sandels roman?
- D Bruk en søkemotor på Internett og finn ut hvilke andre bøker Magnhild Bruheim har skrevet.

Aksel Sandemose (1899–1965)

«Nu vil jeg fortelle alt. Og jeg får begynne med slutten. Ellers våger jeg meg aldri fram til den siden.

Jeg slo engang et menneske i hjel. Han het John Wakefield og jeg drepte ham en natt for sytten år siden i Misery Harbor.»

Slik begynner en av Aksel Sandemoses mest kjente romaner, *En flyktning krysser sitt spor*. Sandemose skriver om hvordan fornedrelse og mindreverdighetsfølelse hos barn kan føre til aggresjon og vold.

Fra byen Jante

Aksel Sandemose ble født i Nykøbing Mors i Danmark. Det var denne danske småbyen Sandemose senere kalte Jante. Her vokste han opp som yngstebroren i en typisk arbeiderfamilie. Moren var norsk og kom fra gården Sandermosen i Skedsmo. 22 år gammel tok Axel morens etternavn, byttet ut x-en i fornavnet og ble hetende Aksel Sandemose.

Til sjøs

Aksel Sandemose opplevde å bli mobbet av brødrene og kameratene og på arbeidsplassen. Etter hvert ble han lei av livet i Nykøbing og rømte til sjøs.

I mange år var Sandemose sjømann og tok tilfeldige jobber på Newfoundland. Han var både lettmatros, gårdsarbeider og lærer. Dette ble en tøff og konfliktfylt periode i livet hans.

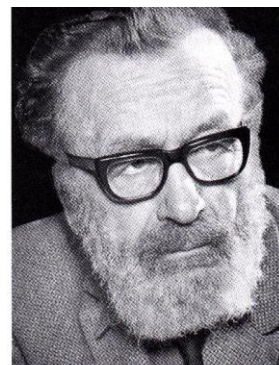
Etter noen år kom han tilbake til Danmark. Han giftet seg, fikk familie, skrev i aviser og hadde konstant pengeproblemer. Men én ting visste han nå: Han ville bli forfatter.

Til Norge

I 1930 reiste Aksel Sandemose til Norge og begynte å skrive på norsk. Han kom inn i *Mot Dag*-miljøet, der han blant annet traff forfatterne Sigurd Hoel og Arnulf Øverland.

Året etter kom hans første verk på norsk, *En sjømann går i land*. Her presenterer han for første gang personen Espen Arnakke fra Jante. Espen er dekksgutt og kjemper for å bli godtatt av kameratene om bord, men han blir stadig ydmyket av maktmenneskene, skipperen og styrmannen. Til slutt rømmer Espen i land og kommer til Misery Harbor, Elendighetens Havn. I angst og fortvilelse dreper han John Wakefield, en mann han beundrer og samtidig hater. Han blir morder!

Dette temaet dukker senere opp i de fleste av Sandemoses betydeligste verk: Hva var årsaken til mordet? Hvordan kunne Espen gjøre noe så forferdelig, stikk i strid med all fornuft?

Aksel Sandemose
(1899–1965)

I 1999 laget den norske filmregissøren Nils Gaup filmen *Misery Harbour*, med utgangspunkt i Sandemoses romaner.
© Motlys AS

MOT DAG en politisk gruppe som besto av intellektuelle og arbeidere, stiftet i 1921

Kjærlighetshat

I 1933 kom Sandemoses hovedverk, *En flyktning krysser sitt spor*, med undertittelen *Fortellingen om en morders barndom*. Espen Arnakke er blitt 34 år og ser tilbake på sitt liv. Hvordan kunne han bli morder? Sandemose tar oss med til barndommens småby Jante for å finne en forklaring. Her skildrer han hvordan brødrene tyranniserer minstemann, hvordan sjalusien og maktkampen herjer i forholdet mellom mor, far og sønn, og hvordan miljøet forteller hovedpersonen at han må ikke tro han er noe!. I teksten kommer det fram at det er de stadige ydmykelsene som skaper angst og aggresjon og gjør et menneske til morder.

Janteloven

Men hva går Janteloven egentlig ut på? I *En flyktning krysser sitt spor* formulerer Sandemose loven på denne måten:

- 1 Du skal ikke tro at du *er* noe.
- 2 Du skal ikke tro du er like mye som *oss*.
- 3 Du skal ikke tro du er klokere enn *oss*.
- 4 Du skal ikke innbille deg du er bedre enn *oss*.
- 5 Du skal ikke tro du vet mere enn *oss*.
- 6 Du skal ikke tro du er mer enn *oss*.
- 7 Du skal ikke tro at *du* duger til noe.
- 8 Du skal ikke le av *oss*.
- 9 Du skal ikke tro at noen bryr seg om *deg*.
- 10 Du skal ikke tro du kan lære *oss* noe.

Ifølge Sandemose er dette lover og regler som gjelder mange steder. De undertrykker og tyranniserer forholdet mellom mennesker. Det er Espen Arnakkes opprør mot Janteloven som gjør ham til morder, og det er Aksel Sandemoses oppgjør med den samme loven som gjør at han flykter fra barndomsbyen Nykøbing.

Sandemose ble anerkjent verden over for boka *En flyktning krysser sitt spor*. Han hadde etablert seg som norsk forfatter og skrev ivrig i aviser og tidsskrifter om psykoanalyse og farene forbundet med nazismens framvekst i Hitler-Tyskland.

Sandemose måtte dra til Sverige i 1941 på grunn av krigen. Her skrev han sitt andre hovedverk, romanen *Det svundne er en drøm*. Boka er en kriminalhistorie som handler om mord, fornedrelse og kjærlighetssvik, og har mye til felles med *En flyktning krysser sitt spor*.

Arne Ekeland: *Fabrikken* (63 x 89 cm), 1925

Aksel Sandemose: En flyktning krysser sitt spor (utdrag)

Gutten fra Jante

DET LÅ EN FABRIKK i Jante, og byen hadde en stor befolkning av arbeidere. Gjennomgående var det en fattig by, og historien forteller at den alltid har vært det. Byen lå slik til at den ingen store muligheter hadde fått. Men økonomisk var Jante såvidt sikret på sitt naturlige plan. Hverken gode eller onde tider rystet byens struktur. Konjunktorene avspeilet seg bare på noen likegyldige enkeltpersoners oppstigning og påfølgende konkurs. Jante er en by for nøysomme slitere. Byen ligger vakkert, men noe lavt, noen deler av den plages med oversvømmelser om høsten. Omgivelsene er på sine steder meget vakre, et smilende og skiftende landskap.

Slik vet jeg at byen er. Det er en objektiv beskrivelse omtrent som den må bli i en håndbok, når man ikke forfaller til agitasjon på vegne av en turistforening, og ser bort fra stemningen hos den enkelte. Men for meg er stedet det gråeste i verden. For meg er byen noe helt annet, nemlig mitt private forhold til en personrekke. Hadde jeg vokst opp i Arendal eller Jønkøping i forbindelse med de samme personer, var mine følelser overfor en av disse byer antagelig blitt de samme.

KONJUNKTURENE den økonomiske situasjonen i et land
AGITASJON reklame, propaganda

Gjennom gatene i Jante gikk min far i mangfoldige år på nøyaktig det samme klokkeslett hver dag. Jeg måtte beskrive byen nu da jeg husket min far. Som liten tok jeg hånden hans og fulgte ham et stykke på vei, bort til et hjørne. Der slapp han hånden min og forsvant langt borte i gaten hvor det stod et lite gult hus som jeg trodde var verdens ende. Ved det gule huset gikk han til venstre, og da hadde mystikken i den store verden tatt ham. Overfor verdens storhet kom jeg rent til kort og kjente en uhygge ved tanken på den tiden da jeg selv skulle så langt bort. Og så fantes det enda noe utenfor. Storesøster hadde post i en annen by langt borte. Når jeg tenkte på det, måtte jeg stå stille og gruble.

Her er det noe som aldri kan uttrykkes så bildet blir tydelig nok. Det er synet av min far i gaten. Han var ikke høy, og tilmed litt kroket. Aldri skiftet gangen hans, alltid kom han med nøyaktig samme farten, de samme skrittene, den samme svingen på armene. Han kom, og han gikk, kom og gikk, og slik gikk han gjennom tredve år, og sønnene fulgte. Når slike gamle falt fra, hadde sønnene alt vært i vanen i mange år. Fram og tilbake er like langt! Som jeg har beundret min far og de andre, nu i de senere år – at de orket! Som gutt da tenkte jeg: At dere gidder, aldri går jeg med! Men i minnet er jeg blitt ydmyk overfor denne grenseløse

tålmodigheten. Det fantes folk som hadde gått slik bortimot femti år, til og fra sitt tunge arbeid på fabrikk, gjennom ungdom, manndom og alderdom, inntil de stupte og fikk annonsen sin i avisen. Resonnerte de over det noensinne? Når jeg ser for meg dette tog av generasjoner gjennom Jante by, da kan jeg allikevel ikke stanse min protest som nok er en gammel redsel for at det skulle gått meg selv slik: Dette er jo forsteinet menneskelighet! Det er mennesket som individ i maurstaten, individets utslettelse, og et grått mekanisk masseliv som er igjen til ære for den døde fabrikk. Det er formens erobring av livet, maurtuen som triumferer over mauren.

Allikevel, jeg ser min far der i gaten, et ledd i maskinen, men han hadde sitt eget liv. Han hadde det. Fabrikk hadde ikke hatt makt til å drepe hans sjel. Han var den beste og klokeste mann jeg møtte i Eventyrland, av en mildhet så stor at han stadig er mitt forbilde i mine beste stunder.

Det kan bli vanskelig å forklare hvilket miljø jeg er kommet fra, betegnelsen proletar passer vel nærmest, men er blitt en politisk etikett.

Vi har vært ni barn, men hjemme var vi aldri samtidig, de eldste forlot reiret før de yngste ble født. I mine tidligste år tjente far ni kroner uken, lønnen steg senere opp til atten kroner. ■

PROLETAR arbeider, lønnstaker

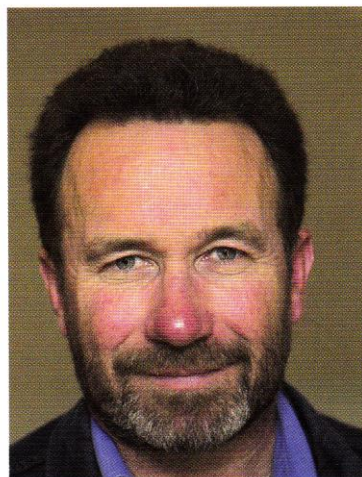
OPPGAVE 8

- A Les utdraget fra *En flyktning krysser sitt spor*.
- B Hva lurte du på i teksten? Noter noen stikkord.
- C Hva handler utdraget om?
- D Hvilken beskrivelse gir forfatteren av byen Jante?
- E Hvor i utdraget kan du lese at byen Jante ikke er et blivende sted for hovedpersonen?
- F Kan du finne eksempler på at Janteloven også gjelder i dag?

Per Petterson (f. 1952) er en nålevende norsk forfatter som har fått mye oppmerksomhet for bøkene sine både i Norge og i utlandet. Romanen *Ut og stjele hester* er oversatt til 28 språk (i 2007), og forfatteren har mottatt flere priser for romanen. I 2006 ble han som første norske forfatter tildelt Independent Foreign Fiction Prize og i 2007 The International IMPAC Dublin Literary Award i Storbritannia.

Per Petterson har latt seg gripe av Aksel Sandemoses forfatterskap, og skriver om det i teksten nedenfor.

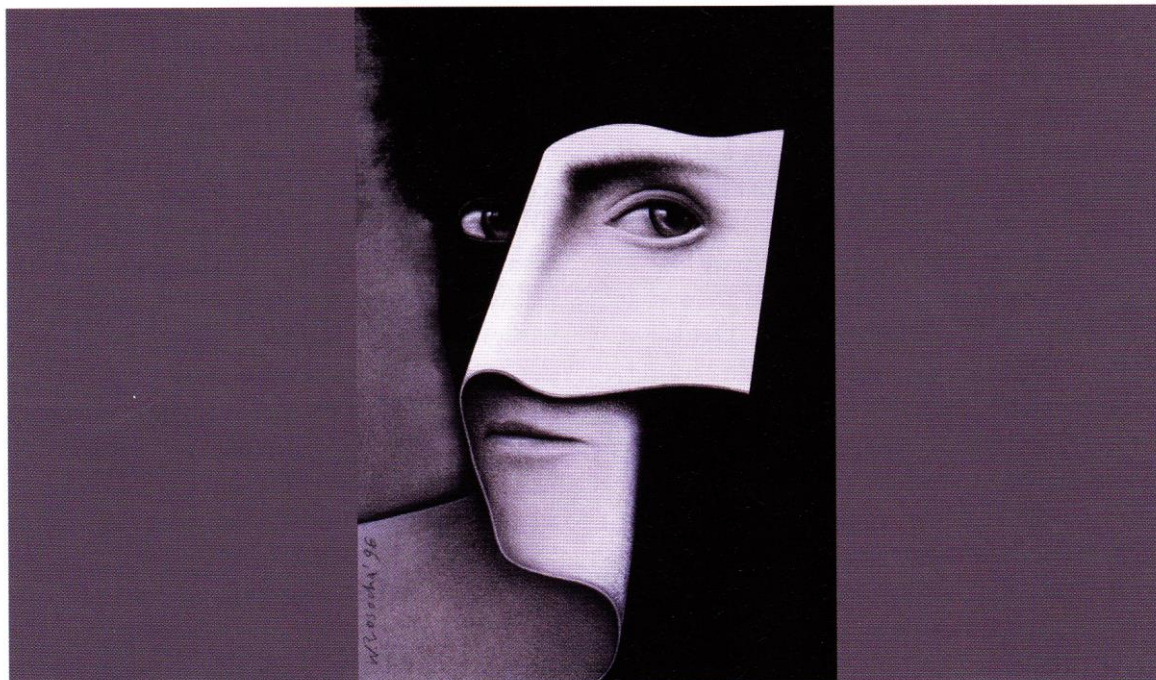
Per Petterson (f. 1952)

Per Petterson: Brev fra Kjørkelvik (utdrag)

NÅR JEG HOLDER FRAM Aksel Sandemose som en forfatter som har hatt stor betydning for en som leser og skriver i Norge i dag og som er over førti år, så er vel det nesten obligatorisk. Jeg har ingen ambisjoner om å bløffe meg til en originalitet jeg ikke har. Sandemose *har*

betydd mye. Som de fleste andre forfattere jeg leste før jeg fylte tjue, fant jeg han på Deichmanfilialen på Veitvet, og det var ikke mer originalt det heller enn at han var en av dem mora mi sa jeg burde lese. Hun følte seg i slekt med han, de hadde gjort den samme reisa, fra

Hva skjuler seg under masken, tro?

Danmark til Norge, og som han hadde hun flykta fra en småbymentalitet som satte trange rammer for livet deres. At de oppnådde en forandring som nødvendigvis ikke var til det bedre, var de vel begge klar over, for som Sandemose sjøl sa: Ingen steder blir du stekt i ditt eget fett som i Oslo og Reykjavik. Jeg skal ikke ha sagt noe om Reykjavik her, han hadde sikkert rett der også, men mora mi kjente godt til Oslos forskjellige sider, det veit jeg, og poenget er jo klart nok. Jante er ikke noen by, hverken Nykøbing, Mors eller Frederikshavn, men et sosialt fenomen. At han kom fra arbeiderklassen, var en hvile syntes jeg, det var altfor mange av dem jeg leste den gangen som hadde en bakgrunn som nettopp var, ja, noe jeg leste om.

[...]

[...] En formiddag for femten år siden kom jeg inn i maskinhallen der jeg jobba den gangen. Det var helt stille der, men det skulle det ikke ha vært, det skulle ha vært hundre decibel og et sabla liv. Forundra tok jeg av meg øreklokkene og kikka meg omkring og tenkte, hva er på gang? Da så jeg en av arbeidskameratene mine stå oppe på galleriet til den største maskina, og han holdt et papirark i den ene hånda mens han vifta vilt med den andre i luften. Rundt maskina sto alle de andre som jobba der, de fulgte han med blikket og lytta og kom med tilrop som ble sterkere og sterkere etter hvert som han leste høyt fra arket. Hylinga var så intens at det tok ei stund før jeg skjønnte hva de holdt på med, men til slutt fikk jeg greie på at han leste fra et brev han hadde fått. Det var et kjærlighetsbrev, og den som hadde skrevet det, var en arbeidskamerat, en mannlig arbeidskamerat. Jeg kjente han så vidt, han som hadde skrevet brevet, en ganske stille fyr, og om jeg ikke visste han var homse, ble jeg ikke overraska heller. I hvert fall var han sjukemeldt nå og hadde skrevet et intimt brev til han som sto der oppe. Det var ord i det brevet jeg ikke ville brukt sjøl, det må jeg si, men ingenting av hva jeg hørte sto i forhold til den rasende rødfargen i ansiktet til han som leste høyt og stemninga

blant dem som sto og lytta med hele kroppen og hylte. Det kunne ikke kalles annet enn lynsjestemning, og jeg husker at jeg tenkte: Nærmere kommer jeg ikke opprettelsen av Ku Klux Klan. Det var kanskje en urettferdig sammenlikning, men det var nå det jeg tenkte, og jeg følte jeg måtte si noe, blande meg inn for å få ting satt i de riktige proporsjoner, men etter å ha sett på ansiktene omkring meg, gikk jeg stille ut i garderoben og satte meg på en benk og røyka og venta til det hele var over.

Brevskriveren kom sjølsagt aldri tilbake til den arbeidsplassen.

[...]

Denne arbeidsplassen er helt vanlig og ikke utypisk på noen måte. Det er et av de fineste stedene jeg har vært ansatt, og de folka jeg kjente der, hører til de morsomste, beste og mest lojale kameratene jeg har hatt, så hvorfor dra fram dette?

Jo, fordi det er dette Sandemoses forfatterskap handler om, og ingenting annet. Han stakk hånda ned i dette underjordiske vepsebolet, og det han dro opp, var ikke pent. Det fikk han høre fra Stortingets talerstol. Han provoserte alle, og kanskje aller mest den arbeiderbevegelsen han sjøl mente han tilhørte. Ved å skrive om mobbinga, sjølundertykkelsen, det latente seksualhysteriet, og om hvordan frykten og serviliteten ofte fylte den plassen som *solidariteten* skulle ha, stilte han seg lagelig til for hogg fra en radikal arbeiderbevegelse som mente at dens historiske oppgave ble rettferdiggjort av en spesielt høy moral og ufeilbarlighet. Sandemose tok alt dette inn over seg, det pinte og plaga han og sleit livet hans i stykker, gang på gang; et liv og et forfatterskap som ble mørkt, fullt av skjærende dissonans, voldsomme kast og stadige oppbrudd. Frykten for det underjordiske hos andre og i seg sjøl ga han *aldri* fred.

Jeg kunne ha valgt hvilken som helst av bøkene hans, om jeg skulle holdt fram bare én, de er ikke alle like gode, men ingen er uinteressante, og noen er store, som *En flyktning krysser sitt spor*, eller *Varulven*, eller den djupt

urovekkende *Tjærehandleren*. Hvorfor har jeg da valgt ei bok som egentlig ikke er ei bok? *Brev fra Kjørkelvik* er ei samling epistler basert på de han skreiv for bladet *Aktuell* i perioden 1945 til ca. 1960, flere i begynnelsen enn på slutten. De ble ikke samla og gitt ut i bokform før i 1974, nesten ti år etter hans død.

Jo, fordi dette er den eneste boka som virkelig handler om Sandemoses *lengsel*, og ikke hans frykt. Lengselen etter fred, en fred som ingen av oss kan la være å unne han. Som flyktning i Sverige under krigen gjorde han det eneste riktige, han gifta seg med en bibliotekar som han hadde kjent i seks dager. Etter bryllupet kom det fram at hun hadde en pen liten slump penger. Det vil si, Sandemose sverger i hvert fall på at han ikke visste det på forhånd. For de pengene kjøpte de småbruket Kjørkelvik ved Dalsvannet et stykke fra Risør. Han emigrerte fra Theatercaféen til et sted hvor det ikke var Vinmonopol, ingen lystige venner og nesten ingen postgang. Jeg trur han trakk et lettelsens sukk jeg mener å høre ekkøet av gjennom hele boka. De daglige stridighetene besto nå i å overvinne alle de praktiske kjelkene, ikke hele tida slåss en ujevn kamp mot de

underjordiske djevlene og varulvene. Og han skreiv og skreiv; om høner og bikkja Nelly, om tørre brønner, og om hvordan en skulle få den lille hesten Låke til å slutte å tru den var en hund. Han skreiv om fiske i Dalsvannet, og om hva en bever kan bety for den mentale balansen. Det er forunderlig å se hvordan dansken Sandemose forestiller seg det lovede landet som granskau, ferskvann og bergknatter. Brevene fra Kjørkelvik står fram med en nesten sjøllysende harmoni. Vi veit det ikke bare var sånn, det vi lesar er Sandemoses voldsomme *vilje* til at det skulle være sånn. Han skreiv *Varulven* her, og kasta i desperasjon den nesten ferdige boka på peisen, det var her han kjøpte kniven, eller var det gaffelen, i Inger Hagerup. Og likevel. Vissheten om at også dette oppbruddet skulle ende i et nytt oppbrudd og død omkring han, gjør boka til en helt spesiell opplevelse, ja til en av de mest glitrende *hvile-bøkene* i norsk litteratur, og en av de aller morsomste. Jeg har lest den høyt for dem jeg har vært glad i, og det begynner å bli noen etter hvert. ■

1995

KU KLUX KLAN en rasistisk organisasjon i USA
SERVILITET underdanighet, ydmykhet

OPPGAVE 9

- A Les tekstutdraget ovenfor.
- B Hva handler teksten om? Hva lurte du på i teksten?
- C Hva slags sjanger er dette?
- D Hva har forfatteren Aksel Sandemose betydd for forfatteren Per Petterson?
- E Finn ut mer om Per Petterson og forfatterskapet hans.

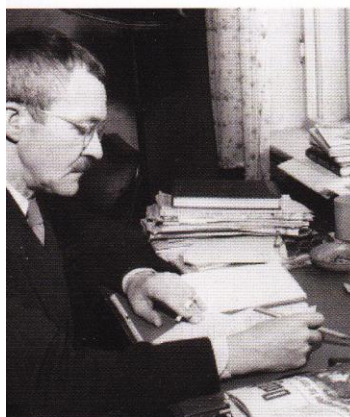
Nazi-Tyskland

Den første store samlingen av nazister i Nürnberg i Tyskland, september 1933. 500 000 personer deltok.

Ansvar for verden

I tiden før den andre verdenskrigen var det mange forfattere som så hva som var i ferd med å skje med den framvoksende nazismen. Angsten for en ny krig ble gjenspeilet i litteraturen. De oppfordret til å ta ansvar og kjempe mot det som så ut til å komme. *Arnulf Øverland* var en av disse forfatterne.

Etter krigen dreide litteraturen seg mer om hvordan grusomhetene under krigen kunne skje. Hvem har ansvaret for ondskap og vold? Er det noen som er uten skyld? Hvorfor blir noen undertrykkere, overgripere og torturister? Tre forfattere som skrev om dette, var *Sigurd Hoel*, *Johan Borgen* og *Jens Bjørneboe*.

Arnulf Øverland i dyp konsentrasjon ved skrivebordet i statens kunstnerbolig Grotten i Oslo.

Arnulf Øverland (1889–1968)

Arnulf Øverland kritiserte utsultingen av det tyske folket etter den første verdenskrigen. Han mente at krigen var et resultat av kapitalismen, og ble en varm forsvarer av de undertrykte, særlig arbeiderklassen.

For Arnulf Øverland var verdier som ærlighet, sannhet og frihet noe av det viktigste i livet. Opplevelsene fra den første verdenskrigen hadde satt dype og varige spor i Øverlands diktning. Ordene ble hans våpen i kampen mot nazismen, som var på frammarsj i Tyskland i 1930-årene. Diktet på neste side ble gitt ut i 1937.

Du må ikke sove

Jeg våknet en natt av en underlig drøm,
det var som en stemme talte til meg,
fjern som en underjordisk strøm –
og jeg reiste meg opp: Hva er det du vil meg?

– Du må ikke sove! Du må ikke sove!
Du må ikke tro at du bare har drømt!
I går ble jeg dømt.
I natt har de reist skafottet i gården.
De henter meg klokken fem i morgen!

Hele kjelleren her er full,
og alle kaserner har kjeller ved kjeller.
Vi ligger og venter i stenkolde celler,
vi ligger og råtner i mørke hull!

Vi vet ikke selv hva vi ligger og venter,
og hvem der kan bli den neste de henter.
Vi stønner, vi skriker – men kan dere høre?
Kan dere absolutt ingenting gjøre?

Ingen får se oss.
Ingen får vite hva der skal skje oss.
Ennu mer:
Ingen kan tro hva her daglig skjer!

Du mener, det kan ikke være sant;
så onde kan ikke mennesker være.
Der fins da vel skikkelig folk iblant?
Bror, du har ennå meget å lære!

Man sa: Du skal gi ditt liv, om det kreves.
Og nu har vi gitt det – forgjeves, forgjeves!
Verden har glemt oss! Vi er bedratt!
Du må ikke sove mer i natt!

Du må ikke gå til ditt kjøpmannskap
og tenke på hva der gir vinning og tap!
Du må ikke skylde på aker og fe
og at du har mer enn nok med det!

Du må ikke sitte trygt i ditt hjem
og si: Det er sørgelig, stakkars dem!
Du må ikke tåle så inderlig vel
den urett som ikke rammer deg selv!
Jeg roper med siste pust av min stemme:
Du har ikke lov til å gå der og glemme!

Tilgi dem ikke; de vet hva de gjør!
De puster på hatets og ondskapens glør!
De liker å drepe, de frydes ved jammer,
de ønsker å se vår verden i flammer!
De ønsker å drukne oss alle i blod!
Tror du det ikke? Du vet det jo!

Du vet jo at skolebarn er soldater,
som stimer med sang over torv og gater,
og oppglødd av mødrenes fromme svig,
vil verge sitt land og vil gå i krig!

Du kjenner det nedrige folkebedrag
med heltemot og med tro og ære –
du vet at en helt, det vil barnet være,
du vet han vil vifte med sabel og flagg!

Og så skal han ut i en skur av stål
og henge igjen i en piggrådvase
og råtne for Hitlers ariske rase!
Du vet det er menneskets mening og mål!

Jeg skjønnte det ikke. Nu er det for sent.
Min dom er rettferdig. Min straff er fortjent.
Jeg trodde på fremgang, jeg trodde på fred,
på arbeid, på samhold, på kjærlighet!

Men den som ikke vil dø i en flokk,
får prøve alene, på bøddelens blokk!

Jeg roper i mørket – å, kunne du høre!
Der er en eneste ting å gjøre:
Verg deg mens du har frie hender!
Frels dine barn! Europa brenner!

*

Jeg skaket av frost. Jeg fikk på meg klær.
Ute var gnistrende stjernevær.

Bare en ulmende stripe i øst
varslet det samme som drømmens røst:

Dagen bakenom jordens rand
steg med et skjær av blod og brand,
steg med en angst så åndeløs,
at det var som om selve stjernene frøs!

Jeg tenkte: Nu er det noe som hender.
– Vår tid er forbi – Europa brenner!

Arnulf Øverland

MØLLERGATA 19 tidligere hovedpolitistasjon og fengsel i Oslo

I konsentrasjonsleir

Da tyskerne okkuperte Norge, fortsatte Arnulf Øverland å skrive dikt. De ble kopiert og delt ut i all hemmelighet. Diktene oppmuntret nordmenn til å stå sammen og kjempe for sin frihet. Dette pågikk et helt år, men i juni 1941 ble han arrestert av tyskerne og satt i enecelle på Møllergata 19. Øverland fikk smuglet inn en blyantstump og skrev dikt på toalett-papir. Men det var farlig. Hvis fangevokterne oppdaget ham, ville han bli hardt straffet. I 1942 ble han overført til konsentrasjonsleiren Sachsenhausen i Tyskland, hvor han satt til krigen var slutt.

OPPGAVE 10

- A Les diktet *Du må ikke sove*. Skriv ned tankene diktet setter i gang hos deg.
- B Hvordan fikk Øverland ideen til å skrive diktet?
- C Hva prøver forfatteren å si til leseren?
- D Hvem sier til jeg-personen: «Du må ikke sove!», tror du?
- E Hvorfor må ikke jeg-personen «sove»?
- F I strofe 10 står det: «De liker å drepe, de frydes ved jammer ...». Hvem er «de»?
- G Les fjerde verselinje i strofe 13: «Du vet det er menneskets mening og mål!». Hva slags virkemiddel bruker forfatteren her?
- H I siste strofe står det: «Europa brenner!». Hva menes med det, og hva slags virkemiddel bruker forfatteren når han uttrykker seg slik?
- I Hva lærte du ved å arbeide med diktet?

På de neste sidene følger tre tekster som handler om å ta ansvar for verden på forskjellige måter. Den første teksten er et dikt av Marie Takvam.

Marie Takvam (1926–2008)

1980

Det er medan millionar av menneske ligg døyande av svolt
 at eg går til friserdame i ein badeby og fargar håret mitt.
 Det er medan millionar av menneske ligg døyande av svolt
 at eg puslar med neglane mine, raud eller blank lakk?
 Det er medan millionar av menneske døyr av svolt
 at eg kastar brødet frå i går.
 Det er medan millionar av menneske døyr ved grensene
 at eg tar fly over havet for å få litt sol.
 Det er medan millonar av menneske tærest ut av sjukdommar
 at eg går til doktoren for å få noko for snue og litt hosting.
 Det er medan millionar av barn døyr av svolt
 at prestane diskuterer abort og jomfrufødsel på same tid.
 Dei døyande er så langt borte
 eg kjenner ikkje likstanken, ser ikkje ribbebeina
 stå som gamle vaskebrett.
 Det er medan millionar av menneske teier nær døden,
 ligg urørlege ved den siste grense
 at eg snakkar om å skape noko
 vakkert.

Marie Takvam

OPPGAVE 11

- A Les diktet *1980* av Marie Takvam.
- B Hvilke ord synes du det var vanskelig å forstå?
- C Hva mener du diktet handler om? Samtal med en annen elev.
- D Hvilke lyriske virkemidler bruker Marie Takvam i diktet sitt?
- E Drøft på hvilken måte Arnulf Øverland og Marie Takvam skriver om det samme temaet.
- F Hva lærte dere ved å lese og snakke om diktet?

Du skal nå lese en lederartikkel fra dagsavisen *Klassekampen*. Redaktør Bjørgulv Braanen gjør seg noen tanker om det å ha et personlig ansvar.

Vi har alle et ansvar for kloden vår!

Ansvar

POLITIKERE HAR DE SISTE årene i økende grad lagt seg til en vane med å oppmuntre til personlig ansvar ved høytidelige anledninger. Statsminister Jens Stoltenbergs nyttårstale føyde seg inn i dette mønsteret med sin hylling av frivillig innsats. I Danmark benyttet statsminister Anders Fogh Rasmussen nyttårstalen til å be sine landsmenn om å sørge for at barna fikk sove nok om natta. Han minte også om at folk måtte ta seg bedre av de gamle, samtidig som de burde spise sunt og mosjonere. Innvandrerne måtte på sin side ta ansvaret for at barna lærer seg dansk, tar utdanning og tilpasser seg danske normer og tradisjoner.

Vi har ikke noe problem med underskrive på at vi alle har et personlig ansvar. Likevel er det slik at vi har valgt våre politikere for at de skal omsette «folkeviljen» i praktisk og konkret politikk, slik at det blir lettere – og mulig – for hver enkelt av oss å ta ansvar. Storting, regjering og statsforvaltning har altså som sin spesielle jobb å stake ut kursen, gi rammevilkår og bevilge penger, slik at samfunnet utvikler seg i den retning flertallet ønsker. Det blir derfor noe hult når politikere velger unike anledninger – som nyttårstaler tross alt er – til å snakke om alt mulig annet.

De store utfordringene i miljøpolitikken illustrerer på en utmerket måte forholdet mellom hver enkelts ansvar og det politiske systemets ansvar. I befolkningen finnes det stor vilje til å gjennomføre tiltak som også vil innebære endringer av livsstilen. Likevel er vi avhengige av at det politiske systemet legger forholdene til rette, slik at hver

enkelt innsats virkelig betyr noe for helheten. Det er også slik at en kraftig reduksjon av utslippene krever tunge beslutninger som bare kan tas på det politiske nivået. En av de viktigste kildene til CO₂-utslipp er for eksempel petroleumsvirksomheten, som hver enkelt av oss kan gjøre svært lite for å gjøre miljøvennlig. Og når det gjelder veitrafikken, er vi også avhengig av en utbygging av jernbanenettet og utvikling av alternativer til bensindrevne kjøretøy. Hvis det demokratiske og folkevalgte politiske systemet gjør sin del av jobben, så skal nok vi gjøre resten. ■

Bjørgulv Braanen, www.klassekampen.no, 6. januar 2007

I 2006 kom filmen *En ubehagelig sannhet* med den tidligere visepresidenten i USA, Al Gore. Filmen rystet en hel verden fordi den viser hva som kan skje med jorda vår dersom ikke verdenssamfunnet og hver enkelt av oss tar ansvar for vår egen livsstil og vårt eget forbruk. På neste side kan du lese et utdrag fra en anmeldelse av filmen, som fikk Oscar for beste dokumentarfilm i 2007.

Fra dokumentarfilmen *En ubehagelig sannhet* med Al Gore.
Filmen vakte voldsom debatt da den kom i 2006.

På grunn av sitt engasjement for miljøet på jorda fikk Al Gore i 2007 Nobels fredspris sammen med Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC).

Priser den ubehagelige sannheten (utdrag)

Andreasprisen ble i år tildelt filmen «En ubehagelig sannhet». Med det hylles eks-visepresident Al Gore for sin miljøkamp.

MENNESKEHETEN SITTE PÅ EN tikkende bombe. Slik innleder filmselskapet presentasjonen av filmen *En ubehagelig sannhet*. Filmen er ikke stort mer enn et filmatisert foredrag der Al Gore – «I used to be the next president of the United States of America» – sier klart ifra: «Om majoriteten av verdens forskere har rett, har vi bare ti år på oss til å unngå en alvorlig katastrofe.»

Konkrete råd

Vårt Lands filmkritiker Alf Kjetil Walgermo har ledet juryen.

– Årets prisvinner er et oppgjør med likegyldigheten. Miljøvern handler om vår felles fremtid. Filmen gjør det tydelig at det er en moralsk nødvendighet å få til en forandring. Filmen peker på mulighetene og gir konkrete råd. For meg ble det en sterk aha-opplevelse om grunnlaget for den menneskelige eksistens, sier Walgermo.

Al Gore har gjort det til sitt livsprosjekt å vekke mennesker til ansvar og handling. Mer enn 1000 ganger har han holdt foredraget «The Travelling Global Warming Show». Filmen viser foredraget og gir dessuten i små blikk noe av bakgrunnen for at Al Gore er blitt den han er blitt. ■

Arne Guttormsen, www2.vl.no, 25. august 2006

OPPGAVE 12

- A Les lederartikkelen fra avisen *Klassekampen* og tekstutdraget om filmen *En ubehagelig sannhet*. Hvilke ord var vanskelige å forstå?
- B Hva handler de to tekstene om?
- C Hvilke likheter og forskjeller er det mellom de to tekstene og diktene til Arnulf Øverland og Marie Takvam? Diskuter.
- D Bruk en søkemotor på Internett og finn ut mer om filmen *En ubehagelig sannhet*.
- E Den norske miljøorganisasjonen *Bellona* har et eget nettsted. Gå inn på Bellonas nettsider og finn ut hvilke aktuelle miljøsaker de arbeider med nå.
- F Skriv en kort artikkel om hvilke miljøutfordringer Norge står overfor i dag.

Litteraturen under den andre verdenskrigen

9. april 1940 blir Norge okkupert av Tyskland. En del forfattere får gitt ut bøkene sine under kontroll av tyskerne, og sensuren er svært streng. Dersom bøkene har noen form for antinazistisk innhold, blir forfatterne svartelistet og bøkene forbudt. Enkelte forfattere blir sendt i fangeleirer for det de har skrevet, slik som Arnulf Øverland og Johan Borgen.

Mens det lesende publikum kan fryde seg over hvordan enkelte norske forfattere slipper gjennom sensuren, kan de også glede seg over avskrifter og stensiltrykk av dikt som blir spredt ulovlig. Diktene blir spredt i all hemmelighet, og i mørke kvelder kommer folk sammen og leser dem høyt for hverandre. Alle vet at det er farlig. Blir de oppdaget, vil tyskerne slå hardt til. Mye av denne krigslyrikken blir samlet og gitt ut etter krigens slutt.

Forfattere i eksil

Flere av de norske forfatterne må flykte til utlandet fordi de har deltatt i illegal virksomhet eller hatt en fortid som tyskerne ikke liker. Inger Hagerup, Sigurd Hoel og Aksel Sandemose drar til Sverige og Sigrud Undset til USA.

At forfattere må flykte fra sitt eget land på grunn av det de sier og skriver, skjer også i dag. På neste side kan du lese et intervju med en eksilforfatter fra Iran.

Hanemarsj

Tyskerne var eksperter på seiersparader, der soldatene feirer triumfer med å gå i hanemarsj under faner og feiende militærmusikk.

Okkupert

Før midnatt 8. april 1940 seiler tyske krigsskip innover Oslofjorden. 9. april ser norske soldater ved Oscarsborg festning det store krigsskipet «Blücher» nærme seg. De åpner ild, og «Blücher» blir truffet og går til bunns. Rundt 1000 tyske soldater drukner, andre svømmer til land i det iskalde vannet.

Samtidig seiler et stort antall tyske marinefartøyer inn til andre norske havnebyer. Den tyske invasjonen er et faktum.

Forfatter på rømmen (utdrag)

Den iranske forfatteren NN har vært avskåret fra leserne sine i syv år, men det hindrer ham ikke i å fortsette å skrive til dem.

KONFRONTERT MED UTTRYKKET «forfatter i eksil» vil du kanskje tenke på Henrik Ibsens 27 år i Italia og Tyskland. Kanskje vil du også tenke på forfattere som Ari Behn og Torgrim Eggen, Ingvar Ambjørnsen eller Dag Solstad. Du vil tenke på et eksklusivt selskap av anerkjente bestselgere som har følt behovet for å flytte ut for å kunne kikke inn fra utsiden, som har investert bokklubbinntektene sine i en romslig leilighet med en utsikt som skal gi forfatterskapet deres et nytt perspektiv.

Men se nå for deg at det samme selskapet var tvunget til å forlate landet. At de var drevet ut av krefter som var langt mørkere enn deres egen eventyrlyst eller kunstneriske forfølgelse. At Eggen etter høstens regimeskifte måtte fraktes over Atlanteren i en container for å ha skrevet den Arbeiderparti-kritiske romanen «Trynefaktoren». At Behns idylliske hus ved markagrensa i Oslo ble blåst til spon og fliser av svenske bombefly. At manuskriptet til romanen «Bakgård» og de to neste romanene hans gikk opp i røyk og aske. At han hadde skrevet alt for hånd, og at han ikke hadde tatt en sikkerhetskopi.

Tapt for alltid

Det er gjenkallelsen av et lignende scenario som får iranske NN til å be om en pause. Vi sitter i stuen til kollega (og tolk for anledningen) Azad Rostami på Nesodden. NN har blanke øyne.

– Vi kan snakke om skuespillet jeg har skrevet. Vi kan snakke om sangtekstene, sier han og tar en pause før han fortsetter. – Vi kan snakke om det jeg har. Men det jeg har mistet, kan vi være stille om. Det er borte. Det er det mest forferdelige som har hendt meg.

En sommerdag i 1984 ble NNs hjemby i Iran rammet av et massivt iraksk bombeangrep. NN hadde søkt tilflukt utenfor byen. Da han kom tilbake, fant han store deler av byen i ruiner. Diktsamlingene han hadde jobbet på de siste årene, fant han derimot aldri igjen. Senere, da han ble tvunget til å forlate landet, mistet han flere noveller og diktsamlinger på fluktruten gjennom Aserbajdsjan. Siden har forfatterskapet hans dreid seg mye om å gjenreise det som forsvant i ruinene.

– Noen av diktene kan jeg skrive igjen etter hukommelsen, sier NN. – Men novellene mine får jeg aldri tilbake.

Opp med røttene

– Mange av disse forfatterne, som lever anonyme liv her i Norge, har spilt og spiller en svært viktig rolle i det litterære miljøet i hjemlandet, sier leder i Norsk P.E.N., Kjell Olaf Jensen.

Foreningen har siden oppstarten i 1922 jobbet med forfatteres rett til ytringsfrihet verden over. I de siste ti årene har de i tillegg jobbet med opprettelsen av fribyer for forfulgte forfattere i Norge. En såkalt fribyforfatter får bolig og lønn dekket i ett år av vertsbyen. Det begynte med Stavanger i 1995; i dag har seks norske byer status som friby. ■

*Erik Møller Solheim, www.aftenposten.no,
10. oktober 2005*

FUNDAMENTALISTISK som gjelder fundamentalisme: religiøs ideologi som bygger på en strengt bokstavelig tolkning av hellige skrifter

P.E.N.

International P.E.N. ble stiftet av John Galsworthy i England i 1921. Foreningen er verdens største skribent- og ytringsfrihetsorganisasjon. Forkortelsen kan stå for «Poets, Essayists and Novelists» eller «Poets, Editors and Novelists». Norsk P.E.N. ble stiftet av forfatteren Johan Bojer i 1922 som en nasjonal underavdeling av foreningen.

OPPGAVE 13

- A** Les intervjuet med den iranske forfatteren.
- B** Sammenlign situasjonen til de norske forfatterne som måtte flykte fra Norge under den andre verdenskrigen, og situasjonen til den iranske forfatteren og andre nålevende forfattere som lever i landflyktighet. Hvilke likheter og forskjeller ser dere?
- C** Finn informasjon om en eller to forfattere som er i eksil eller er truet av sitt lands myndigheter.

Forfatteren Taslima Nasreen måtte i 1994 flykte fra Bangladesh. Hun ble dømt til døden av fundamentalistiske grupper fordi hun er kritisk til kvinnenes stilling i landet, og hun har også uttalt at deler av Koranen til en viss grad bør skrives om.

Da Taslima Nasreen kom tilbake til hjemlandet etter fire år i landflyktighet, utferdiget en domstol arrestordre på henne. Nedenfor kan du lese et av diktene hennes, og på neste side kan du lese en reportasje om bakgrunnen for arrestordren.

Grense

Jeg skal gå videre
Bak meg roper hele familien
Barnet mitt trekker i sarikanten
Mannen min står i døren og stenger den
Men jeg vil gå
Det er ingenting foran meg, bare en elv
Jeg vil krysse den
Jeg kan svømme
men de vil ikke la meg svømme,
vil ikke la meg gå

Det er ingenting på den andre siden
bare vidåpne sletter
Men jeg skal berøre den tomheten en gang
og løpe mot vinden; dens susende lyd
gir meg lyst til å danse
En dag skal jeg danse
og så vende hjem

Jeg har ikke lekt gjemsel på mange år
slik jeg gjorde som barn
En dag skal jeg skape stor oppstandelse
ved å leke gjemsel
og så vende hjem

Jeg har ikke grått på mange år
med hodet i ensomhetens fang
En dag skal jeg gråte av hjertets lyst
og så vende hjem

Det er ingenting foran meg, bare en elv
og jeg kan svømme
Hvorfor skulle jeg ikke gå?

Jeg skal gå

Taslima Nasreen

57

Arrestordre på Taslima Nasreen

Dhaka: en domstol i Bangladesh har utstedt arrestordre på forfatteren Taslima Nasreen etter at hun nylig vendte tilbake til hjemlandet.

DOMSTOLEN BESTEMTE OGSÅ at politiet skal beslaglegge Nasreens eiendeler i tråd med en dom som ble vedtatt i 1994, før Nasreen flyktet til utlandet.

Nasreen skal ha kommet tilbake til Bangladesh for ti dager siden. Hun flyktet for fire år siden da ytterliggående muslimer truet henne på livet fordi hun ga ut en bok som ble oppfattet som blasfemisk.

Hun bosatte seg i Sverige etter at en domstol kom til at hun bevisst og med onde hensikter hadde såret muslimske religiøse følelser.

Politiet har jaktet på Nasreen siden hun kom tilbake til Bangladesh, men har ikke funnet henne. Landet har ingen blasfemilov, og det er ikke klart hva slags tiltale hun vil bli konfrontert med dersom hun blir stilt for retten. ■

www.vg.no, 25. september 1998. Kilde: NTB

Taslima Nasreen (f. 1962)

BLASFEMISK gudsbespottelig

OPPGAVE 14

- A Les diktet *Grense* av Taslima Nasreen på side 57.
- B Hva skriver forfatteren om?
- C I reportasjen *Arrestordre på Taslima Nasreen* kan vi lese at politiet i hjemlandet hennes, Bangladesh, er på jakt etter henne. Bruk en søkemotor på Internett og finn mer informasjon om henne. Har myndighetene klart å finne henne?
- D Hvor er Taslima Nasreen i dag?

I natt jag drömde

I natt jeg drömde något som jag aldrig drömt förut, jag drömde det var fred på jord och alla krig var slut.

Jag drömde om en jättesal där statsmän satt i rad. Så skrev dom på ett reversal och reste sej och sa:

Det finns inga soldater mer, det finns inga gevär, och ingen känner längre till det ordet «militär».

På gatorna gick folk omkring och drog från krog til krog, och alla drack varandra till och dansada och log.

I natt jeg drömde något som jag aldrig drömt förut, jag drömde det var fred på jord och alla krig var slut.

Cornelis Vreeswijk (1937–87), nederlandsk-svensk trubadur, komponist og dikter

Fredsdagene i 1945

Fra den offisielle frigjøringsdagen 8. mai 1945. Det er jubel på Karl Johans gate i Oslo.

Helt eller sviker?

Rett etter krigen kommer rettsoppgjøret for fullt. Det som opptar mange, er hvem som har sveket, og hvem som har stått på rett side. Spørsmål om ansvar og skyld preger mye av debatten i aviser og kringkasting. Hvordan kunne noen bli nazister og landssvikere? De som har vært medlemmer av Nasjonal Samling, og de som har jobbet for tyskerne, må straffes etter loven. Det haster. Folk krever et oppgjør med krigsforbryterne og svikerne, de krever rettferdighet.

Det er heltenes tid, de sterke og modige som alene eller sammen med andre har deltatt i motstandskampen. Bøkene om heltegjerningene under krigen blir mange, og de er svært populære. Diskusjonen om hvem som er helt eller sviker, blir nok lite nyansert. Heltene blir regnet for å være *de gode* og svikerne *de onde*.

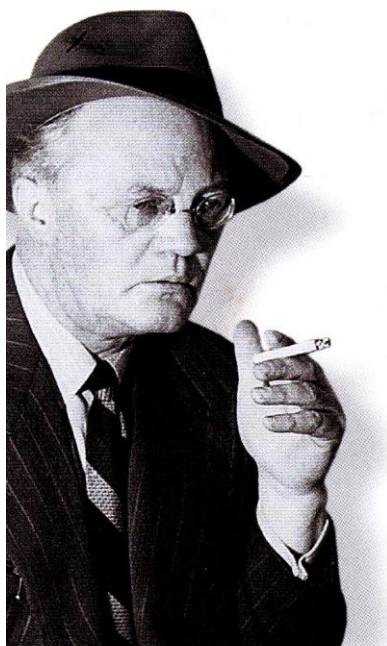
Men norske forfattere vil ikke fullt og helt støtte seg til en slik tankegang. Var det virkelig slik at alle som sto på tyskernes side, var onde, mens alle motstandsfolk og deres helter var utelukkende gode? Forfatterne mener at det er å forenkle virkeligheten.

Seier'n er vår!

Om ettermiddagen 7. mai 1945 er krigen endelig slutt. Norge har fått freden og friheten tilbake. Tyske propaganda-plakater og blendingsgardiner blir slengt på bål og lyser opp i gatene.

I Den norske Forfatterforening blir 14 norske forfattere sparket ut fordi de har vært medlemmer av Nasjonal Samling. Andre forfattere som hadde vært tyskvennlige, får mildere straffer.

Landssvik og skyld

Sigurd Hoel skrev om de vanskelige problemene som meldte seg i kjølvannet av rettsoppgjøret etter krigen. Hvem var de skyldige – og hva besto sviket egentlig i? Bor det kanskje en landssviker og en torturist i de fleste av oss når det kommer til stykket?

Sigurd Hoel (1890–1960)

Forfatteren Sigurd Hoel tar opp dette temaet i romanen *Møte ved milepelen* (1947). «Den plettfrie», som er jeg-personen i romanen, betrakter seg selv som en av de «gode». Han er én av heltene, en av dem som deltok i motstandskampen. Mens han skriver notater under krigen for å finne forklaringer på hvorfor andre svek landet sitt og ble nazister, oppdager han at han slett ikke er så plettfri som han vil ha det til. Møtet med sønnen, som er blitt torturist og landssviker, får ham til å innse at han selv har sviktet kjærligheten og den han elsket.

Konklusjonen i romanen er at *alle* er skyldige og må dele ansvaret. Den som sviktet under krigen, er selv en gang blitt sviktet.

I utdraget nedenfor fra *Møte ved milepelen* leser du at Kari, den kvinnen som jeg-personen har hatt et forhold til, hjelper ham med å flykte etter at han er blitt utsatt for et kraftig forhør av mannen hennes, Carl. Carl har samarbeidet med tyskerne. Jeg-personen er egentlig faren til Kari og Carls sønn, Karsten.

Sigurd Hoel: Møte ved milepelen (utdrag)

Skygger fra fortiden

DET ENE ØYET MITT VAR lukket av et slag. Det andre så kanskje ikke så klart. Det tok litt tid før jeg forsto at hun var virkelig, og enda litt tid før jeg kjente henne igjen. Hun var annerledes kledd enn jeg husket henne.

Litt senere oppdaget jeg at i grunnen var hun ikke noe større forandret. Nå, tyve år betyr litt for noen hver; men hun var i en overraskende grad den samme – skikkelsen, trekkene, stemmen, alt. Smilet hennes fikk jeg ikke se.

Hun hadde fått noen grå strimer i håret. Litt senere så jeg at hun hadde fått noen rynker ved øynene, som ikke bare kom av latter.

Hun så på meg med et så underlig blikk. Etterpå fortalte hun meg at hun først ikke var sikker på om det var meg.

Hun ble stående urørlig innenfor døren en stund.

Fremdeles var jeg delvis inne i min egen verden. Synene fortsatte å rulle, men svakere, blekere. Det kunne minne om et praktfullt opptog du så en gang som barn – det kommer og kommer, den ene tingen større og finere enn den andre, jubelen stiger omkring deg, og selv er du en del av jubelen, og er bare jubel. Men så omsider har det passert, det ruller videre, det er ikke helt forbi, men nesten forbi, du

skimter de bakerste rytterne ennå, du hører jubelen stige lenger borte, enda lenger borte, og så, langsomt, er det slutt, og du sukker et langt sukk ...

Jeg forsøkte å sette meg opp. Det gjorde ulidelig vondt, og jeg falt over ende igjen med et stønn.

Hun hadde kjent meg igjen nå.

– Å! sa hun bare. Så sa hun navnet mitt. Siden sto hun bøyd over meg.

Hun fikk løsnerepene. Hun gned hendene og føttene mine. Det skar som kniver. Det grøsset i henne noen ganger, hun dirret på hendene, jeg så hun skalv om munnen; men hun gråt ikke. Hun hadde sett ryggen min. Jeg hadde skjorten på, men visste at jeg hadde blødende sår på ryggen, at det hadde blødd gjennom skjorten, og at den hadde satt seg fast.

– Å! mumlet hun noen ganger. Ellers sa hun ingen ting. Ikke jeg heller.

Jeg fikk satt meg opp på briksen. Hun spurte om jeg hadde noe lommetørkle; men jeg fikk ikke til noe svar. Så fant hun ett i regnfrakken min, og ett i jakkelommen. Hun var borte ved vasken, kom tilbake og vasket meg i ansiktet.

Hun sto med ryggen til meg et par ganger, det rykket i skuldrene hennes. Men ikke lenge. Hun arbeidet fort og effektivt. Så spurte hun om jeg var i stand til å reise meg.

Jeg forsøkte, og klarte det. Jeg var litt svimmel, men kunne stå. Så kom noe som var vanskeligere – å få på meg jakken. Men hun hjalp meg, og det gikk det også.

– Regnfrakken din tar jeg på armen! sa hun fort. – Det regner ikke lenger nå.

Det var ikke større kreftene i meg, jeg holdt på å ramle over ende et par ganger.

Jeg hadde fått en kul i nakken, den var utrolig øm. Og nå merket jeg at jeg hadde en dundrende hodepine. Kvalm var jeg også.

Hun spurte meg om jeg trodde jeg kunne klare å gå.

– Ikke for det, jeg tror ikke det er noen fare om vi gir oss litt tid – det kan jeg forklare deg siden. Men det er vel best å komme herfra.

Jeg mente jeg skulle klare det.

Hun støttet meg, og det gikk bedre enn jeg hadde ventet. Trappen inneholdt uendelig mange trinn, men en gang var den slutt.

Hun låste et par dører bak oss. Så var vi ute på gaten.

Det var ikke fullt så mørkt lenger. Da jeg hadde stått og støttet meg til en vegg en stund, kunne jeg se at himmelen bare var delvis overskyet. Det tittet frem et par stjerner, og en kunne skimte gater og husvegger.

Hun tok meg i hånden og leide meg bortover.

Vi hadde ikke gått mange skrittene, så sto vi ved en bil.

– Vi blir nødt til å bruke bilen, sa hun. – Det kan bli ganske langt, og du klarer ikke å gå.

Hun hjalp meg inn på forsetet, ved siden av rattet; men selv ble hun stående utenfor.

Hun måtte oppom kontoret et øyeblikk, sa hun. Det ville bare ta et par minutter. Kom det noen – det kom ingen, jeg kunne være helt sikker – men *kom* det noen, og lyste de på meg og spurte meg om noe, så måtte jeg bare si: Jeg venter på dr. Heidenreich. Jeg burde si det på tysk. Men det kom sikkert ingen. Og forresten så kjente de denne bilen alle sammen.

Så var hun borte. Jeg satt der i mørket, lenet meg forover og holdt meg fast til håndtaket i bildøren for ikke å komme borti noe med ryggen. En stund gikk. Et par ganger gikk det folk forbi inne på fortauet, og jeg sa inni meg, som en ramse:

Ich warte auf Dr. Heidenreich. Ich warte ...

Men det var sivile skritt, de fjernet seg, og jeg skimtet bare skygger som ble borte blant skygger.

Så var hun der igjen. Hun hadde en pakke i hånden, åpnet den bakre bildøren og la pakken på baksetet. Så satte hun seg bak rattet.

– Har det vært noen her?

– Nei, ingen.

Hun tente lyktene. Den smale stripen som ikke var blendet kastet et svakt lys bortover gaten. Så kjørte vi.

Uten å snu seg spurte hun:

– Hvordan har du det nå?

– Takk, meget bedre.

Og det var sant. Det hadde hjulpet å komme ut i luften og få nye ting å være redd for. Kvalmen hadde gitt seg; hjertet var litt uregjerlig, og kulen i nakken slo som et urverk; ellers hadde jeg det bra.

Hun kjørte forsiktig og speidet til høyre og venstre. Hun var ikke fullt så trygg som hun spilte.

Jeg satt og klamret meg til håndtaket i bildøren; men hver sving og hver ujevnheter i gaten kjentes allikevel i hele ryggen.

Så begynte vi å snakke sammen. Det ble mest hun som snakket, jeg hadde ikke pust til å si stort, og hadde ikke stort å si heller. Jeg hørte ikke alt det hun sa, jeg var for trett. Det ble en del av hele bildet, at da jeg omsider møtte henne igjen etter to og tyve år, da kunne jeg selv nesten ikke snakke, og var for trett til å høre eller oppfatte mer enn bruddstykker av det hun sa.

En eller annen gang fikk jeg spurt henne:

– Hvordan visste du at jeg ...

Hun svarte at hun hadde hørt sin mann og sønn snakke om at jeg var i byen, og var en fiende. Siden, nå i kveld, hadde hennes sønn fortalt henne at jeg var arrestert. – Ja, han vet jo ikke at jeg kjenner deg, sa hun. Enda litt senere, da hennes mann kom opp, hadde hun forstått litt mere. Ikke av noe han hadde sagt, forresten ...

Hun sa jo ikke «min mann». Hun kalte ham Carl. Sønnen kalte hun Karsten.

Jeg tror jeg kom med et nokså dumt spørsmål – hvorfor hun hadde reddet meg, eller noe slikt.

Svaret hennes forsto jeg ikke den fulle betydning av før senere.

– Jeg ville ikke han skulle gjøre seg til morder! sa hun.

Selve redningen hadde ikke vært noen sak. Tyskerne holdt en fest i kveld, og både hennes sønn og mann var der. I kjelleren var det bare to mann som holdt vakt. Hun hadde latt sønnen gå ned til dem med en drink, før han gikk på festen.

– Det var sovemidler i den, sa hun. – Den slags ting fins det jo i et doktorhus. Forresten lider jeg av søvnløshet.

Resten var fot i hose. Hun hadde et sett ekstra nøkler til kjelleren. Ingen visste at hun hadde dem. Etter en passende tid låste hun seg inn. De to satt ganske riktig og sov. Og så ...

– Kriminalroman! sa jeg.

Hun sa:

– Det meste av det som skjer for tiden er en serie kriminalromaner.

Jeg trengte ikke å være redd for at hun skulle bli oppdaget. Hun hadde vært heldig også, nemlig. De to vaktene hadde spist der nede, og resten av maten sto i et fat. Hun hadde rørt bra med sovemidler ut i matrestene, og for sikkerhets skyld skylt muggen som hadde rommet drinken. Den var forresten tømt til siste dråpe.

Og for alle tilfelles skyld – for det tilfelle at jeg skulle bli tatt igjen, tilføyde hun, tørt og saklig – så var det best jeg fikk vite enda litt mer. Når hun hadde brakt meg dit jeg skulle, aktet hun å kjøre tilbake igjen og kaste inn en rute i vinduet til det kjellerrommet. Ble jeg tatt på ny og spurt, så kunne jeg bare si at det var blitt kastet to nøkler til meg, *to* nøkler, husk på det, og en lapp der det sto: *Lås deg ut*.

– De kommer til å tro at det er noen av deres egne, sa hun. – Sovemidlene i maten, nøklene som de må tro det er tatt avtrykk av, og det ene med det andre. Det vil gi dem en masse å gjøre.

En eller annen gang må jeg ha spurt henne hvordan Heidenreich var blitt nazist. For jeg kan huske at hun forsøkte å gi meg en forklaring. Men hun gjorde det langsomt, famlende, og med pauser, som om hun følte seg på usikker grunn. Forresten hørte jeg bare en del av det hun fortalte.

De snakket ikke så meget sammen, sa hun. Iallfall ikke de siste årene. Da var det bare Karsten han snakket med om slikt.

Men begynnelsen, tror jeg hun sa, var et par studieopphold i Tyskland. Det var før Hitler. Han fikk en rekke venner blant leger der nede. En del av dem var jøder, forresten. Og en av disse jødene hadde bodd her oppe hos dem, siden. Det var i Hitlers tid; han bodde her mens han ventet på visum til Amerika.

Den jøden var en så usedvanlig tiltalende mann, og Carl hadde satt veldig pris på ham. Siden en gang hadde hun spurt Carl hva han syntes om forfølgelsen av jødene, når han tenkte på slike folk som Abraham. Men han sa bare: Livet er ubarmhjertig! Han sa ofte det i de senere årene.

Nei, hun visste faktisk ikke hvordan det var foregått.

En viss rolle spilte det kanskje at han mente seg forbigått og urettferdig behandlet her hjemme.

Jeg må vel ha lagt en viss undring for dagen. For hun ble ivrig og sa, at alle vennene hadde misforstått Carl. De trodde han var kyniker. Men han var i virkeligheten en meget følsom og sårbar mann.

– Ja, jeg kan jo ikke vente at du skal tro det, sa hun.

Han var meget ærgjerrig som medisiner, og hadde drømt om å gå den vitenskapelige veien. Men da han søkte et stipendium til videre utdanning, var det en professorsønn som fikk det.

– Jeg tror det skjedde ham en urett der! sa hun. – Jeg vet det jo ikke, men ...

Den saken ble i hvert fall avgjørende. Han oppga vitenskapen.

Han tok seg veldig nær av det. Og Carl hadde svært dårlig grokjøtt sånn. Han kunne gå i årevis og gruble over en krenkelse.

Da krigen kom, var han tysk-orientert, og hadde vært det i mange år. Men han var ikke nazist. Hans jødiske venner – for han hadde flere ...

Men han snakket om korrupsjonen her hjemme. Og han hadde latt Karsten tilbringe flere ferier i Tyskland. Og *han* var helt begeistret for det han så ...

Her var det jeg spurte:

– Og du? Gjorde du ingenting for å hindre ...

– Jeg syntes ikke jeg hadde noen rett! sa hun. Og hun gjentok, som til seg selv.

– Jeg syntes i det hele ikke jeg hadde noen rett ...

Da okkupasjonen kom, meldte han seg ikke inn i NS. Tvert imot, i førstningen så det ut til at det skulle svinge den andre veien med ham. Det var først da ...

NS forkortelse for Nasjonal Samling; et politisk parti stiftet av Vidkun Quisling i 1933. Partiet var preget av fascisme og nasjonalsosialisme og ble oppløst i 1945.

Hun tidde en stund. Så sa hun:

– Det er like godt du får vite det. Jeg tror at din holdning spilte en rolle for ham, – at han hadde lyst til å gjøre det motsatte. Vi hørte om deg våren 1941. Kort tid etter meldte han seg inn i partiet.

Hun ventet litt igjen.

– Han hatet deg med et underlig hat! sa hun.

– Visste han ...

– *Nei!*

Hun sa det ene ordet med en plutselig hard klang i stemmen, som jeg ikke kjente fra før. Så fortsatte hun igjen, prøvende, famlende. Jeg kunne høre at dette var ting hun hadde tenkt meget på og ikke kunne forstå.

– Av en eller annen grunn tror jeg at han opprinnelig satte særlig pris på deg, sa hun. – Jeg mener – den gang, i studentertiden. At han så på deg som på en yngre bror, eller noe slikt. Men så må du ha krenket ham aldeles forferdelig en eller annen gang. Han fortalte aldri hva det var; men jeg kunne merke at han grublet over det. og det vokste for ham eftersom årene gikk.

Han nevnte nesten aldri ditt navn, forresten ...

Jeg fortalte henne at jeg hadde gått til ham for å få ham til å hjelpe oss. At han hadde sagt nei, og at jeg hadde kalt ham en feig hund.

Hun ble sittende taus en stund.

– Var du hos Carl?

– Ja.

– Og du kalte ham ...

Hun satt en stund som om hun overveiet noe.

– Jeg kan visst like gjerne ... hun gjorde et kast med hodet som jeg kjente igjen.

På en måte var Carl en redd mann, sa hun. Men det ville han ikke være – og på sett og vis var han det ikke heller. Nervene var redde, men ikke viljen. Han ville heller dø enn innrømme at han var redd. Ja – han satte sitt liv på spill mer enn en gang for å slippe å innrømme det.

Med ett sa hun:

– Når sa du det der? Kan du huske hvilken dag – hvilken dag den uken – du var oppe hos ham?

Jeg fortalte henne det.

– Og når på dagen?

Det husket jeg også. Det var klokken to.

– Jeg var hos ham klokken tolv! sa hun.

– For å – for å be ham hjelpe deg?

– Nei. For å be ham gifte seg med meg!

Hun hadde atter den harde klangen i stemmen.

Hun ble sittende taus en stund.

– Jeg tror jeg forstår litt mere nå! sa hun så.

– Jeg er redd jeg forstår svært meget mere nå!

Hun sa ikke mere. Bilen snuste seg frem, som et dyr med selvlysende øyne. Jeg syntes jeg dro kjensel på retningen, og spurte hvor vi skulle hen.

– Jeg har tenkt å ta deg til en dr. Haug. Du trenger jo tilsyn av en lege. Tidligere ... Hun betenkte seg, men fortsatte:

– Tidligere var han en god venn av oss. Men nå ... Han er hva du og dine kaller en god nordmann. Jeg er ikke sikker på om han er hjemme, forresten.

Hun bilte forsiktig videre. Jeg klamret meg til håndtaket. Jeg var stiv i armen og syntes jeg kjente hver stein i brolegningen oppe i ryggen.

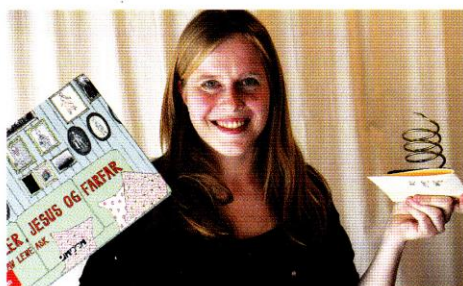
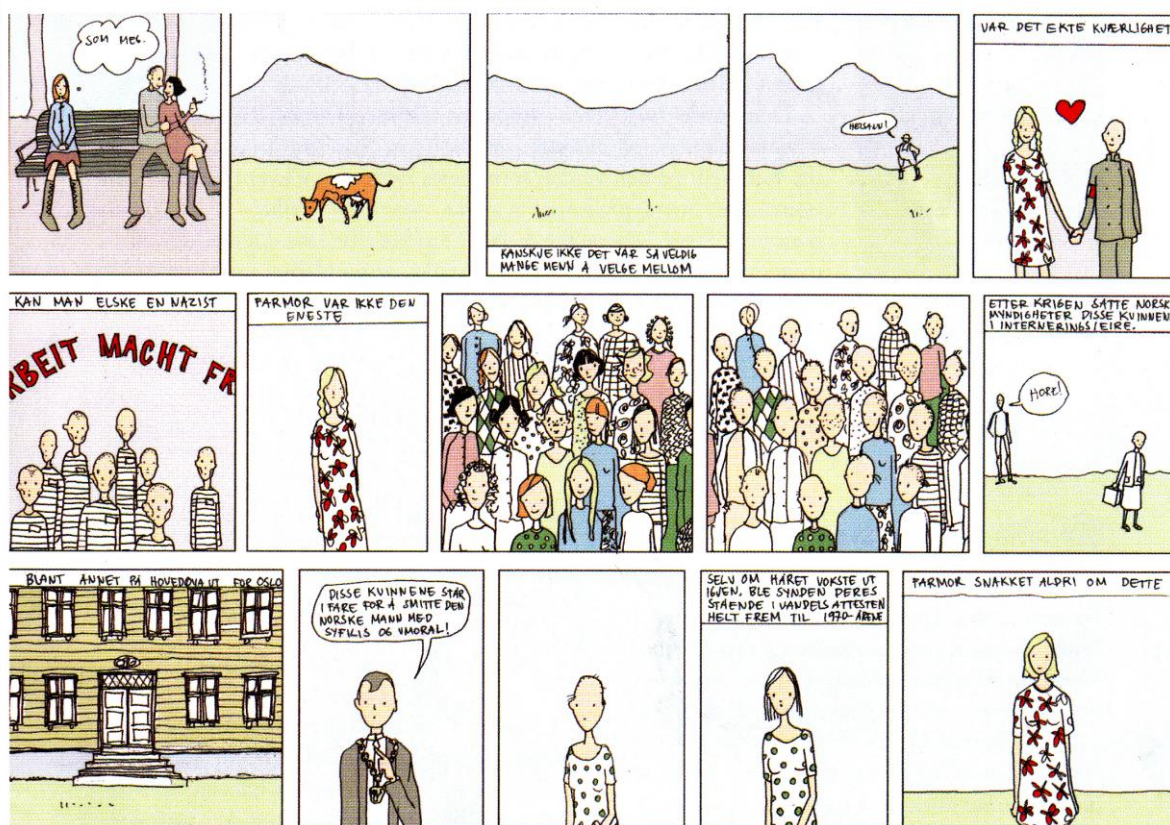
Vi kjørte langs kirkegårdsmuren og videre. Så nådde vi dr. Haugs haveport. ■

OPPGAVE 15

A Les utdraget fra <i>Møte ved milepelen</i>. B Hvilke ord og begreper var vanskelige å forstå? C Bruk de forskjellige lesestrategiene du har lært, for å få et overblikk over teksten.	D Hva handler utdraget om? Snakk om det i gruppa. E Finn informasjon om Sigurd Hoel, og skriv en kort biografi om ham og forfatterskapet hans. F Hva lærte du?

 Lene Ask: Hitler, Jesus og farfar (utdrag)

Lene Ask (f. 1974)

OPPGAVE 16

- A Les tegneseriestripene fra *Hitler, Jesus og farfar*.
- B På hvilken måte handler utdraget fra *Møte ved milepelen* og *Hitler, Jesus og farfar* om det samme temaet? Diskuter og vis med eksempler fra Sigurd Hoels tekst.

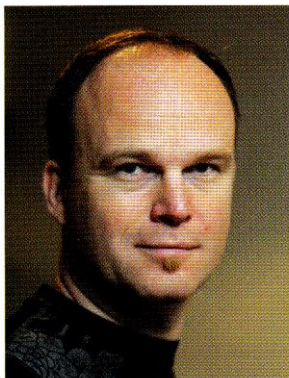
«Hitler, Jesus og farfar»

Rammen rundt historien er forfatterens religiøse oppvekst i «bibelbeltet» på Sørvestlandet og hennes leting etter den forsvunne farfaren, som var tysk soldat i Norge under den andre verdenskrigen. Med dette utgangspunktet har Lene Ask laget en personlig oppvekstskildring om søken etter identitet og noe å tro på.

Lene Ask (f. 1974) kommer fra Stavanger. Hun vant Sproingprisen for beste tegneseriedebut i 2006.

(Kilde: www.jippicomics.com)

Arne Svingen (f. 1967)

Forfatteren *Arne Svingen* (f. 1967) har skrevet en rekke bøker for barn, ungdom og voksne. Han debuterte i 1999 med den kritikerroste romanen *Handlingens mann*. Arne Svingen mottok Brageprisen for ungdomsromanen *Svart elfenben* i 2005.

Den norske fortelleren i romanen blir med kameraten Sam til Elfenbenskysten på jakt etter moren hans. Som nordmann er han lite forberedt på den verden som møter dem, og på hvem og hva Sam egentlig er. *Svart elfenben* er et sterkt møte med Afrika – et Afrika hvor barn lærer å drepe før de lærer å sykle eller lese. Den er en tøff ungdomsbok om borgerkrigene i Afrika og problemet med barnesoldater og krigens grusomheter og hvilke valg menneskene står overfor.

Arne Svingen: Svart elfenben

(utdrag)

To unge gutter har dratt fra Oslo til Elfenbenskysten. Sam har vært barnesoldat før han kom til Norge, og nå vil han tilbake for å finne mora si. Jeg-personen har bodd i fosterhjem og levd på gata i Oslo. Sammen har de rana en mann for å få penger til turen, og nå har de kjørt seg fast langt inne i Afrikas jungel sammen med Sams gamle kommandant, Okai.

(Fra «Sant eller usant», 2005)

10.

– JEG DREPER DEG HVIS du ikke gjør det! Snitter pulsåra i halsen din!

Jeg roper. Jeg kjenner spyttet inne i finlands-hetta.

– Slapp av.

Hva faen mener han med *slapp av*? Er det ikke jeg som holder kniven?

– Gjør som jeg sier! Nå! Jeg dreper deg hvis du ikke ... hvis du ...

Det er noe som ikke stemmer. Som om det skrekkslagne ansiktet plutselig har rolige øyne og huden er blitt mørkere, nesten svart. Kniven oppløser seg foran meg. Jeg er naken. Svett. Redd. Jeg kjenner ham.

– Jeg er her, sier han jeg kjenner.

– Du er ... der. Og vi gjorde det sammen. Jeg kjente ham jo. Hvorfor gjorde vi det, Sam? Jeg likte ham ...

– Det var et mareritt.

– Var det? Jeg skulle ... jeg var tilbake da vi ...

Drømmen slipper ikke taket. Jeg ser ham fortsatt ligge på gulvet. Det livredde blikket og kniven, den jeg holder så hardt at knokene er hvite og armene blir stokker. Jeg fører den nærmere halsen hans, der stresspulsene får huden til å vibrere, og så hører jeg sildring og ser væske som sprer seg rundt føttene mine. Pysjbuksa hans er gjennomtrukket av piss. Alt dette ser jeg fordi det ikke var en drøm, det var virkelig, og jeg var der. Jeg kan fortsatt lukte eimen av frykt og piss og nattånde. Jeg er våken og langt borte, men ingenting slipper.

Jeg ser opp på Sam og spør: – Tenker du aldri på det? Drømmer du aldri om det?

– Vil du sitte?

Magemusklene verker når jeg forsøker å sette meg opp. Sam løfter og legger en pute bak ryggen. Det kjennes som om jeg har løpt, løfta, båret, hele kroppen smerter. Men den roterende kvalmen er borte.

– Jeg tenker ikke mer enn jeg må, sier Sam og setter seg på sengekanten. – Han har penger nok.

– Det er ikke det. Jeg mener ... det vi gjorde. Tror du det ... gjør noe med ham?

Sam ser lenge på meg. Krateret over nesa er dypere enn før. Det er som om Sam tok fram et nytt sett ansiktsuttrykk da vi landa i Elfenbenskysten. Jeg liker ikke det nye ansiktet. Det er ikke hans.

– Jeg mener, jeg tror det gjorde noe med meg, fortsetter jeg, og skjønner at jeg har begynt en samtale som Sam misliker. Men jeg klarer ikke å stanse. – Vi har jo aldri snakka om det, og jeg tenkte ...

Jeg ser ikke på ham. Klarer ikke.

– Ja, hva tenkte du? spør han lavt.

– Jeg tenkte på deg.

– Du blir ikke klokere av å tenke på meg. Og du kan aldri tenke som meg.

– Ikke som deg, men ... Faen heller, hvorfor kan jeg ikke det?

– Jeg er en jævel. En sånn som gjør verden til et verre sted å være. Det er meg. Din kamerat.

– Men du er da ikke det. Du stiller opp. Du har hjulpet meg i hele natt.

– Jeg skal fortelle deg hvordan han vi rana, hadde det i natt. Han hadde de samme vonde drømmene som deg. Akkurat dem som han drømte i går. Og dagen før der. Den eneste forskjellen fra din drøm er at det er vi som står over ham. Du og jeg. Men i mitt hue er det ingen drømmer. Det er små filmer, som går om og om igjen, ustoppelige filmscener som har hengt seg opp. Er det dit du vil?

Stemmen er streng på en voksen måte og kler ham ikke. Han klør seg på panna.

– Jeg vil bare ... forstå, sier jeg, men veit ikke om jeg mener det.

– Veit du hva jeg tenkte da du trua med å snitte pulsåra hans? Jeg tenkte at hvis jeg holdt

Barnesoldat i Liberia i Afrika 2003. Bildet er tatt i hovedstaden Monrovia. Ser du ryggsekken som er formet som en teddybjørn?

67

den kniven, hadde jeg faen meg gjort det. Ikke fordi jeg vil gjøre ham noe, jeg har ikke engang noe imot fyren, men det ville ikke kosta meg noe å snitte halsen på ham, det går liksom automatisk. Etterpå tenker jeg bare ikke på det. Jeg har gjort det før, bare hivd det ut av huet. Alt som er igjen, er en liten film. En liten scene som går om og om igjen, og som jeg ikke klarer å bli kvitt, selv om jeg hele tida vil at den skal ødelegges for alltid. Kan du skjønne det?

Kan jeg skjønne det? Kan jeg se for meg Sam som kutter en strupe? Jeg kjenner Sam, en kamerat så real at jeg gladelig reiser kloden rundt med ham uten å stille spørsmål. Jeg kan ikke tro ham, selv om alt stemmer og ukjente brikker faller på plass.

– Veit du hva? Jeg slo opp med Birgitte på grunn av deg.

– Hva faen gjorde du det for?

– Hu kom liksom imellom oss, og da du slo opp med hu derre ...

– Jeg har vel ikke bedt deg om å slå opp med Birgitte. Du var jo den bikkja etter henne, jeg har aldri sett deg sånn ...

– Hva mener du med bikkje?

– Forelska. Du var dritforelska. Du klarer å bli forelska. Du er ikke meg.

– Hva med deg og Miriam?

– Hu ville at vi skulle ... ligge med hverandre. Og det ... ja, jeg fikser ikke det. Det skjer bare ikke noe ...

– Har du aldri ...?

– Jo. Men aldri med noen som ville det med meg.

Sam ser inn i veggen med glassaktige øyne. Jeg burde si noe, men har ikke krefter til å legge noen overbevisning i stemmen. Sam ser bort på meg, rister på huet, før han smiler, det ligner på det smilet jeg har savna. Det ligger en speilblank hinne over øyeeplene.

– Jeg kan ikke gråte. Du veit det? sier han.

– Jeg veit det, svarer jeg.

Det kan virke som om det renner noe nedover det høyre kinnnet hans. Kanskje det bare er lyset? Han reiser seg, tusler inn på badet og skrur på krana.

11.

Jeg ler. Går og ler. Har sovet hele dagen, og nå går jeg og veit ikke hva jeg ler av. Sam ler med meg. Vi rusler bortover gangen, inn i heisen, som noen har vaska, gjennom resepsjonen og ut i ekvators bakerovn. Jeg er skrøpelig som en olding, men retter ryggen så ingen skal ane hvilken kamp disse skritta er. Nattas sceneteppene har senka seg. Jeg har lyst til å gjøre noe, men ikke mye, så Sam sa at vi kan gå ut litt, ikke langt. Soldatene retter på maskingeværa og følger oss med blikket. Jeg spør etter Okai, og Sam sier at det var like greit å bli her i dag, det er verre enn antatt å komme seg over frontlinjene, men Okai har kontakter, han må bare finne dem. I Afrika er kontakter vanskelige å kontakte.

– Men stoler du på ham nå, da?

– Livet er fullt av valg der man ikke har noe valg, sier Sam og er i det kryptiske hjørnet.

Vi kan snu. Jeg veit jeg ikke kan si det. Og jeg vil ikke gi opp. Jeg veit bare ikke om jeg vil reise videre. Egentlig veit jeg lite selv til å være så grønn i virkelighetas verden. Jeg skjønner at Sam vil leite etter mora si, men jeg er ikke sikker på om han vil finne henne. Det høres helt sprøtt ut, samtidig er det logisk, for jeg er vant til at det alltid er en eller annen sammenheng som jeg ikke forstår før det er for seint. Hadde mora mi levd, hadde ikke jeg vært her nå.

Sam går ut på gresset rundt parkeringsplassen, vekk fra lyktestolpenes lysradius, og stanser. Ansiktet er tenner og øyne, alt annet går i ett med natta.

– Du kan spørre om det du lurar på. Du har rett til det.

– Kanskje jeg gjør det.

Jeg sier ikke mer. Det finnes ikke noe riktig øyeblikk. Når skal det være? Har jeg rett til å få ham til å fortelle om det som han ikke vil si? Så jeg venter heller på det rette øyeblikket som aldri vil komme. Jeg tenker på *Mørkets hjerte*, som jeg har vært gjennom så mange ganger at enkelte setninger har limt seg til hukommelsen: *I siste instans kan selv den dypeste sorg ende med vold – selv om den for det meste gjør oss apatiske ...*

Vi setter oss på gresset og lener ryggen mot et kraftig tre. Det er den samme klamme fuktigheten som på dagtid, hele landet er en sauna. Jeg har spist noen kjeks, litt hvitt brød, drikket cola, men større måltider frister ikke. Kroppen verker, men mest fra å ha ligget for lenge og blitt vrent for næring og overskudd. Sam antar at kyllingen min hadde rusla og spist i den åpne gatekloakken, og det er ikke bra for pinglemager.

Plutselig brumler en røslig militærlastebil inn på parkeringsplassen, og et titalls tungt væpna soldater stiger av planet. De snakker kort med vaktene i inngangspartiet, går inn i resepsjonen og sprer seg.

– De leiter sikkert etter noen som er umulige å finne, sier jeg, omtrent slik Sam ville ha uttrykt det. – Kanskje krokodillene trenger fôr, fortsetter jeg, men Sam ler ikke. Jeg skimter gropa over nesa, og han holder opp håndflata for å be meg holde kjeft.

Like etter kommer en bil opp boulevardinnkjørselen. Jeg drar kjensel på Foresteren og antar at det er Okai bak rattet. Han får øye på soldatene og bråbremsar. Soldatene ved inngangen ser ned mot billyktene og roper til kollegaene i resepsjonen. Firehjulstrekkeren står helt stille. Jeg ser bort på Sam, som er kommet seg opp på huk. Gjennom glassvinduene i resepsjonen skimter jeg tre soldater som jogger mot utgangen.

– Kjør, hvisker Sam, det er så vidt jeg kan høre ham. Men han snakker ikke til meg.

– Kjør, da. Kjør ...

Idet soldatene er på vei ned hotelltrappa, rykker firehjulstrekkeren bakover så det hviner i dekk. Bilen sladder rundt. Den fremste soldaten går ned i knestående og løfter våpenet opp i siktehøyde. Smellet går som et støt gjennom kroppen min. Jeg venter på knatringen, slik jeg kjenner den fra shootouter på film med THX-surroundlyd. Men soldaten senker geværet. Bilen er allerede ute av syne, selv om jeg hører den akselerere et sted bak trærne. Soldatene snakker opphissa seg imellom. Men det er ikke som å se en krigsfilm fra et trygt kinosete. Denne gangen er jeg på skuddhold, bare beskytta av noen blader og massivt mørke. Spenningen er erstatta av margpinende frykt.

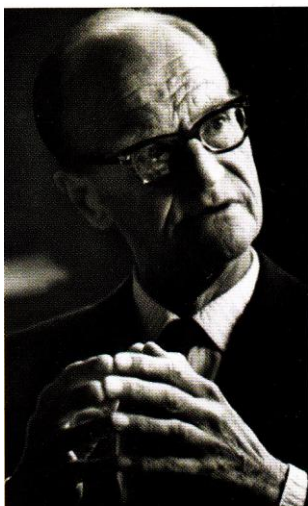
– De ... de skjøt på Okai, stotrer jeg.
– Vi venter her, hvisker Sam rolig. – Og vær jævla stille.

Soldatene går inn i resepsjonen igjen. Jeg kjenner hjertet forplante seg gjennom armer og bein. Det dunker i tinningen. Hvis Sam ber meg løpe, veit jeg ikke om jeg makter å reise meg. Kreftene er sugd ut, og all verdens cola og kjeks ville neppe kunnet tilføre den energitappa kroppen fluktgnist. Jeg sitter i stupmørket ved treet. Vaktene veit at vi gikk hit. Det snakkes og gestikuleres bak vinduene. Sam kommer helt bort til øret mitt og hvisker at vi må fordufte. Svettedråper risler ned i synet mitt. Soldatene springer ut igjen, og nå ser jeg vaktene peke hitover, fingeren dirrer i en snorrett linje mot huet mitt. Sam sier at jeg må reise meg. Nå! Jeg skjønner alt han sier, men gjør ingenting. Jeg tenker på at jeg bryter sammen i første forhør. Trygler og ber om at de ikke skal gjøre meg noe. Lover at jeg reiser hjem og aldri nevner dette til en levende sjel. Jeg gir dem alt jeg veit. Peker ut mine medskyldige. Jeg vil ikke klare å stå imot. ■

OPPGAVE 17

- A Les utdraget fra romanen *Svart elfenben*.
- B Hva handler teksten om?
- C Var det noe du lurte på i teksten?
- D Som i Sigurd Hoels *Møte ved milepelen* er krig og krigsopplevelser også bakteppet i Arne Svingens *Svart elfenben*. Begge skriver om og prøver å forstå hvorfor menneskene handler som de gjør, og hvilke valg de egentlig hadde. På hvilken måte kommer dette fram i utdraget fra *Svart elfenben*?

Johan Borgen (1902–79)

Johan Borgen (1902–79)

Johan Borgen begynte som journalist og ble senere en kjent forfatter. Som journalist i *Dagbladet* skrev han utallige små kåserier under navnet Mumle Gåsegg. Han fortsatte med dette under krigen og kritiserte okkupasjonsmakten «mellom linjene» til lesernes store fryd. Etter hvert forsto tyskerne hva han drev med, og han ble arrestert og sendt til Grini fangeleir.

Da Borgen slapp ut fra Grini, fortsatte han med illegal virksomhet og måtte flykte til Sverige. Her møtte han mange andre norske forfattere som også var flyktninger. Etter krigen fortsatte han å skrive for kommunistavisen *Friheten* og for *Dagbladet*.

I Johan Borgens forfatterskap er det enkeltmenneskets valg som blir av stor betydning.

I *Lillelord*-bøkene er hovedpersonen på leting etter sitt egentlige jeg. Lillelord lever et dobbeltliv og får problemer med å velge side under krigen.

Lillelord-bøkene

Handlingen i *Lillelord*-trilogien begynner før den første verdenskrigen og slutter rett før frigjøringen i 1945. Vi følger Wilfred Sagens utvikling på veien mot en voksen kunstner.

I første bind, *Lillelord* (1955), kommer det tidlig fram at Wilfred Sagen er et annerledes barn. På overflaten er han en veltilpasset og fornøyd gutt. Han spiller ulike roller og gjør det som de voksne forventer av ham. Men under den prektige fasaden ligger andre krefter som truer med å bryte fram. I all hemmelighet drar han på utflukter til andre og farligere strøk i byen. Her møter han gutter fra østkanten som han regelrett svindler, og her raner han en jødisk tobakkshandler. Lillelord lever fra nå av et dobbeltliv som han holder godt skjult for foreldrene sine.

I neste bind, *De mørke kilder* (1956), møter vi Wilfred Sagen som ung mann. Gjennom sin kunst prøver han å finne ut hvem han egentlig er som menneske, men lykkes ikke. Han er en splittet person som spiller forskjellige roller alt etter hva som passer situasjonen. Boka ender med at Wilfred streifer hvileløst rundt i Sør-Norge på jakt etter seg selv. Han vil ta sitt eget liv, men greier ikke det heller.

Etter hvert blir han konfrontert med krigen som er nær forestående. Hva skal han gjøre dersom han må velge side?

Svaret får vi i siste bind, *Vi har ham nå* (1957). Wilfred Sagen blir nazist. Men det er ikke hele sannheten. Under krigen har han vært tysk grensevakt og hjulpet flyktninger over til Sverige. Det viser seg også at en jødisk pike har vært hans store kjærlighet. Wilfred Sagen har vært et menneske med både gode og onde sider. På slutten av boka hører han fredstrop ute i gatene. Seier'n er vår! Han henter revolveren og skyter seg før hjemmefrontens menn kommer inn av døra for å arrestere ham. Boka slutter med denne replikken: «Vi har ham nå.»

Bildet på neste side:
Victor Sparre: *Natt* (55 x 46 cm), 1987 (detalj)

Johan Borgen: Lillelord (utdrag)

2

[...]

LILLELORD GIKK AV VED Olaf Ryes plass. Han hadde vært her før – fire ganger – og i samme ærend. Han gikk inn i en port i Markveien og samlet krøllene omhyggelig oppe på hodet og presset luen over. Så gikk han over i Thorvald Meyers gate. Der, og i de sølete gatene opp mot Dæhlenengen, visste han at han ville treffe guttene, enten på løkkene eller langs gaten, med suppespann eller pakker de bar. Her ville han komme sammen med sine ukjente venner som snakket annerledes og var noen *andre*. Her skulle han nyte et av sine eventyr som hadde kommet ham så dyrt å stå et par ganger, men som han ikke kunne unnvære.

Han lette ikke forgjeves. Han var kommet inn i en mørk og skitten gate som endte i noen dystre plankestabler; bak der lå et bygg med kalkbøtter og stillaser. Han hadde merket at de var der, i de mørke portslukene, allerede mens han passerte. Nå hørte han de truende og ertende ropene bak seg av gutter som samlet seg i flokk. «Snobb i olje!» «Jentegutten!» Og de evindelige vittige ropene om noe med «mora di», som han ikke riktig skjønnte. Han svelget tørt av skrekk der han gikk – rak, med ryggen til dem – og hørte at banden bak ham vokste.

Disse guttene snakket et annet språk enn hans, de gikk på skole om eftermiddagen, på noe de kalte Folkeskole. De var

i ett og alt noen andre, og han avskydde dem frydefullt hver gang han møtte dem. I dag valgte han å gå rett som et lys i den nye grå frakken og la dem erte seg til de selv var på bristepunktet.

Snart ble stemmene mer truende bak ham; de djerveste rykket nærmere, et par stykker var allerede fremme og nappet ham i frakken, én prøvde å sette krokben for ham idet han liksom tilfeldig løp forbi; det var en liten kar de kalte Rotta og som det luktet stramt pepper av; det måtte komme av gamle tissebukser.

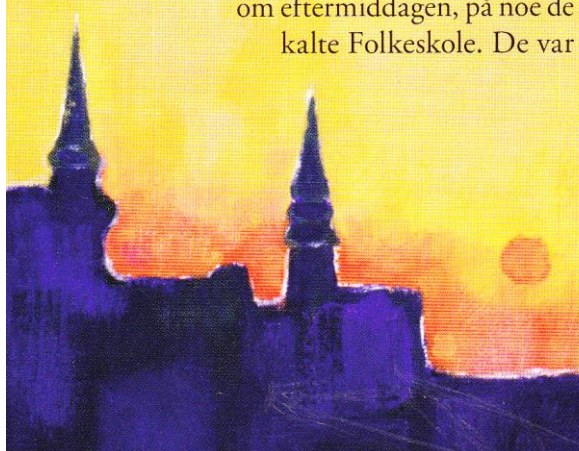
«Tørr ikke snu seg. Tørr ikke snu seg!» skrek de bak ham, høyere og høyere. Han fortnet ikke skrittene, tok seg i det; ville løpe litt, men sto imot. Han gikk rett mot de digre plankestablene som åpnet seg foran ham med en dyster hule innover. Den tapte seg i mørket. Han gikk verdig foran dem inn i hulen. Her førte ingen vei tilbake. Her var ingen voksne han kunne tilkalle. Her måtte han ta det som kom, eller vinne straks.

Flokken var tett oppi ham nå. Noen gikk frem og trådte ham på hælene for hvert skritt. Det ble mørkere og mørkere innover i hulen, og ropene bak ham fikk en undertone av tung fiendtlighet.

Akkurat idet han skimtet bunnen av hulen, snudde han seg brått, rev den elektriske lommelykten opp av lommen og satte det blendende lysskjæret rett mot flokken.

Virkingen var uberegnet sterk. De forreste tumlet bakover. De bakerste ble stående og måpe. Det var ni gutter, en uensartet masse av dårlige klær og ustelt hår, skitne never og magre, hvite ansikter, fulle av hissighet og hunger.

Det gikk et stønn gjennom alle guttene. Han slokket lykten. Mørket veltet inn over dem i røde flammer som blindet dem. Han tente lykten igjen – slokket den, stakk den i lommen.

De sto mot hverandre i det dype mørke. En gutt fra *sin* verden og ni gutter fra *sin*. Han hadde et øyeblikkelig overtak. Ingen av guttene hadde sett en elektrisk lommelykt før. Ingen av dem hadde elektrisitet hjemme. Han visste det. Han hadde beregnet det. Det var hans kort. Nå hadde han spilt det. Det stønnet av handlingssvanger forventning rundt ham.

«Å mye skal du ha for den løkta?» var det en som spurte. En annen sa, nesten ærbødig: «Få holde'n litt da?»

Lillelord rakte lykten mot den utstrakte hånden i mørket. Gutten fikk ikke lys på den. «Sånn,» sa Lillelord og trykket på knappen. Plankehulen flammet opp som en eventyrgrotte omkring dem, og alle ansikter ble fremmede og flakkende. Det var som guttene ikke kjente hverandre lenger; deres samhold var brutt. Lillelord sløkket lykten. Gutten ble stående med tryllestaven i hånden, i hans hånd en tryllestav uten trolldomsmakt. Ansiktene sitret av opphisselse i mørket.

«Få se på'n,» sa det inne i mørket. Lykten skiftet hånd. Lillelord visste at nå – nå får han lys i den. Makten er brutt. Jeg får kanskje ikke lykten igjen en gang. «Vel karer,» sa han ut i mørket: «å gjør vi nå?»

Han hørte den fremmede klangen i sin egen stemme, han hørte at dette var stemmen til en ukjent gutt, en Wilfred kanskje, som han stundvis kunne bli kjent med, og han kjente denne guttens makt i seg, hans lyst til å herske.

«Hit med løkta,» sa han og rakte hånden ut i mørket på måfå.

En hånd famlet etter hans og fant den. Han holdt atter lykten i hånden, lot den lyse i et kort blaff. I mørket skrudde han lynsnart av den forstørrende hetten og fjernet lypæren, satte hetten på plass.

«Værsgo,» sa han. «Hvem som helst kan låne løkta.»

Ivrig hender rakte seg ut, strevde med knappen og den vesle skyvemekanismen, lot den gå fra hånd til hånd. De fikk det ikke til, de ble uenige, de beskyldte hverandre for å ha

ødelagt lykten. Alt samhold var brutt innen det som hadde vært en kameratflokk, en bande. Han sto og følte ansikter vendt ivrig mot seg, ventende på et forslag, på en ordre.

«All right, la meg få den,» sa han kort, skrudde tingene fort på plass og lot det lyse et sekund. Han så inn i guttefjes som var blitt krigerske menns ansikter, grimet av begjær etter opplevelse. En gang hadde han lidd et nederlag mellom disse. Noen hadde foreslått å trille ball-i-hatt, men han visste at tok han av seg luen ville det lange håret flomme ned. Det hadde endt med et slagsmål som på forhånd var tapt – og flukt gjennom de lange, sølete gatene, hvor forfølgerne hadde alle fordeler.

Det gjaldt å foreslå noe som satt.

«Enn om vi prøvde oss på mjælkebutikken nere på hjørnet,» sa han kaldt.

«Hos Jonsa?» var det noen som sa.

«Eller hos sigarjøden?» foreslo han i blinde. Han visste at det var en tobakkbutikk som endte på *vitsj* et sted nede i Toftes gate. Han tok alle chanser – på motvilje mot «jøden», på tobakkshunger som han bare ante, på opplevelseslyst eller gotteri-trang, på barns eller voksnes sug etter å bryte ut og få hverdagen til å bli annerledes.

«Vi prøver jøden,» sa en hes stemme inne i mørket. Det luktet spennende av muggent treverk inne i hvelvingen hvor de sto. Skitne klær og spente gutters dunster økte atmosfærens trykk. Han kjente i et kort, beruset øyeblikk at her og nå kunne han få ni gutter til å gjøre hva det skulle være, alt de ikke ville.

«Dere følger meg,» sa han kort og bante seg vei mellom dem. De vek sky til side, sluttet mumlende opp. Og da de kom ut i lyset, visste han, full av indre jubel, at forvandlingen ville holde selv når de kom ut i alt det vante – nettopp da: alt ville være forvandlet for dem, selve gatene, husene de så opp til på begge sider, han – fremfor alt han, bare han gikk foran, sluttet tett opp til av to eller fire. Han fikk et innfall. «Dere kan være adjutanter,» sa han til de nærmeste på begge sider.

Hvem hadde han ment? De begynte å rope seg imellom. Sterkere karer, som var blitt litt i bakgrunnen, trengte seg frem foran inngangen til plankehulen, og spurte: «Jeg da? Jeg da?»

«Du er av garden,» sa han skjodesløst til den store rusken med den hese stemmen; det var han som hadde tråkket ham på hælene, som hadde forsøkt seg med lommelykten. Han hørte den hese stemmen gjenta: «Garden.»

Noen i baktroppen spurte hva de skulle gjøre med jøden. Lillelord hadde svaret på rede hånd. «Foreløbig letter vi'n for noen småting.» Noen i flokken sa «foreløbig» med andakt. De visste det måtte bety at noe ble verre.

På hjørnet ovenfor tobakkbutikken slo det ham at ikke alle kunne bli med inn. Han snudde seg fort mot guttene, de dannet rundkrets. «Vi er fire om dette. Dere andre sprer dere nere i parken så lenge.»

Ansiktene lyste matt mot ham, han så dem ikke, ikke som ansikter. Han så dem som ovale skiver i det skarpe lyset, munnene røde, åpne mot hans ordrer. Alle ville være en av de fire. Eller ingen ville være det. Han sitret nervøst ved å vite dette, og ved å vite at de som ble valgt, ville dirre av fryd og ønske seg langt bort på samme tid.

«Du,» sa han og lot hånden falle tungt på den heses skulder.

Han de kalte Rotta, dro seg allerede unna, men for sent.

«Og du,» sa han og fanget Rotta inn med en hånd som nå var tung av makt.

Det var en igjen til å bli valgt. Alle øynene så ned, unntagen blikket til en liten blek en, en bedende, en hypnotisert ...

«Ja ja, så du da,» sa Lillelord som om han overtalte seg selv til en velgjerning; den vesle bleke sank sammen under håndens tak i skulderen. Dette var begynnelsen på alt. Og slutten.

Han gjorde et kast med hodet til resten av gjengen. «Vi samles i parken – etter hvert,» sa han. «Forresten, ta disse!» Han slengte noen tiører til dem.

De kastet seg over pengene, sloss. Så gikk de, de dro seg motvillig unna, lettet og ulykkelige, tvilende og troende på samme tid.

De fire holdt en kort rådslagning, så streifet de spredt og skjodesløst forbi butikken på nedre hjørne, kikket inn. Lillelord tok oppstilling, til kunden der inne var gått ut. Så gjorde han et kast med hodet og ruslet likesæl inn.

Tobakkshandleren vendte seg høflig fra hyllene og så forskende på den unge kunden.

«Jeg skulle se på noen kort,» sa han og gikk frem til disken. «Og så skulle jeg ha fire Batschari til min far. Fire Cyprienne.»

«Dessverre, unge mann,» sa kjøpmannen høflig, «du er visst for ung til å kjøpe sigaretter.»

«Jeg har med lapp fra min far,» sa Lillelord og tok til innerlommen på den grå frakken. Han hørte at de var i døren nå, at de kom.

«De kortene i hyllen der borte, jeg vil gjerne se på dem,» sa han.

Tobakkshandleren snudde ryggen til og gikk halt og besværet bakerst i butikken mot hyllen.

Lillelord vendte seg bydende mot den hese.

«Ta'n, » hvisket han. «Hold'en.»

Den hese sto uforstående. Tobakkshandleren sto opp på en liten krakk nå, for å nå opp til kortene.

«Gjør som jeg sier,» hvisket Lillelord. «Når jeg sier *nå*. Og du –», han så på Rotta, «tar pengeskuffen rett bak disken, *der*, og grafser til deg det du kan få. Jeg sier 'nå': *Nå*.»

Den hese var som en katt over disken og grep den gamle tobakkshandleren bakfra. Rotta rant bak disken og grafset til seg av pengeskuffen. Tredjemann – den lille bleke – vek hvit mot døren. «Ta denne, gå din vei!» hvisket Lillelord og fisket opp en tiøre. Gutten strøk på dør. De store skoene klapret nedover gaten. Lillelord snudde seg mot butikken. Utefra kom ingen nå. Solen hadde sviktet strøket. Det var begynt å duske regne.

BALL-I-HATT en type ball-lek (vanligere før i tiden)

ADJUTANT offiser som hjelper en høyere offiser

SKJODESLØST likeglad

LIKESÆL likegyldig

«Kom dere ut. Del med gutta,» sa han hardt til de to forferdede som kom mot ham innefra. Alene gikk han bak den lukkede døren mot tobakkshandleren som kom tumlende frem bak disken. Et øyeblikk sto de mot hverandre, fjortenåringen i trassig panikk og sekstiåringen forbitret, redd. Så løftet Lillelord hånden til

slag. To ganger. Tobakkshandleren vek bedøvet bakover mot disken. Lillelord gikk fort mot utgangen og passerte en eldre arbeider for inngående. Han holdt døren høflig opp for ham og gikk så fort oppover mot Dæhlenengen, bort fra parken hvor de skulle møtes. ■

OPPGAVE 18

- A Les utdraget fra *Lillelord*.
- B Hva lurte du på i teksten?
- C Bruk lesestrategiene du har lært, for å få et overblikk over hva teksten handler om. Hva handler den om?
- D I utdraget leser du: «Her ville han komme sammen med sine ukjente venner som snakket annerledes og var noen *andre*.» Hva tror du forfatteren mener med «noen *andre*»?
- E Hva lærte du?

Ingelin Røssland (f. 1976)

Ingelin Røssland (f. 1976) er forfatter og journalist. Hun vokste opp på Tysnes i Sunnhordland. Røssland debuterte som forfatter i 1998 med ungdomsromanen *Viss du vil*. Senere har hun utgitt romanene *Kunsten å inhalera* (2001), *Flyt* (2002), *Handgranateple* (2006) og *Monstertanta* (2007).

På de neste sidene kan du lese et utdrag fra *Handgranateple*.

Hovedpersonen Anja og fjordlandskapet der odelsjenta bor med fruktdyrkerfamilien sin, ser kanskje harmonisk ut på overflaten, men det viser seg at både fjorden og jenta lever opp til det gamle ordtaket: «Stillest vann har dypest grunn.»

For Anja lever to liv: ett hjemme ved fjorden i helgene, et annet i byen sammen med den nye og slett ikke uskyldige venninnen, Malin. Anja er den snille og skikkelige jenta som ikke smeller med døra når hun går. Så da Anja møter Malin, er det som hun åpner opp et mørkt rom hun har holdt lukket og skjult bak et vennlig smil gjennom mange år med plikter, ansvar og fortrenge tanker.

Ingelin Røssland: Handgranateple (utdrag)

20

– ER DET DE SOM KJEM?

Det er Mette som opnar døra, og ho ser ikkje spesielt glad ut. Det krøllete håret hennar er endå større og meir krøllete enn det brukar å vera. Sikkert fordi det er fest. Håret er Mettes sjarm, utan det ville ho sett heilt vanlig ut. Kanskje litt under middels, til og med. Ho har veldig store tenner og altfor stor nase, det ser eg no.

– Som du ser, seier Malin og feiar Mette til side.

– Stilig kåk, kor er kjøkenet? Me har øl som sårt treng eit kjøleskap. Kom, Anja.

Mette seier at me må ta av oss på føtene. Ho blir ståande og sjå på oss mens me tar av skorne. Så går ho framfor oss inn på kjøkenet.

– Her, altså.

Malin opnar døra til kjøleskapet og begynner å rydda plass til ølet vårt. Mette blir ståande enno ei stund, med det same misnøgde uttrykket klistra i trynet som ho hadde då ho opna døra.

– Me klarar oss sjølve no.

Med ei øl i kvar hand lukkar Malin kjøleskapsdøra med foten. Mette skvett når døra smell i. Ei porselensgås som prydar toppen av kjøleskapet, ruggar faretrugande, og eg ser at Mette skal til å seia noko. Malin smiler falskt til henne før ho opnar den eine øla med tennene. Mette sukker og går bort og fjernar gåsa.

– Fin fugl.

– Ja, det er kanskje best å flytta han.

– Mulig det.

Eg tar imot den opna øla som Malin rekker meg. Ho gjer mine til å opna den andre øla på kanten av kjøkenbenken.

– Me har opnar, altså.

– Kvifor sa du ikkje det med det same? Det er satan så vondt å opna ølflasker med tennene.

Mette svarar ikkje, berre kastar på håret i det ho snur seg og går inn i stova. Ho gjer inga

mine til at me skal følgja med inn til dei andre. Derfor blir me ståande ei stund ved kjøkenbenken. Drikk oss halvvegs ned i ølflaskene. Stemmesurret er sivilisert, berre no og då skjer det eit volumhopp i form av ukontrollert og fjollete alkohollatter.

– Me kan vel like godt gå inn.

– Ja.

– Litt av eit hus.

– Største garden i bygda.

Dørene mellom dei to stovene er opne. Likevel sitt nesten alle trykte saman rundt salongbordet i den eine stova. Berre to jenter har begynt å vrikka på seg inne på dansegolviet i den andre stova. I ein stol inne i stova der jentene dansar, sitt Arild. Han ser ikkje på jentene som dansar framfor han, det han ser på, er flaska i handa mi. Eg senkar flaska og gøymer henne halvt bak ryggen.

– Kva i helvete gjer han der idioten her? Han går ikkje i vår klasse.

– Nei, eg veit ikkje, eg.

– Eig han ikkje sosiale antenner?

Som for å bevisa at dei sosiale antennene hans er knekte, reiser Arild seg frå stolen og kjem bort til oss.

– Hei, du lova å introdusera oss. Eg heiter Arild, Anjas eksvenn. Og du?

– Herregud, Arild, slapp av.

– Du drikk?

– Jepp, som du ser, har Anja fått nye og meir morosame venner.

Malin klinkar ølflaska si mot mi, tar meg i armen og drar meg bort frå Arild. Like greitt, på ein måte. Når eg snur meg, møter eg blikket til Arild. Han ristar sakte og nesten umerkelig på hovudet. I auga hans kan eg lesa at han har fått bekrefte det han alt *visste* om Malin. Malin drar meg med ut inn på badet. Låser døra etter oss.

– Kva meinte han med å introdusera seg som eksvennen din?

– Me var masse saman før, han skulle alltid ha meg med å fiska. Han er ei pest og ei plage.

– Eg trur han er forelska i deg.

– Slutt.

– Jo, eg såg det på han.

– Æsj, du er ekkel.

Malin opnar beltet og drar ned buksa. Ho stoppar i det nokon bankar på døra.

– Hallo, det er meininga at de skal bruka toalettet nedst i gangen, ikkje badet.

Det er Mette.

– Oi, no blei eg skremt! Kva er det ho der kjerringa går rundt og innbiller seg? Skal ho bestemma kor folk skal pissa også, no? Viss ho er så jævla nervøs for huset, burde ho ikkje hatt fest i det heile. Gir du meg det glaset med tannkostar?

– Kva skal du med dei?

– Gi meg dei.

Eg strekker meg mot hylla over vasken og tar ned glaset med fem tannkostar i. Alle med ulik farge.

– Eg lurar på kva for ein av dei som er Mette sin? Skitt la gå.

Malin tar tannkostane ut av glaset og held dei under baken.

– No måtte eg veldig på do, altså!

Når ho er ferdig, ristar ho av dei og puttar dei tilbake i tannglaset. Rekker meg plastglaset, og eg sett det på plass.

– Du er ikkje klok! Tenk om dei blir sjuke av det.

– Det blir dei neppe, seier Malin lett og knepper buksa. Så vaskar ho seg på hendene.

– Urin er faktisk temmelig sterilt.

– Du tullar?

– Nei, faktisk blir det anbefalt å reinsa sår med urin viss ein ikkje har anna for handa.

– Å?

– Ja, og eg veit det fordi mamma var sjukepleiar. Då ho var ung, var ho i Afrika, og der pissa dei på såra sine heile tida.

Malin tørkar seg på hendene og ser på meg med latter i blikket. Sjølv om ho ler, kan eg ikkje finna ut om ho tullar eller ikkje.

– *Var sjukepleiar? Kva gjer mor di no, då?*

– Død. Død som ei sild.

– Oi, unnskyld. Det var ikkje meininga.

– Det er heilt greitt. Ho gjorde det sjølv på ein effektiv måte. Skal me gå, eller må du også på do? I så fall synest eg at du skal pissa på denne.

Ho held fram ein rosa hårbørste med lange krøllete hår i.

– Denne er i alle fall Mette sin.

Eg tar imot hårbørsten, og det kjennest veldig godt og rett å la strålen sildra over hårbørsten på veg ned i doskåla. Eg tenker på den rosa kaninen med rumpa full av bomull.

Ute i gangen står sjølvsgatt Arild. Lent opp mot veggen i den gamle strikkejakka etter beste-faren.

– Kvifor var de der inne så lenge?

Malin geiper til han og går mot kjøkenet.

– Eg hentar to nye øl til oss.

– Har du røykt også?

Arild tar meg hardt i armen og snakkar rett inn i øyret mitt. Eg kjenner at eg blir raud.

– Få sjå auga dine.

Eg snur meg mot han og ser han hardt inn i auga.

– Fy flate, Anja. Du har ikkje berre drukke i kveld.

– Og det veit du liksom alt om?

– Når eg ser dei auga du har, er ikkje det noka kunststykke.

– Er du heilt teit, eller?

– Anja, du er ikkje sånn!

– Slepp meg.

Fort riv eg meg laus frå grepet hans. Dei andre i gangen vik til side. Eg er for omtåka til å lesa ansikta deira for å finna ut kor mykje dei har oppfatta av samtalen. No er det likevel for seint. Planen min var at Malin skulle visa seg frå si beste side. Me skulle vera sjokkerande søte og greie. Det kan forresten vera det same. Kven bryr seg om dei rævhøla? Me kunne vore så snille som me orka, utan at det hadde hjelpt. Og har me gjort noko gåle? Vel, bortsett frå den tissinga, då, men det vil ingen oppdaga likevel.

Det var berre ein uskuldig liten ting. Faen. Eg drit i dei, drit i alle og alt. Faen. Dei skjønar ingenting likevel. Faen. Livet mitt er drit. Eg trør ned i joggleskorne og dyttar opp døra.

Det er kaldt ute, og eg går inn på låven. Der luktar det søtt av epla som står lagra. Eg tar eit frå toppen av ein kasse. Det er eit perfekt eple, og det luktar så godt. Skalet er bitte litt klissete å ta på, men det er nett sånn det skal vera. Det er eit godt eple å halda i. Eg sett meg ned og luktar endå meir på eplet. Har ikkje lyst til å eta det enno, berre halda i det.

– Øl?

Ei kjølig, litt fuktig flaske blir dytta mjukt mot kinnnet mitt. Eg tar imot flaska, og Malin sett seg ned ved sida av meg. Ho legg armen rundt akslene mine.

– Kva er det?

– Eg hatar denne festen.

– Fint, for eg hadde også tenkt å gå. Eg tok med jakka di.

– Takk.

Eg legg hovudet mot brystet hennar. Ho luktar så godt. Parfymen ho brukar, gjer meg svimmel. Eg har lyst å seia det til henne. At ho luktar godt, men då vil ho berre le av meg. Eg vil ikkje at ho skal le av meg på den måten.

– Det er noko meir, ikkje sant?

– Jau.

– Mette?

– Mmm, men mest Arild. Dei er så ... så ...

Å! Eg blir så sint.

– Du har lov til å seia det.

– Seia kva?

– Faen, vel.

– Nei, kvifor skulle eg seia det?

– Fordi du har godt av det.

– Nei.

– Jo, kom igjen. Eg vil høyra deg seia det.

– Faen, vel.

– Nei, ordentlig.

Malin sett seg framfor meg og tar meg hardt i kvar skulder.

– Kom igjen: Faen.

– Faen.

– Bra!

Eg reiser meg og ropar det ut. Ropar så alt løyser seg inni meg.

– Faen, faen, fittefaen!

Med all kraft kastar eg eplet i veggen. Eg smadrar det perfekte eplet så det frigjer safter og lukt.

– Bra, Anja.

– Veit du kva eg vil no?

– Nei?

– Eg vil velta dei kassane med eple. Slenga dei utover, knusa dei helvetes epla mot golvet. Eg er så jævla lei av frukt. Så faens lei av eple!

– Gjer det, då! Kom igjen!

– Nei, eg kan ikkje.

– Jo for faen, klart du kan!

Foten min treffer den øvste kassen med eit imponerende karatespark. Epla hoppar ut av kassen og skala brest mot betongen så safta sprutar. Malin jublar og reiser seg for å hjelpa meg. ■

OPPGAVE 19

A Les utdraget fra *Handgranateple*.

B Hva handler teksten om?

C På hvilken måte kommer det fram at Anja slites mellom den rollen hun har blant sine tidligere venner, og rollen hun har når hun er sammen med Malin?

D Både Anja og Wilfred i romanen *Lillelord* lever to liv. På hvilken måte kommer dette fram i de to utdragene?

Menneskene hater ofte

Menneskene hater ofte hverandre fordi de frykter hverandre. De frykter hverandre fordi de ikke kjenner hverandre. De kjenner ikke hverandre fordi de ikke har forbindelse med hverandre. De har ikke forbindelse med hverandre fordi de lever atskilt fra hverandre.

Martin Luther King

BESTIALITET grusomhet, brutalitet

Jens Bjørneboe (1920–76)

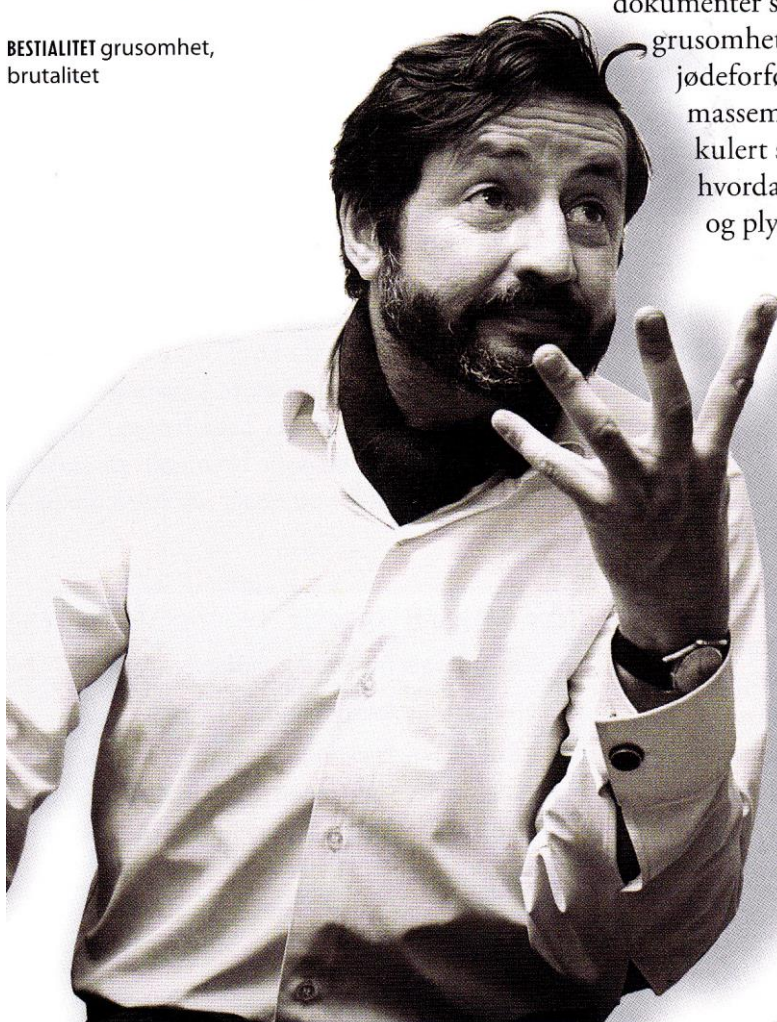
Forfatteren Jens Bjørneboe var en opprører i samtiden. Gjennom hele forfatterskapet sitt kritiserte og angrep han autoriteter og maktmennesker. Han sparte ikke på noe.

Bjørneboe sto på ofrenes side og forsvarte dem som ble ydmyket og satt utenfor. Det var krigsfanger som ble utsatt for kyniske, vitenskapelige eksperimenter, elever som ble ødelagt av skolens lærere og autoritære systemer, og kriminelle som ble fratatt frihet og menneskeverd i kalde og umenneskelige fengsler. Det var sannheten som skulle fram, koste hva det koste ville.

Det onde som problem

I Jens Bjørneboes romantrilogi *Bestialitetens historie: Frihetens øyeblikk* (1966), *Kruttårnet* (1969) og *Stillheten* (1973) tar han opp «det onde som problem». Hovedpersonen er en rettstjener som

legger fram og kommenterer en mengde dokumenter som forteller om menneskets grusomhet og ondskap. Her får vi høre om jødeforfølgelse, konsentrasjonsleirer og masse mord, tortur, henrettelser og utpekulert sadisme. Vi får også høre om hvordan europeerne drepte de innfødte og plyndret kulturskatter i Latin-Amerika og Afrika i kristendommens navn.

Jens Bjørneboe (1920–76) skrev dikt, romaner, noveller, skuespill, artikler og essay. Gjennom forfatterskapet kritiserte han autoriteter og maktmisbruk i samfunnet. Autoritære personer «bukker oppover og sparker nedover», sa han. Kunstnerne er ifølge Bjørneboe de eneste som kan gjøre opprør mot «formyndermennesket». Kan du utdype hva han la i påstandene sine?

Jens Bjørneboe: Frihetens øyeblikk
(utdrag)

Byene
[...]

JEG FORAKTER SKRIVEMASKIN. Bestialitetens Historie blir skrevet for hånd og i tykke bøker, nøyaktig slik som det gjøres i rettssalen, hvor alle ting føres inn med blekk og penn i evige protokoller. Hele mitt skrivearbeide er en protokollføring, og bak det vitenskapelige tema skimter man naturligvis det mindre vitenskapelige, men like reelle, mere metafysiske motiv: Det ondes Problem.

Jeg er den rette til å skrive det ned.

Fra mitt liv kan jeg nesten ikke huske annet enn mord, krig, konsentrasjonsleirer, tortur, slavearbeide, henrettelser, utbombede byer og halvbrente barnelik.

Jeg husker likene av tyske barn etter fosforbombene. Barna lå ordnet på fortauene mellom de kulisseaktige ruinveggene som sto igjen. Det samme hendte i Leningrad og London og mange andre steder, men ikke noe sted ble døde barn samlet med en slik flid og omtanke og from ordenssans. Mange steder er de små bjørnene ytterst inkonsekvente. For eksempel i Italia, hvor bjørnene først jublet over Mussolini, derefter hengte ham opp på torvet etter bena, og nu igjen har bilder og bøker om ham i alle butikkvinduer. Det fins nesten ingen ting som har varig virkning på de små bjørnene, – de klatrer oppover fjellsidene og rutsjer ned igjen. Om igjen og om igjen. De krabber og går og klør seg i siden som om de alltid hadde utøy i pelsen, og de samler på ny tolv av hvert; tallerkener, lakener og noen kilo fremtid. De små bjørnene har alltid vært flinke, og for tusen år siden, i mitt egentlige fedreland, pleide de å gjøre noe med fangene sine, som de kalte for «å riste blodørn» på dem; de bandt dem med armene om en trestamme og klippet dem opp i ryggen, gjennom ribben og kjøtt, – så trakk de ut lungene på dem bakfra. De små bjørnene kunne alltid få det til!

Per Kleiva: *Vår vilje til frihet* (95 x 74 cm), 1981

Om den store, belgiske kong Leopolds virksomhet i Kongo fortelles det for øvrig pussige historier som faller meg inn nu. Det gjaldt å få de innfødte til å arbeide flittig ved innhøstningen av gummi. Mang en gang måtte belgierne ta riktig kraftig i for å få de sorte til å arbeide, for de sorte hadde ikke natur til regelmessig sysselsettelse, – og når noen av vokterne måtte slå ihjel en uvillig mann ute i marken, da var vokteren forpliktet til å bringe med seg hjem høyre hånd av arbeideren, for at myndighetene kunne føre nøyaktige regnskaper. Hvis noen innfødte viste oppsatsighet, grep man til strengere metoder: man samlet familien, mens den øvrige landsbyen så på, og derefter korsfestet man den oppsatsiges hustru og barn, derpå skar man kjønnsorganene av mannen selv og hengte dem opp på en stake sammen med føtter og hender av samme familiefar. Til slutt halshugget man ham og satte som en slags prikk over i'en hodet helt oppe på spissen av staken. Belgierne drev også en flittig misjonsvirksomhet blant de sorte. Etter noen år var

METAFYSISK oversanselig

Kongos befolkning redusert fra over 30 millioner til bare 8. Til gjengjeld var disse 8 blitt kristne.

Dette var noe av det første jeg fikk høre om som barn. Min far var en bereist mann, og blant andre plikter måtte han også være belgisk konsul. Han hadde en vakker, illustrert bok om kong Leopold, men i denne ypperlige boken het kongen ikke Leopold, men Popold, – og hele historien om Belgisk Kongo sto utførlig skildret der. Min far fikk for øvrig i årenes løp tre ualmindelig smukke ordener av den belgiske

regjering for sin innsats for belgiske interesser i mitt fedreland. Boken om Popold hadde han ikke i bokhyllen, men inne i et skap. Han snakket aldeles ypperlig fransk, min far, og pleide å tiltale meg med «enfant gâté», hvilket vel kanskje var berettiget. Da han døde, så han på meg og sa:

«Du er en snill gutt, men hva i all verden skal det bli av deg?»

Det var det siste jeg hørte av konsulen. ■

«ENFANT GÂTÉ» bortskjemt barn

OPPGAVE 20

- A Les utdraget fra *Frihetens øyeblikk*.
- B Hva handler teksten om?
- C Var det noe i teksten du ikke forsto?
- D Kjenner du til andre forfattere som skriver om ondskaper i verden i dag?
- E Bruk en søkemotor på Internett og finn informasjon om Belgias kolonisering av Kongo under kong Leopold 2.
- F Hva lærte du?

Istvàn Lisztes: *Tarjei Vesaas* (byste i bronse), 1983

Tarjei Vesaas (1897–1970)

En annen stor norsk forfatter som skrev samtidig med Jens Bjørneboe, er *Tarjei Vesaas*. Tarjei Vesaas skrev om unge mennesker som lengter etter kjærlighet og nærhet. De vonde opplevelsene fra den andre verdenskrigen er et annet tema han tok opp.

Tarjei Vesaas ble født i 1897 på gården Vesås i Vinje i Telemark. Fra han var liten, måtte han være med og jobbe på gården sammen med de andre brødrene.

Det var ikke dikter foreldrene hans ønsket at Tarjei skulle bli.

Han var odelsgutt på gården og skulle bli bonde.

Men etter hvert ble det klart at han hadde noe annet i seg. Han interesserte seg mest for å lese og gå lange turer alene.

Samtidig med at Tarjei begynte på folkehøgskolen på Voss, begynte han å skrive. Etter hvert skjønte alle i familien at han ikke ville bli bonde likevel. Det var dikteren i ham som ville fram, og de godtok det til slutt.

26 år gammel debuterte Tarjei Vesaas med romanen *Menneskebonn* (1923). Fra nå av kom det en ny bok hvert år. Han reiste mye rundt i Europa, der han stadig fikk nye impulser fra moderne litteratur og teaterliv. Vesaas regnes som en fornyer i norsk etterkrigsprosa.

Etter alle reisene kom Vesaas tilbake til hjembygda. Som den første norske forfatteren fikk han Nordisk Råds litteraturpris i 1964. Han døde i 1970.

Atombomben og den kalde krigen

Da amerikanerne slipper atombombene over de japanske byene Hiroshima og Nagasaki i august 1945, betyr det slutten på den andre verdenskrigen. De menneskelige lidelsene er ufattelige. Virkningene av disse våpnene og tyskernes systematiske utryddelse av seks millioner jøder, *Holocaust*, er skremmende eksempler på hva menneskene er villige til å gjennomføre for å nå sine mål. Tarjei Vesaas uttrykker det slik gjennom dette diktet:

Fra Hiroshima i Japan 1948. Ødeleggelsene var enorme etter at USA slapp atombomben over byen i august 1945.

Regn i Hiroshima

I det ho lyfte handa
for å ta tekanna
kom eit blindande ljós –
var ikkje meir
alt var borte
dei var borte
omlaga til damp og sky,
gåtefullt, oppstigande og stumt.
Rop var ikkje rop i dette.
Men jorda slo høgt og vilt
ein knyttneve mot himmelen
ved mishandling,
– ved det attlevande veit
verda rundt
men ikkje orkar fatte:
Hiroshima –

Stigande milevide slør,
dei var i det,
gått attende til ei urform.
Ein skjerm av damp
over ei pint jord.
Vera eit grann av dette.

Vera i det bortdragande –
Men ikkje lenge.
Det drog snart meir frå kaos.
Sløret vart dropar tett i tett,
i dropens evige skapnad
utan byrjing eller slutt.

Dei fall,
svalande, utalde,
i tungt regn nedover –

Tarjei Vesaas

OPPGAVE 21

- A Les diktet *Regn i Hiroshima* på side 81.
- B Hva handler diktet om?
- C Hvilke lyriske virkemidler bruker forfatteren?
- D Tarjei Vesaas var gift med en annen av våre store diktere.
Hvem var det?
- E Forfatteren Jens Bjørneboe har skrevet diktet *Vise om byen Hiroshima*.
Bruk en søkemotor på Internett eller gå på biblioteket og finn diktet.
Les det. Hva handler det om? Hvilke likheter finner du mellom diktene
til Vesaas og Bjørneboe?
- F På hvilken måte er det som forfatterne skriver om, aktuelt også i dag?
Diskuter og gi eksempler.
- G Hva lærte dere?

OPPGAVE 22**A Alternativ 1**

Velg et forfatterskap du ønsker å fordype deg i, og presenter det ferdige resultatet for de andre i gruppa. Lag en forfatterbiografi. Velg også en bok av den aktuelle forfatteren. Les den og lag en bokomtale.

Ha med følgende punkter:

- Biografi: forfatterens liv og forfatterskap (se oppsett på side 74 i *Fra saga til CD 10A*)
- Bokomtale:
Faktaopplysninger om boka: tittel, forfatter, utgivelsesår og forlag
Innhold: Handling/tema, hovedpersoner og bipersoner, miljøskildringer, fortellertype, vurdering av boka og anbefalinger (få kopieringsoriginal av læreren din)

B Alternativ 2

Velg et litterært tema fra tekster du har lest av ulike forfattere, slik som i dette kapitlet, eller av en og samme forfatter. Temaene kan være kjærlighet og kjønnsroller, helt og antihelt, virkelighet og fantasi, makt og motmakt, løgn og sannhet, oppbrudd og ansvar.

Du kan sammenligne tekstene, finne likheter og forskjeller, på samme måte som du har gjort i dette kapitlet.

C Hva har du lært?

